

Камэнтары

Проза

Асноўнай крыніцай пры складаньні разьдзелу зьявілася пэрыёдыка 1920–х гг., а таксама адзіная прыжыцьцёвая кніга А. Бабарэкі „Апавяданьні“ (Менск, 1925), зьмест якой прыводзім:

- 1) Каля балота.
- 2) Цёмнай ночкай.
- 3) Мікіта Шпэндзік.
- 4) Як красназорцы зямлі сцураліся.
- 5) Зьмітрава вяселье.

Некалькі твораў, не друкаваных пры жыцьці, публікуюцца паводле рукапісаў, што захоўваюцца ў архіўным фондзе пісьменьніка. Прызаячаныя мініятуры і накіды апавяданьняў і аповесьцяў ёсьць таксама ў запісных кніжках і дзённіках А. Бабарэкі (гл. адпаведны разьдзел).

То толькі сон... (с. 29)

Друкуецца паводле газ. „Звон“, 1919, 8, 10, 12 верас., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. Янка Кужаль. Дата напісаньня пазначана аўтарам. Параўн. у паказаньнях А. Бабарэкі ад 23 жніўня 1930 г. па „Крымінальнай справе па абвінавачаньні Ластоўскага В. У. і іншых“: «...апавяданьне „То толькі сон“... пад подпісам „Янка Кужаль“ пасля чытаньня яго ў гуртку [„Зарніца“ — **В. Ж.**], а потым сялянам наогул, было накіравана мною ў адзіна вядомую мне тады беларускую газэту „Вольная Беларусь“. Але гэта быў час апошніх месяцаў панаваньня на Беларусі нямецкай акупацыі, а зыхадам немцаў газэта зачынілася і мае апавяданьне ў ёй ня было выдрукавана. Толькі праз некалькі год я даведаўся, што яно ўжо бяз згоды на тое аўтара было выдрукавана ў часе польскай акупацыі ў газэце „Звон“» (гл. разьдзел „Дакумэнты і матэрыялы“).

Першапублікацыя апавяданьня мае правапісныя асаблівасьці. У яе тэксьце няма літар *ё, ў* (што можна патлумачыць іх адсутнасьцю ў друкарні, дзе рабілася газэта „Звон“). Па гэтай прычыне адпаведныя словы надрукаваны ў першакрыніцы як *веска і віоска, цеплы, сеньня, паплеуся, азнаіомішся, усе роуна, быу і бьв, прыслухоувауся, шауцоускай* і г. д. Акрамя таго, у многіх выпадках не захавана аканьне і яканьне: *святю, царство, ліхо, здавалося, старые і малые, дзеле таго* і інш. У нашым выданьні падобныя выпадкі выпраўлены ў адпаведнасьці з нарматыўным „клясычным“ правапісам. Пакінута напісаньне дыялектызмаў і лексэмаў, якія характарызуюць індывідуальнае маўленьне пэрсанажаў: *не’к, на’т, ка’а, мо’ж, ажна, тагды, зажывом, чугунка, картыны, гэстакага, жанке, навет, па майстэрням* і інш.

А. Моцны — асобу высьветліць не ўдалося.

Адам Краўцовых — прозьвішча героя апавяданьня сугучнае з Шаўцовых — сямейнай мянушкай галіны роду Бабарэкаў, да якой належаў аўтар (гл., напр., „Адкрытыя лісты да чытача“ (Ліст № 1) у разьдзеле „Літаратурна-крытычныя працы“).

Жупіць — размаўляць, гутарыць; *жуплівы* — гаваркі.

Зьмітрава вясельле (с. 34)

Друкуецца паводле зб. „Апавяданьні“ (Менск, 1925).

Упершыню — газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 26 верас., дзе апублікавана пад назваю „Новы быт, ці Зьмітрава вясельле: Бытавы малюнак“, пад крыптанімам А–м Б–а. Год напісаньня пазначаны аўтарам.

Цапстрыкі — дробныя рэчы хатняга ўжытку; тут: дробязі.

Максім Трапкач (с. 38)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1922, 27 верас., дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікаваньня.

Дзесяціна — старая (да 1918 г.) мера зямельных плошчаў, роўная 2400 кв. сажняў, або 1,0925 га.

Мікіта Шпэндзік (с. 41)

Друкуецца паводле зб. „Апавяданьні“.

Упершыню — газ. „Савецкая Беларусь“, 1922, 6 кастр. Год напісаньня пазначаны аўтарам. Перадрукоўвалася таксама ў час. „Беларусь“, 1989, № 12.

Валока — старая мера зямельных плошчаў, роўная 30 маргоў ці 9000 пругоў (21,36 га).

Бруковыя — безьзямельныя сяляне.

Дзедзічы — уладары двароў ці маёнткаў, атрыманых у спадчыну ад продкаў.

Каморнік — спэцыяліст па межаваньні й землеўпарадкаваньні.

Амэлька Хабарка (с. 45)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1922, 12 лістап., дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікаваньня.

„Шклянны бог“ (с. 49)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1922, 24 лістап., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

Стрэча (с. 52)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1922, 29 лістап., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

Цёмнаю ночкай (с. 56)

Друкуецца паводле зб. „Апавяданьні“.

Упершыню — газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 10, 12 студз., пад псэўд. А. Чэмер. Год напісаньня пазначаны аўтарам. Перадрукоўвалася таксама ў час. „Беларусь“, 1989, № 12.

Ражэнчык (ражончык) — верцел.

Як красназорцы зямлі сцураліся (с. 61)

Друкуецца паводле зб. „Апавяданьні“.

Упершыню — газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 2 лют., пад псэўд. А. Чэмер. Год напісаньня пазначаны аўтарам. Пасьля сьмерці пісьменьніка перадрукоўвалася ў „Анталогіі беларускага апавяданьня“, т. 1 (Мінск, 1967), хрэстаматыі „Беларуская літаратура. Проза 20–х гадоў“ (Мінск, 1996), на інтэрнэт-партале www.knihi.com, у зборніку „Расстраляная літаратура“ (Мінск, 2008).

Вайходжу — уваходжу (абл.).

Вайехаў — уехаў (абл.).

Каля балота (с. 64)

Друкуецца паводле зб. „Апавяданьні“.

Упершыню — газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 12 студз., пад псэўд. Якім Каліна. Газэтная публікацыя мае нязначныя сынтаксычныя й пунктуацыйныя адрозьненні. Год напісаньня пазначаны аўтарам.

Твор напісаны пад відавочным уплывам „Казак жыцьця“ Якуба Коласа.

Трынаццатае чысло! (с. 66)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 11, 13, 14 лют., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

Пратэсы — царкоўныя харугвы.

У патайкох (с. 74)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 11 — 13 крас., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

У аснову апавяданьня леглі рэальныя падзеі, што адбыліся з аўтарам увосень 1919 г., калі Адам Бабарэка разам з Антонам Астрэйкам (у апавяданьні выведзены пад імем Рыгора Шурэвіча) выправіліся ў Менск з чужымі пасьведчаньнямі (Васіля Сташэўскага і Пархімовіча) з мэтай наладзіць сувязь зь іншымі падпольнікамі, пасля чаго займаліся арганізацыйнай партыйных „пяцэрак“ і „дзясяткаў“ у вёсках на Случчыне. Гл. таксама ўспаміны „У дні белапанскага панаваньня“ і камэнтар да іх.

Юрка — прататып гэтага пэрсанажа — удзельнік падпольнага руху Аляксандар Шпакоўскі.

Вантпеньні (польск.) — сумневы.

— *К[ойданаў]ская, дваццаць, „Ігла“ — зараз туды.* — Рэальны адрас, па якім адбылося пасяджэнне падпольнага камітэту ў памяшканьні саюзу „Ігла“. Былая вуліца Койданаўская з 1922 г. па сёння носіць назву Рэвалюцыйнай.

У Надвыньні (с. 82)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 11 ліп., пад крыпт. А. Б–а.

Солтыс — сельскі стараста ў міжваеннай Польшчы, у т. л. у Заходняй Беларусі (1920 — 1939).

Скура гарыць (с. 85)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 27 ліп., дзе апублікавана ўпершыню пад псеўд. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

„*Па рэвізіі*“ — камедыя ўкраінскага драматурга Марка Крапіўніцкага (1840 — 1910), мела вялікую папулярнасьць на беларускай сцэне ў пачатку ХХ ст. У 1911 г. выйшла ў Санкт–Пецярбургу ў перакладзе на беларускую мову (паводле сьведчаньня Юр’я Туронка, перакладчыкам зьяўляецца Напалеон Чарноцкі); у 1920–я актыўна ставілася прафэсійнымі тэатрамі і аматарскімі гурткамі.

Камандыроўка (с. 90)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 15 жн., дзе апублікавана ўпершыню пад псеўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

Давай зойдзем да Вянгжэцкага... — Кавярня Вянгжэцкага (Вянгржэцкага) рэальна існавала ў Менску з 1861 г. на рагу вуліц Захар’еўскай і Петрапаўлаўскай (цяпер на гэтым месцы дом № 23 па праспэктзе Незалежнасьці ля выхаду да станцыі мэтро „Кастрычніцкая“). Гэтая кавярня была вядомая як традыцыйнае месца збору менскіх шахматыстаў (гл.: Рубінчык В. Шахматы на беларускіх землях за царскім часам: Папярэднія зацёмкі // Альбіно плус. 2010. № 27. С. 2).

Вураднік (ураднік) — у царскай Расеі: ніжэйшы чын павятовай паліцыі.

Цупрон Хлюст (с. 92)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 25 — 28, 30 кастр., дзе апублікавана ўпершыню пад крыпт. А–м Б–а. Датуецца годам апублікаваньня.

Багатнік (Багач, Багатуха) — старажытнае земляробчае сьвята ў гонар сканчэньня жніва; з пашырэннем хрысьціянства Багач стаў прымяркоўвацца да сьвяткаваньня нараджэньня Маці Божай (8 верасня ст. ст.).

Новая мясьціна (с. 105)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1923, № 1, дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

Аруд — склад збожжа.

У дні белапанскага панаваньня (с. 108)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1924, № 2–3, дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. Я. Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

Твор уяўляе зь сябе ўспаміны А. Бабарэкі пра падпольны і партызанскі рух на Случчыне ў 1919 — 1920 гг. Амаль усе скарочаныя прозьвішчы падпольнікаў адноўлены паводле Паказаньняў Адама Бабарэкі ад 23 жніўня 1930 г. (па „Крымінальнай справе па абвінавачаньні Ластоўскага В. У. і іншых“), зьмешчаных у гэтым выданьні (разьдзел „Дакумэнты і матэрыялы“), а таксама паводле артыкулу А. Гесь „Зарніца“ („Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т. 6. Кн. 2. — Мінск: БелЭн, 2003. С. 387). Гл. таксама апавяданьне „У патайкох“ і камэнтар да яго.

Дэфэнзыва (польск. *defenzywa*) — назва органаў контравыведкі ў Польшчы (1918 — 1939), а таксама палітычнай паліцыі, якія вялі барацьбу супраць рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў Польшчы, Заходняй Беларусі і Заходняй Украіне.

Пэпэсы — чальцы Польскай сацыялістычнай партыі (*Polska partia socjalistyczna*).

Быць можа, й ад мёду горкі асадак застаецца (с. 112)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 5 — 7 адв. Абразок записаны А. Бабарэкам у нататнік 1924 г., што дае падставу датаваць тэкст гэтым годам.

Дно аднэй душы (с. 113)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 81, арк. 1 — 4. Заканчэньне апавяданьня не захавалася. Магчыма, яно і не было даписана — у адным з нататнікаў зьбярогся толькі накід працягу, пазначаны аўтарам як «Да „Дно аднэй душы“» (адз. зах. 96, арк. 33 адв.), зьмешчаны ў разьдзеле „Записныя кніжкі, дзённікі“ (гл. [Нататнік 1924 г.; сакавік — красавік]). Датуецца паводле часу напісаньня згаданага нататніка.

...*пойдзе за агарод на рэчку вудзіць*. — У арыгінале, відаць, апіска: *пойдзе на агарод на рэчку вудзіць*.

Непта пяе (с. 115)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 82, арк. 1 — 2 адв. Паводле архіўнага вопісу датуецца 1924 г.

Юркава ноч (с. 117)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1925, № 6, дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікаваньня.

Пругмень (пругменьне, прыгуменьне) — месца перад гумном.

— *Жуцай карабіны, рэнцы до гуры.* — Кідай карабіны, рукі ўгору (*польск.*).

Перад каліткаю... (с. 121)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1925, № 7, дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікаваньня.

Вобразы бяз рамак і асадкі (с. 124)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1925, № 9, дзе апублікаваны ўпершыню.

Званіў званар (с. 129)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1926, № 1, дзе апублікавана ўпершыню. Перадрукоўвалася таксама ў час. „Крыніца“, 1991, № 11. Датуецца паводле часу напісаньня астатніх імпрэсій з цыклю „Вобразы бяз рамак і асадкі“, а таксама з увагай на тую акалічнасьць, што першы нумар часопіса рабіўся яшчэ пры канцы папярэдняга, 1925 году.

„Што нам шыр без берагоў“ — радок з паэмы „Сымон Музыка“ Я. Коласа („Ды што нам у тым прасторы? / Што нам шыр без берагоў“).

[Двор Сівайчавых] (с. 131)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 3, арк. 1 — 3. Паводле архіўнага вопісу датуецца 1925 г. Заканчэньне апавяданьня не захавалася.

Вёска ..... — Так у аўтара.

Няскончанья характарыстыкі. Самскі (с. 132)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 83, арк. 1 — 2. Твор пісаўся адначасова з „Думкамі і нататкамі аб літаратуры“ (адз. зах. 36, арк. 1 — пазнака Алесі Бабарэкі: „*Отсюда вынут Самскі*“) і, адпаведна, можа быць датаваны прыблізна 1926 г. Як можна меркаваць, „Няскончанья характарыстыкі“ былі задуманы аўтарам у выглядзе цыклю невялікіх праявічых замалёвак; першая замалёўка — „Самскі“ — пазначана ў аўтара нумарам 1. Фрагмэнт, напісаны на арк. 3 згаданай адзінкі захоўваньня, апавядае відавочна пра іншага пэрсанажа, а таму больш лягічна кваліфікаваць яго як іншы тэкст гэтага цыклю (у публікацыі зьмешчаны пад нумарам [2]). Стылістычна і жанрава блізкія да

„Няскончаных характарыстык“ і два маленькія фрагмэнты (пра пэрсанажаў N. і M.), якія зьберагаюцца ў адзінцы захоўваньня 56, арк. 12 адв. (разам з „Разважаньнямі N-скага“), што дало падставу іх далучыць таксама да гэтага цыклю пад нумарам [3].
Пэрсанаж Самскі мае пэўныя аўтабіяграфічныя рысы.

[Здарэньне з Пісаркевічам і Касоўскім] (с. 135)

Друкуецца ўпершыню паводле чарнавога аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 19, арк. 11. Датуецца паводле тэксту, які папярэднічае яму і напісаны на адным развароце паперы тым самым алоўкам — нататцы „Пра лаянку“ (арк. 10), прысьвечанай крытычным выступленьням З. Жылуновіча (пад псэўд. Вар, Сымон Друк) у газ. „Савецкая Беларусь“. У фэльетоне пра Пісаркевіча і Касоўскага адбілася атмасфэра літаратурнай барацьбы 2-й паловы 1920-х гг., калі яе ўдзельнікі таксама высвятлялі пытаньне, „хто сапраўды зьяўляецца рухавіком разьвіцьця пролет[арскай] літ[аратуры] на Бел[арусі]“ і „выводзілі на чыстую ваду аднаго за адным пісьмен[ьнікаў]“.

Асобныя сказы маюць закрэсьленьня варыянтны.

1-ы сказ тэксту. Пасьля словаў „Тав. Пісаркевіч“, закрэсьлена: „які ўжо некалькі год займаецца літаратарствам і“ (далей па тэксьце).

Апошні сказ. Пасьля словаў „І таму“ закрэсьлена: „калі раздаўся выстрал, яны зусім ня чулі,“ (далей па тэксьце).

[Ляліна „калекцыя“] (с. 136)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 82, арк. 3 — 3 адв. Напісана ў г. Слабадзкім, пасьля таго, як да А. Бабарэкі ў высылку пераехала сям’я. Паводле архіўнага вопісу датуецца 1932 г.

ФІЛАЗОФІЯ, ЭСЭІСТЫКА

Разважаньні N-скага (с. 139)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 56, арк. 3 — 3 адв., 4, 12, 5 — 5 адв., 7, 8, 1, 2, 9 — 11, 13, 14, 20, 21. Цыкль філязофскіх нататак на розныя тэмы (дух і матэрыя, рух, сэнс жыцьця, формы выяўленьня энэргіі, слова як дзея, чалавек як суб’ект успрыманьня і інш.), якія А. Бабарэка запісваў прыкладна ў адзін час з нататкамі пад агульнай назвай „Усяк“, а таксама „[Асобнымі нататкамі пра літаратуру]“. Сугучнасьць і ідэйна-тэматычнае падабенства з апошнімі сьведчыць, што „Разважаньні N-скага“ пісаліся прыкладна ў 1926 г.

N-скі (альбо, у асобных выпадках, N) — адно з аўтарскіх „я“ А. Бабарэкі. Параўн. яго псэўданімы A-скі, Анінскі, пэрсанажы Анцінскі, Самскі.

1. *Сьветабудова па в. п.* — Расшыфраваць скарачэньне не ўдалося.

Гэта час, калі было „сусьветнае сьвята“, а цяпер зьменены буднямi. — Намёк на верш А. Дудара „Я малады“ (упершыню — „Радавая рунь“, 1924, № 1): „Мне жыцьцё — сусьветнае сьвята, / Мне прапоны — большы разгон. / Я цяпер без бацьця багаты / На зары квітнеючых дзён“.

Аб людзях і іх інтарэсах (с. 144)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 49, арк. 2 — 6 адв. Разам з аўтографам захоўваецца запіс, зроблены У. Конанам у 1970-я гг. пры знаёмстве з рукапісам тэксту: „Вельмі сучасная тэма аб гуманізме ў жыцці і мастацтве“ (арк. 1). Датуецца паводле машынапіснай копіі, што захоўваецца ў адзеле рэдкіх кніг і рукапісаў ЦНБ імя Я. Коласа НАН Беларусі (ф. 14, воп. 1, адз. зах. 340) у асабістым фондзе Уладзімера Дубоўкі, якому і быў адрасаваны тэкст. Паводле архіўнага вопісу датуецца 1934 г.

„Я малады — мне весела, мне жыццё сусветнае сьвята“ — словы з верша А. Дудара „Я малады“ (1924). Гл. таксама камэнтар да „Разважаньняў Н-скага“.

...„вельмі многа крыўды, вельмі мала слоў“ — словы з верша У. Дубоўкі „Апошняя песня“ (упершыню — Савецкая Беларусь. 1925. 7 кастр.).

...„пушчы ды гай складаюць гымны“ — адсылка да верша У. Дубоўкі „Далёкае мы любім надта“: „Поэты гымны ўсім складаюць, / а беларусам — пушча, гай. / Мая краіна дарагая, / ты прабачала — выбачай“ (зб. „Credo“, 1925).

Аб адпаведнасьці зьяў іх значэньню (с. 147)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 32, арк. 1 — 1 адв. Датуецца прыблізна 1927 г.

Аб спазнаньні чалавекам „прыроднага“ (с. 149)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 33, арк. 1 — 1 адв. Датуецца прыблізна 1927 г.

[Пра абмежаванасьці ў дзейнасьці чалавека] (с. 151)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 31, арк. 1 — 1 адв. У артыкуле закранаюцца тэмы, якія набылі шырокае разьвіццё ў крытычна-палемічных артыкулах А. Бабарэкі, што пісаліся пераважна ў 1927 — 1928 гг.: зьніжэньне ўзроўню літаратурнай творчасьці, брак культурнасьці й пісьменнасьці, няправільныя ацэнкі літаратурна-мастацкіх фактаў, памылковыя погляды на мастацтва. Прыкметна, што панятка „аквітысты“ акрэсьлены тут ня толькі ў літаратурна-крытычным, але і ў агульнафілязофскім сьвятле — як увасабленьне ідэальнага чалавека з шырокімі й разнастайнымі імкненьнямі й магчымасьцямі.

Згадка пра тлумачэньне „тужлівых настройў“ у літаратуры „сацыяльнай неаднастайнасьцю складу грамадзтва“ — відаць, намёк на вульгарна-сацыялягічныя выпадкі А. Сянкевіча супраць Я. Пушчы ў артыкуле „Сацыяльныя матывы творчасьці, або Сабачыя лісты паэты Язэпа Пушчы“ (гл. працу А. Бабарэкі „Супроць ветру“ і камэнтар да яе). На гэтай падставе артыкул датуецца 1928 г.

3 паўночнага стылю (с. 153)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 42, арк. 1 — 2 адв. Нарыс напісаны А. Бабарэкам у першыя месяцы перабывання ў высылцы ў г. Слабодзкі. Адпаведна, датуецца восенню 1931 г.

...б[ылы] тутэйшы кляштар... — Верагодна, А. Бабарэка мае на ўвазе Хрыстараждзественскі жаночы манастыр. Нягледзячы на „сярэдневяковы“ выгляд, заснаваны ён быў у XVII ст.

Рэшта царкваў зьяўляюць сабою праявы бадай больш позняга паходжання, а менавіта развіцця капіталізму. — У г. Слабодзім да нашага часу захаваліся Міхайла-Архангельская царква (1610), Кацярынінскі катэдральны сабор (1699), Троіцкая царква (XVIII ст.), Благовешчанская царква (1784; цяпер кразнаўчы музэй), Спаса-Праабражэнская царква (1823).

...як менавіта той **гасцінны двор**... — Слова „менавіта“ ў арыгінале закрэслена.

[Усьведамленьне выпнаньня як формы жыцця] (с. 155)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 65, арк. 9 — 10. Напісана алоўкам на невялікім аркушы. Датуецца 1931 г.

...у сьпеласьць тэй „**лясной суніцы**“, пра якую пляў Дуб[оўка]... — Гаворка пра мэлэдыю V зь нізкі „Наля“ (1925) У. Дубоўкі: „Тады — уклечу на жарству, дзірван, / на ўсход, на захад пакланюся ніцам. / І паліецца сьпеў за акіян, / пакоціцца лясной суніцай“.

„Я“ як поле дзейнасьці сіл, як поле дыялектыкі. — Параўн. у лісьце А. Адамовічу, напісаным у траўні 1932 г. (№ 67): „Уперад нек у лісьце да цябе я пісаў пра „я“, як пра поле дзейнасьці дзвёх процілеглых сіл“.

10. „Абжываньне“ як пераход у новы этап нашага жыцця. Уся зямля як „свая талерка“. — Параўн. у лісьце да Ганны Бабарэкі ад 7 верасьня 1931 г. (разьдзел „Лісты“, № 56): „...яшчэ-ж Маркс сказаў — у пралетарыя няма бацькаўшчыны. А гэта значыць, што бацькаўшчынай яму ўся зямля“.

[Што азначаюць пытаньні: „адкуль яно?“ і „дзеля чаго яно?“] (с. 156)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 65, арк. 7.

Лоры 6 гадоў. — Элеаноры Бабарэцы 6 гадоў споўнілася 20 верасьня 1931 г., а ў пачатку кастрычніка да Адама Бабарэкі ў Слабодзкі пераехала сям’я. Адпаведна, тэкст датуецца канцом 1931 г.

(або ў трох відах яе быцьця?) — У арыгінале словы закрэслены.

[„Усё цячэ, усё мяняецца“] (с. 157)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 65, арк. 7 — 7 адв. Нататка пісалася ў адзін час з нататкай „[Што азначаюць пытаньні: „адкуль яно?“ і „дзеля чаго яно?“]“, датуецца канцом 1931 г.

„Усё цячэ, усё мяняецца“ — У аснове разважанняў А. Бабарэкі — ідэя, выказаная Гераклітам Эфэскім. Яшчэ адно разважаньне з гэтай нагоды гл. у нататцы з ранейшага цыклю „Думкі аб усім пакрысе“ (1926) («„Усё плыве, усё мяняецца“ — што гэта значыць?»); гл. разьдзел „Літаратурна-крытычныя працы“).

З дыялектыкі чысла (с. 158)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 62, арк. 1 — 1 адв.; адз. зах. 65, арк. 8. Датуецца 1931 — 1932 гг.

Пункты 14 і 18 у першым сказе ў аўтара прапушчаны. Пры публікацыі нумарацыя скарэктавана.

[Крытычныя разважаньні пра кнігу Артура Шопэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“] (с. 159)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 64, арк. 3 — 3 адв., 9 — 10 адв., 1 — 2 адв., 5 — 7, 4, 11 — 12 адв., 16 — 16 адв. Датуецца 1931 — 1932 гг.

Асобныя фрагмэнты запісаны на адвароце блянку „Сведения о движении кладей в тоннах“ (арк. 4); на блянках «1-ое Акц. Транспортное О-во „Транспорт“» і іх адваротах (арк. 14 — 16 адв.). На арк. 7 адв. пазнака: „Чалавек як люстэрка сьвету“.

Як можна меркаваць зь лістоў і нататак А. Бабарэкі, пісьменьнік пэрыядычна зьвяртаўся да вывучэньня твораў А. Шопэнгаўэра цягам 1931 — 1935 гг., цытаваў яго думкі й выслоўі (гл. лісты №№ 67, 69, 98).

(*Пар[аўнаем] з вуч[эньнем], што для чалавека створан сьвет.*) — Верагодна, маецца на ўвазе хрысьціянскае вучэньне аб тым, што сьвет створаны для чалавека, а чалавек зьяўляецца найвышэйшым творам Бога на Зямлі.

„Воля-да-жыцьця“ — Паводле А. Шопэнгаўэра, першасная нічым не абумоўленая сутнасьць, якая абумоўлівае быцьцё сусьвету: „...прынцып быцьця сусьвету ня мае абсалютна ніякай прычыны, г. зн. уяўляе зь сябе сьляпую волю да жыцьця“ (Шопэнгаўэр А. О ничтожестве и горестях жизни // Собр. соч.: В 4 т. Т. 2. Мир как воля и предствление, т. II. Доп. к первому тому / Пер. и ред. Ю. И. Айхенвальда. — М.: И. И. Кушнаревъ и Ко, 1903. С. 12).

...гаворачы, што нават Мітрадор — вучань Эпікура, пра ўплыў таго, што знаходзіцца ў нас унутры, на наша шчасьце. — Маецца на ўвазе наступнае выказваньне Мэтрадора: „Тое, што знаходзіцца ўнутры нас, болей уплывае на наша шчасьце, чым тое, што вынікае з рэчаў зьнешняга сьвету“.

„Афарызмы жыцьцёвай мудрасьці...“ — частка кнігі А. Шопэнгаўэра „Парэрга і параліпамэна“ („Заўвагі і дадаткі“), 1851.

[Сьвет як мысль: Існасьць гегелеўскай філэзофіі] (с. 166)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 64, арк. 14 — 15 адв., 19 — 20 адв. Датуецца 1931 — 1932 гг.

[Аб домінантах съветагляду і праблеме абсалютнай ісьціны] (с. 169)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 64, арк. 16 — 18 адв. Датуецца 1931 — 1932 гг.

Да спосабаў мысьлі (с. 171)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 46, арк. 1. Датуецца 1931 — 1932 гг.

Прадметы разгляду (с. 172)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 46, арк. 2. Датуецца 1931 — 1932 гг.

[Аб „добрай волі“ і „канечнасьці“ ў аб’ектыўным сьвеце] (с. 173)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 41, арк. 1 — 2. Эса тэматычна звязана зь дзёньнікавымі запісамі „Развагі вольным часам“ ад 18 і 21 жніўня 1932 г., у адпаведнасьці з гэтым і датуецца.

Грыбы і мысьлі. З лесу (с. 175)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 45, арк. 1. Датуецца 1932 — 1933 гг.

...гутаркі пра прытасоўваньне да вакольнага асяродзьдзя... — Слова „вакольнага“ ў арыгінале закрэсьлена.

Аб прычынах (с. 176)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 47, арк. 1 — 3. Датуецца, паводле архіўнага вопісу, 1933 г.

Сэнс выгн[аньня] (с. 177)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 44, арк. 1 — 1 адв. Датуецца канцом 1933 г.

Ф. — Фэлікс Кушцэвіч. Быў арыштаваны ў Маскве 9 красавіка 1933 г. па справе г. зв. Беларускай народнай грамады і пастановай КАДПУ ССРСР 4 лістапада 1933 г. асуджаны на 5 гадоў папраўча-працоўных лягераў, аднак пакараньне абмежавалася высылкай, у Мінусінск. 23 лістапада 1937 г. арыштаваны Краснаярскім упраўленьнем НКУС і тройкай 9 сакавіка 1938 г. прыгавораны да найвышэйшай меры пакараньня. Расстраляны 31 сакавіка 1938 г. Рэабілітаваны Вярхоўным Саветам БССР 24 жніўня

1956 г. Падрабязьней гл.: Міхнюк У. „Забраны ў астрог мы з забранага краю“ // Польшы. 1999. № 5. С. 202 — 211; Жыбуль В. Паміж савецкім і беларускім: Крытык і праяік Фелікс Купцэвіч // Роднае слова. 2010. № 10. С. 20 — 24.

**[Бэнэдыкт Сьпіноза. „Этыка“: Агульнае ўражаньне.
Заўвагі па асобных тэзісах] (с. 178)**

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 91, арк. 1 — 7.

Тэкст напісаны на адваротах блянкаў „Профессиональный Союз Советских и Торговых Служащих С.С.С.Р. Кореш. приходн. ордера № “.

Як можна меркаваць па дзёньніку „Запіскі выгнанца“ (№ 10 у разьдзеле „Запісныя кніжкі, дзёньнікі“), А. Бабарэка вывучаў трактат Б. Сьпінозы „Этыка“ ў пэрыяд з красавіка да ліпеня 1934 г. Сваімі ўражаньнямі пісьменьнік дзяліўся ў лістах з А. Адамовічам (гл. ліст № 72).

Пасьля нататкі з агульным уражаньнем і заўвагамі па асобных тэзісах (арк. 1 — 3 адв.) у рукапісе занатавана аб’ёмная падборка цытатаў са Сьпінозавай „Этыкі“ (арк. 4 — 13). У гэтым выданьні зьмешчаны толькі тыя цытаты, да якіх А. Бабарэка пакінуў свае камэнтары (арк. 4 адв. — 7). У канцы рукапісу ёсьць і нататкі самога А. Бабарэкі (арк. 14 адв. — 15; гл. „Думкі, запісы розных гадоў“ у разьдзеле „Запісныя кніжкі, дзёньнікі“).

[Заўвагі да дакладу І. Сталіна аб „процілеглых пачатках“] (с. 181)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 75, арк. 1 — 2 адв. Паводле архіўнага вопісу датуецца 1935 г.

Які менавіта даклад разглядае А. Бабарэка, пакуль не ўстаноўлена. Прозьвішча Сталіна ў першым сказе зацёрта.

(Ці ведаем мы, чым ёсьць для сябе і другія і чым павінны быць?) — Словы „і чым павінны быць“ у арыгінале закрэсьлены.

ПУБЛІЦЫСТЫКА, КАРЭСПАНДЭНЦЫ

У разьдзеле сабраныя журналісцкія артыкулы і нататкі А. Бабарэкі, выяўленья ў газ. „Савецкая Беларусь“ за 1921 — 1925 гг. і час. „Польшы“ за 1923 г. Многія зь іх аднаўляюць атмасфэру тагачаснага культурнага жыцьця ў Менску.

Сучаснае становішча Савецкай Беларусі (с. 185)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 9 кастр., дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Б. Датуецца годам апублікаваньня.

Дэкларацыяй ад 30-га ліпеня 1920 году... была пацьверджана незалежнасьць Савецкай Беларусі... — згодна з „Энцыклапедыяй гісторыі Беларусі“ (с. 401), 31 ліпеня.

Вечар твораў Цішкі Гартнага (с. 187)

Друкуецца паводле час. „Польмя“, 1923, № 3–4, дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Б—ка. Датуецца годам апублікавання.

„Ад веку мы спалі...“ — маецца на ўвазе папулярная рэвалюцыйная песня „Ад веку мы спалі і нас разбудзілі...“ на словы паэта Аляксандра Мікульчыка (1882 — пасля 1918). Верш напісаны ў 1905 г., пазней набыў вядомасць пад назвай „Беларуская марсэльеза“, аднак доўгі час лічыўся народным або ананімным творам.

У газ „Савецкая Беларусь“, 1923, 8 сак, пад назвай „Пясьняр працы і змаганьня“ і пад крышт А. Ч. быў зьмешчаны газэтны варыянт артыкулу, які мае нязначныя, пераважна сынтаксычныя, адрозьненні. Але асобныя сказы адрозьніваюцца істотна.

У 1-м абзацы: „[...] Па-матчынаму ўсіх абняла зала. [...] Шырокаю й доўгаю градою макавак выглядала яна ад разьмясьціўшыхся на лаўках і сярод лавак у праходах“.

Пачатак 2-га абзацы: „Расхінаецца занавес, і пад гучныя воплескі выходзіць т. Ігнагоўскі, які робіць агляд матываў лірыкі Цішкі Гартнага“.

Апошні сказ тэксту заменены аўтарам на зусім іншы: „І поўныя веры нязгаснай, палаючых пачуцьцяў расходзіліся ўжо позна ўсе з Дому“.

3-ці вечар „Польмя“ (с. 190)

Друкуецца паводле час. „Польмя“, 1923, № 3–4, дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Б—ка. Датуецца годам апублікавання.

(*Белорусы, т. III, вып. III*) — Выданьне заключнага тома працы Я. Карскага „Белорусы“ — „Т. 3. Очерки словесности белорусского племени. Вып. 3. Художественная литература на народном языке“ — убачыла сьвет у Пецябургу ў 1922 г.

За гэтую працу, як апошнюю, лепш-бы ён і зусім ня браўся: яна ня ўзложыць яму вянка, вянка беларусазнаўцы. Гэта цэбар гразі, які ён вылівае сам на сябе. — Гэтая і іншыя ацэнкі дзейнасьці Я. Карскага, працытаваныя ў артыкуле, маюць аднабаковы, тэндэнцыйны характар. Нягледзячы на русафільскія манархічныя погляды, якіх вучоны прытрымліваўся працягла час, ягоны ўнёсак у беларускую гуманітарную навуку сапраўды заўважны.

...ліст у кніжачцы Каранкевіча „Беларусь і беларусы“. — У арыгінале „Каранкевіча“. Праца П. Каранкевіча „Белорусы“ з „Отзывом академика и профессора Е. Ф. Карского“ выйшла ў Гомелі ў 1917 г. У кнізе выкладзена праграма створанага П. Каранкевічам „Саюзу беларускай дэмакратыі“ (красавік — лістапад 1917) — грамадзка-палітычнай арганізацыі заходнярускага кірунку, якая выступала за поўнае аб’яднаньне Беларусі з Расеяй, за навучаньне ў школах Беларусі на расейскай мове, а таксама за бясплатную перадачу ў карыстаньне беларускага народу дзяржаўных, манастырскіх, царкоўных і прыватна-ўласніцкіх земляў.

Сэкцыя беларускіх песняроў і пісьменьнікаў пры ДOME Працаўнікоў Асьветы (с. 192)

Друкуецца паводле час. „Польмя“, 1923, № 3–4, дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Датуецца годам апублікавання.

Пратэст маладога беларускага пісьменьніка (с. 193)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 29 крас., дзе апублікавана ўпершыню пад псеўд. А. Чэмер. Датуецца годам апублікаваньня.

На працягу вясны 1923 г. на старонках гэтай газеты з публіцыстычнымі пратэстамі супраць рэжыму Ю. Пілсудскага ў Заходняй Беларусі выступілі таксама З. Жылуновіч (26 крас.), З. Бядуля (тамсама), А. Сянкевіч (27 крас.), А. Дудар (28 крас.).

15-гадовы юбілей Ул. Галубка (с. 194)

Друкуецца паводле час. „Полымя“, 1923, № 5–6, дзе апублікавана пад псеўд. А. Рэка. Датуецца годам апублікаваньня.

Б.І.С.Г. — Беларускі інстытут сельскай і лясной гаспадаркі.

Вечар памяці Максіма Багдановіча (с. 196)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 20 чэрв., дзе апублікавана ўпершыню пад крыпт. А. Б. Датуецца годам апублікаваньня.

„*Рушымся, брацьця, хутчэй...*“ — першы радок аднаго зь вершаў М. Багдановіча (1910).

„*Удар цыклон, удар па моры...*“ — У М. Багдановіча: „Удар, цыклон, удар на мора...“ (верш „Устань, навальніца, мкні нанова...“, 1912).

„*І ў пераказваньні грэцкага міфу...*“ — маецца на ўвазе верш „Ікар і Дзедал“ (пераклад урыўку з 8-й песьні „Мэтамарфозаў“ Авідзія).

„*Думкі розумам снуюцца, пачуцьцё праз край бяжыць...*“ — У М. Багдановіча: „Думкі з розуму ліюцца, / Пачуцьцё з душы бяжыць...“ (верш „Ой, чаму я стаў паэтам...“, 1912).

„*Ня згасла сонца, сонца ўстане. Ён, гэты дзень, яшчэ настане, і ачуняе старана*“ — У М. Багдановіча: «Ня згасла сонца? Сонца гляне, / Усіх падьме ада сна. / Ён, гэты дзень, яшчэ настане, — / І „ачуняе старана!“» (верш „Кінь вечны плач свой аб старонцы!..“, 1911).

„*душа паэты нябесным агнём абагрэта*“, „*пекна сьпяваюць і жабы*“ — цытаць зь вершу „Вы кажаце мне, што душа у паэта...“ (1912).

„*гняздо, зьлепленое з бруду*“ — намёк на верш „Гутарка з паненкамі“ (1912): „...Ў гнязьдзечку міленькім і сьценкі, / І дно яна [ластаўка] зьяпіла з бруду“.

„*Украинская жизнь*“ — украінскі грамадзка-культурны і літаратурны часопіс, выдаваўся ў Маскве ў 1912 — 1917 гг. на расейскай мове. М. Багдановіч на працягу 1915 — 1917 гг. апублікаваў у ім шэраг артыкулаў („Белорусское возрождение“, „На беларускія тэмы“, „В. Самійленка“, „Грицько Чупрынка“, „Деятельность Минского белорусского комитета“). Гл. таксама артыкул „Максім Багдановіч у літаратурных ацэнках“ (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“).

„*Гэты нарыс зьмешчаны ў „Полымі“ № 3–4*“ — маецца на ўвазе нарыс М. Грамыкі „Пясьняры сноў і чараў: М. Багдановіч“.

Выпуск беларускіх чырвоных настаўнікаў (с. 199)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 22 чэрв., дзе апублікавана ўпершыню пад крыпт. А. Б. Датуецца годам апублікаваньня.

Беларускі Пэдагэнікум — Беларускі пэдагагічны тэхнікум імя У. Ігнатоўскага, існаваў у 1921 — 1931 гг. Трохпавярховы будынак Белпэдагэнікуму месціўся на вуліцы Савецкай (цяпер праспэкт Незалежнасьці, каля скрыжаваньня з вуліцай Янкі Купалы).

Моладзь працуе (с. 201)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 29 верас., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. Амба. Датуецца годам апублікаваньня.

Новая майстэрня (с. 202)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 30 верас., дзе апублікавана ўпершыню пад псэўд. Амба. Датуецца годам апублікаваньня.

Абакралі каапэратыў (с. 203)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 30 верас., дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А — а. Датуецца годам апублікаваньня.

Як сьвяткаваў Чэрвеньскі павет (с. 204)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 13 ліст., дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Б. Датуецца годам апублікаваньня.

Гурток „Культурная дапамога вёсцы“ (с. 205)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1923, 5 сьнежня, дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікаваньня.

Студэнты — на працу ў вёсцы (с. 207)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1924, 5 ліп., дзе апублікавана ўпершыню пад крышт. А. Б — рэка. Датуецца годам апублікаваньня.

Артыкул у значнай ступені адлюстроўвае дзейнасьць студэнцкага гуртка „Культурная дапамога вёсцы“, у працы якога А. Бабарэка браў актыўны ўдзел.

„Дабралёт“ — Расейскае акцыянэрнае таварыства Добраахвотнага паветранага флёту. Дзейнічала ў СССР у 1923 — 1930 гг.

„Мопр“ — „Международная организация помощи борцам революции“. У СССР існавала ў 1922 — 1947 гг. Аказвала дапамогу ахвярам „белага тэрору“, барацьбітам супраць фашызму.

...настановы XIII зьезду РКП... — Зьезд адбыўся 23 — 31 траўня 1924 г. у Маскве.

Провады Чарота (с. 209)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1924, 16 верас., дзе апублікавана ўпершыню пад псеўд. Амба. Датуецца годам апублікавання.

Наш старшыня ад'яжджае ў Маскву вучыцца. — Міхась Чарот ад'яжджаў вучыцца ў Дзяржаўны інстытут журналістыкі (г. Масква), аднак неўзабаве вярнуўся.

Толькі 7 сяброў было ў яго радох. — Маюцца на ўвазе заснавальнікі „Маладняка“ А. Александровіч, А. Бабарэка, А. Вольны, А. Дудар, Я. Пушча, М. Чарот, а таксама У. Дубоўка, які быў сябрам „Маладняка“ ад часу яго ўзьнікнення.

...расейскія імажыністы... — Сувязь з расейскімі імажыністамі (рэдакцыяй часопісу „Гостиница для путешественников в прекрасном“, г. Масква) „Маладняк“ наладзіў у чэрвені 1924 г.

„Дзевяць сіл“ („Devětsil“) — асацыяцыя чэшкіх авангардных пісьменьнікаў, мастакоў, архітэктараў, скульптараў, фатографістаў, дызайнераў. Існавала ў Празе ў 1920 — 1930 гг., асобная група дзейнічала ў Брно (1923 — 1927).

„Беларуская Марсэльеза“ — гл. камэнтар да артыкулу „Вечар твораў Цішкі Гартнага“.

Маякоўскі зьдзекуецца (с. 211)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1925, 30 студз., дзе апублікавана ўпершыню. Датуецца годам апублікавання.

Як можна меркаваць па архіўных матэрыялах, негатыўную рэакцыю А. Бабарэкі выклікала канкрэтная гэтае (28 студзеня 1925 г.) выступленьне У. Маякоўскага ў Менску. У цэлым жа да яго творчасці беларускі крытык ставіўся досыць прыхільна, адзначаў вялікі дыяпазон яго паэтычнага наватарства, пра што сьведчыць даклад „Маяковский“, падрыхтаваны А. Бабарэкам для сэмінару ў БДУ ў 1924 г. (БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 78).

„Пошчына абышчественному вкусу“ — першы паэтычны зборнік расейскіх кубафутурыстаў (1912), а таксама зьмешчаны ў ім аднайменны маніфэст, у якім абвешчана пра разрыў зь існай літаратурнай традыцыяй.

...хіба „кромe Моссельпрома“. — намёк на рэкламу ў вершах, напісаную У. Маякоўскім для гандлёвых кіёскаў Моссельпрома: „Извещаем вас — лучший выбор / ветчин и колбас / нигде кроме / как в Моссельпроме“ (1923).

„Солнце в гостях у Маяковского“ — верш У. Маякоўскага, вядомы таксама пад назвай „Необычайное приключение, бывшее с Владимиром Маяковским летом на даче“ (1920).

...з-пад „жизнестроения“ Маякоўскага... — намёк на тэорыю мастацтва як жыццёбудаўніцтва („жизнестроения“), высунутую ідэолягамі „Лефа“ („Леваго фронта искусств“ у 1923 г.

Вось „соска рэзінатрэсту“ — намёк на рэкламу ў вершах, напісаную У. Маякоўскім для „Резинотреста“: „Лучших сосок / не было и нет / готов сосать до старости лет“ (1923).

ПАЭЗІЯ

У разьдзел увайшлі толькі закончаныя вершы, напісаныя А. Бабарэкам і выяўленыя ў пэрыёдыцы 1920–х гг. альбо рукапісах з асабістага фонду пісьменьніка. Некалькі паэтычных накідаў („Я ўпіўся хмелем каханьня...“, „Ня хрысьціў яшчэ горад мяне на заводах...“, „Вам ня цікава...“) ёсьць таксама ў запісных кніжках №№ 1, 5 (гл. адпаведны разьдзел). Твор „Званіў званар“, кваліфікаваны сучаснымі дасьледчыкамі як „верш у прозе“ (гл.: Крыніца. 1991. № 11. С. 16), самім аўтарам далучаны да **празаічнага** (імпрэсійнага) цыклю „Вобразы бяз рамак і асадкі“ і публікуецца, адпаведна, у разьдзеле „Проза“.

Я не пявец (с. 215)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1920, 11 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікаваньня.

З хронту на хронт (с. 215)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1920, 15 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікаваньня.

Чырвоным званам (с. 216)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1920, 18 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікаваньня.

Без стагнаньня (с. 216)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1920, 21 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікаваньня.

Камуна (с. 216)

Друкуецца паводле газ. „Работніцка–сялянская Беларусь“, 1920, 22 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікаваньня.

З Чырвонага Евангэля Васьлія Князева (с. 217)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1920, 29 верас., дзе апублікаваны ўпершыню з пазнакаю: „*Пэралажыў Адам Чырвоны*“. Датуецца годам апублікаваньня.

Васьіль Князеў — расейскі паэт, уплыў рэвалюцыйнай паэзіі якога адчуваецца на раньняй паэтычнай творчасьці А. Бабарэкі. Зборнік вершаў В. Князева „Чырвонае Эвангэлье“ („Красное Евангелие“) выйшаў у 1918 г. у Петраградзе.

Мацней-жа!.. (с. 217)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 12 студз., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікавання.

Наш шлях (с. 218)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 8 лют., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Датуецца годам апублікавання.

Ня кліч званоў (с. 218)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 16 лют., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Адам Чырвоны. Дата напісання пазначана аўтарам.

Твор зьяўляецца адказам на верш Міхася Чарота „Кліч званоў“ („Савецкая Беларусь“, 1921, 27 студз.), тэкст якога прыводзім ніжэй:

Кліч званоў

Ноч чорная хаваецца
І гіне сон...
Чуць раніца ўглядаецца,
Я чую звон...

Гудуць званы мядзяныя
На цэлы сьвет...
І чуюць сэрцы йржавыя —
Іх чэзьне сьлед.

На кліч званоў грамадамі
Да працы йдуць,
Ўсе як адзін з прыладамі —
Жыцьцё куюць.

Ўсе, б'юць ў званы... змагаюцца...
Каваль, ратай...
І рэха разьлятаецца
Ад краю ў край.

На кліч іх заклікаючы
Ідзе народ,
Дзе сонцам незгасаючым
Гарыць усход!..

26/І.1921 г.

Аналіз формы гэтых вершаў зьмясьціў у сваім блогу Юрась Пацюпа: „Паміж Чаротам і Бабарэкам завязалася цікавая дыскусія („Кліч званоў“ — „Ня кліч званоў“). Для першага вобраз званоў — традыцыйная алегорыя абуджэньня духу. Для дру-

гога — гэтая самая алегорыя занадта архаічная і нерэвалюцыйная. Маўляў, званы не перадаюць творчага памкнення народных гушчаў, яны клічуць толькі назад. Падтэкст паэтычнай дыскусіі не да канца ясны. Думаю, яна яшчэ чакае свайго расшыфроўвання і можа мець вытокі, ці працяг, у літаратурных дачыненнях тае пары. **Адам Бабарэка**, мабыць, нечакана для сябе самога, топас званоў узьвёў на новую фармальную вышыню, калі форма вершу ня проста „ўпакоўвае“, а ракурсіўна імітуе гучаньне званоў. За аснову ён бярэ „кальцоўскі“ верш, прытым зарымаваны (што ня часта здараецца), і паслядоўна праводзіць у ім нутраны альтэрнанс. „Кальцоўскі“ верш можа інтэрпрэтавацца трыака: як харэй, як анапэст, ці як апрычоны памер. Аўтар гэтую амбівалентнасьць і выкарыстоўвае: да „кальцоўскага“ чатырохрадкоўя далучае яшчэ два радкі двухступовага анапэсту. У выніку, выходзіць унікальнае шасьцірадкоўе як радковы лягаэд, ці квазілягаэд, які задае палемічную інтанацыю пры чытаньні і заразом нагадвае ціхі пераліў званочкаў.

Страфэма мае наступны выгляд:

ОоОоа
     ОоБоо
 ОоОоа
     ОоБоо
   ооОоо

 ооОооА

Дарэчы, даўней традыцыі трубадураў і мэнэнзінгераў ад кожнага аўтара вымагалі арыгінальнай канструкцыі страфы. Дык Бабарэка, пэўна ж, мог бы „запатэнтаваць“ страфу ўласнае канструкцыі“ (Пацюпа Ю. ПараАнталёгія: Званы і званы // <http://rasiupa.livejournal.com/3149.html>).

На работу! (с. 219)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 5 крас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Адам Чырвоны. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Будаваньне (с. 220)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 14 крас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Якім Каліна. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Раніцай (с. 220)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 21 крас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Якім Каліна. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Сяўбіт (с. 221)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 27 крас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Сявец (с. 221)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 17 мая, дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Чырвоны сьлед (с. 222)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 8 чэрв., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

І гіне цэмні карагод — у арыгінале: *кагарод* (памылка друку).

Гэй, касец!.. (с. 223)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 12 ліп., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

Годзі! (с. 224)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 20 ліп., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Дата і месца напісаньня пазначаны аўтарам.

Мы чуем (с. 224)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 12 жн., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

Верш напісаны з нагоды масавага голаду ў Паволжы, які меў месца ў 1920 — 1923 гг. Асноўнай прычынай голаду была засуха, а таксама зьніжэньне пасяўных плошчаў, выкліканае рэакцыяй сялянства на харчразьвёрстку. Ад голаду і яго наступстваў загінула каля 5 млн. чалавек.

Мы бачым катлішчы севаў згарэўшых — у арыгінале: *мажлішчы* (памылка друку).

Мы (с. 225)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 4 верас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Якім Каліна. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Сьпявайце (с. 225)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 21 крас., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Адам Гаротны. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

„Зноў зьбіраюцца грозныя хмары...“ (с. 226)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 2 кастр., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Адам Гаротны. Дата напісаньня пазначана аўтарам.

Патас вершу скіраваны супраць калянізатарскай палітыкі тагачасных польскіх уладаў у Заходняй Беларусі, рэстаўрацыі ўлады капіталістаў і памешчыкаў, узмацненьня барацьбы дэфэнзівы супраць рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху беларусаў.

Калі хочаш жьць (с. 227)

Друкуецца паводле газ. „Савецкая Беларусь“, 1921, 21 кастр., дзе апублікаваны ўпершыню пад псеўд. Якім Каліна. Датуецца годам апублікаваньня.

„Яна з высокіх гор вякоў...“ (с. 227)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 11 — 12. Верш запісаны ў нататніку (гл. № 1 у разьдзеле „Запісныя кніжкі, дзёньнікі“). Год і месяц напісаньня пазначаны аўтарам.

„Ўсе загоны узараны...“ (с. 228)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 13. Год і месяц напісаньня пазначаны аўтарам.

„Мы новую ліру заводзім...“ (с. 229)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 14. Год напісаньня пазначаны аўтарам.

„Раніца жытня...“ (с. 229)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 15 — 17. Датуецца паводле часу напісаньня іншых тэкстаў, што ўвайшлі ў той самы нататнік, у тым ліку вершаў „Яна з высокіх гор вякоў...“, „Ўсе загоны узараны...“, „Мы новую ліру заводзім...“, „Напярэдадні“, „Я госьць“, „Мы вясны людзкае коньніца...“.

„Зьвініць пералівамі возера...“ (с. 231)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 24. Пра датаваньне гл. камэнтар да вершу „Раніца жыт-
ня...“.

Аўтограф мае варыянты асобных радкоў:

- ⁹ І сьніцца мне: сіняя ночка
- ¹⁰ Пуховую сьцэле пасьцель, —
- ¹¹ Пашастаў у шэрай сарочцы
- ¹⁴ З вачэй ападаючы сум. —
- ¹⁵ Ночка, сама лепш засьні ты! —

„Залатыя ніткі вечар...“ (с. 231)

Друкуецца ўпершыню з рукапісу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 25. Пра датаваньне гл. камэнтар да верша „Раніца жытня...“.

Напярэдадні (с. 232)

Друкуецца паводле час. „Радавая рунь“, 1924, № 2, дзе апублікаваны ўпершыню бяз назвы. Назва адноўлена па арыгінале вершу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 26. Датуецца годам апублікаваньня.

Аўтограф мае варыянты асобных радкоў:

- ⁶ Сваёй хатай, саломаю крытай;
- ⁹ Пад паветкаю ў люльцы пакінуў
- ¹⁰ Сваю соху дубова-кляную.
- ¹² Няхай песьціць яе песьняй новаю.
- ¹³ Сам пайду па сталёвай дарозе, —
- ¹⁴ І сонца мне радасьці сочыць
- ¹⁵ Хутка, хутка і мне ў карагодзе
- ¹⁶ Ласкавасьцю выпесьціць вочы.
- ¹⁷ а) І я новы шугну звонкі вецер
б) Тут цалуе мяне звонкі вецер
- ¹⁸ Праз трубы заводаў гульлівых,
- ¹⁹ Што (рас)коціцца плужным вецьцем
- ²⁰ На дзірваных старых пералівах.
- ²¹ Тут ня плача саха у калысцы
- ²³ Тут гамоніць жалезнымі лісьцямі
- ²⁴ На вёсцы блакітнае лета.
- ²⁶ Ускружыў мне аўсянае сэрца —
- ²⁷ З самім богам спрачаецца смелае,
- ²⁸ З самім чортам гатова памерацца.
- ³⁰ Хату нядолі пакінуў.
- ³² У вочы салодкасьць каліны.

„Калі хмурыцца ціхая ночка...“ (с. 233)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 27). Пра датаваньне гл. камэнтар да верша „Раніца жытня...“.

На той самай старонцы нататніка зьмешчаны і адзін з варыянтаў (недапісаны і перакрэслены аўтарам), які адрозьніваецца ад асноўнага тэксту:

Прытулі толькі, сіняя ночка,
Толькі думы мае разгарні, —
Засьмяюцца пад чорнай сарочкай
Начлежныя ў сэрцы агні.

Клікні толькі ў сенцы, дзяўчына,
Дай упіцца віном тваіх вуснаў, —

Асобныя радкі прыведзенага фрагмэнту маюць, у сваю чаргу, наступныя варыянты:

¹ Прытулі мяне ў сінюю ночку

³ Засьмяюцца пад белай сарочкай

⁶ Дай напіцца віном тваіх вуснаў

Яшчэ адзін варыянт першай строфы, запісаны аўтарам у нататніку (тамсама, арк. 18 адв.):

Калі бурыцца, хмурыцца ночка,
Я вакно ў душы расчыняю.
І жа[да]нны ў вясновых сарочках
На начлег выганяю да гаю

Я госьць (с. 233)

Друкуецца паводле час. „Маладняк“, 1924, № 4, дзе апублікаваны ўпершыню бяз назвы. Назва адноўлена па арыгінале вершу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 28. Пра датаваньне гл. камэнтар да верша „Раніца жытня...“.

Аўтограф мае нязначныя адрозьненні:

⁶ Бачу цьвет другіх валос

⁸ Што расьце іначшы лёс

¹⁹ І ў бляску з сіняе лучыны

„Мы вясны людзкае коньніца...“ (с. 234)

Друкуецца паводле час. „Радавая рунь“, 1924, № 3—4, дзе апублікаваны ўпершыню. Арыгінал вершу захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 29 адв. Пра датаваньне гл. камэнтар да вершу „Раніца жытня...“.

Аўтограф мае нязначныя адрозьненні:

⁴ Каб справіць пышны заўтра баль

¹⁰ Гэта цягне яна плуг.

¹¹ Лес прад намі нізка клоніцца,

¹² Дарога ў кветкі сьцэле луг.

¹⁶ Нішчым думак берагі.

„Дзень за ночкаю ўсьлед гоніцца...“ (с. 235)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 29 адв. Пра датаваньне гл. камэнтар да верша „Раніца жытня...“.

Сьледам за асноўным тэкстам вершу (арк. 30) зьмешчаны варыянт, які мае наступныя адрозьненні:

⁴ Каб заўтра цэлы сьвет любіць.

¹³ Шчасьце сочыцца маёвае.

¹⁴ Час ня зьмерыць яго плынь.

¹⁶ Я ганю у даль свой плыт.

Ураджайнае (с. 235)

Друкуецца паводле газ. „Малады араты“, 1924, 1 кастр., дзе апублікаваны ўпершыню. Дагуецца годам апублікаваньня.

Трохпалёўка — трохпалёвы сэвазварот з чаргаваньнем, напрыклад, пары, азімых і яравых культур. Быў распаўсюджаны ў сялянскіх гаспадарках шэрагу краін да пач. XX ст., пазьней (у Беларусі — пасля 1917 г.) заменены шматпалёвымі сэвазваротамі.

Серадэля (сэрадэля) — род расьлінаў сямейства бабовых; сэрадэля пасяўная (лац. *Ornithopus sativus*) — каштоўная кармавая культура, у Беларусі распаўсюджана пераважна на Палесьсі.

Помню... (с. 236)

Друкуецца паводле час. „Малады араты“, 1925, № 6, дзе апублікаваны ўпершыню пад псэўд. Каліна. Дагуецца годам апублікаваньня.

„Годзе гымны хвалебныя пеці...“ (с. 237)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 99, арк. 7. Дагуецца паводле часу вядзеньня нататніка, у які запісаны верш. Адрасаваны таварышам па „Маладняку“, занатаваны паміж плянамі „Чарговая праца ў Маладняку“ і „Задачы Маладнякістаў“ (гл. нататнік № 5 у разьдзеле „Запісныя кніжкі, дзёньнікі“).

Бурапена (ад „бурапеніць“ — аўтарскі нэалёгізм А. Александровіча) — слова, пад якім разумелі маладую паэзію 1920–х гг., аздобленую новымі экспрэсіўнымі рытмамі й вобразамі, элементамі фармальнага экспэрымэнтатарства.

Як паказвае верш, ужо тады А. Бабарэка пачаў расчароўвацца ў падкрэсьлена рэвалюцыйнай рыторыцы многіх маладнякоўцаў. Параўн. з выказваньнем А. Бабарэкі ў дакладзе „Творчы шлях „Маладняка“ на 1–м Усебеларускім зьездзе „Маладняка“ (гл. разьдзел „Дакумэнты і матэрыялы“, матэрыял № 7): „...бурапена рэч не даўгавечная. Сунімецца бура, астаіцца, прастыне — і бурапена зьнікае, растае — астаецца адна слата“.

Восьмая (с. 238)

Друкуецца паводле час. „Малады араты“, 1925, № 13 і газ. „Чырвоная зьмена“, 1925, 6 лістап., дзе адначасова апублікаваны ўпершыню. Датуецца годам апублікавання. Праз шмат гадоў верш быў зьмешчаны ў зб. „Універсітэт паэтычны“ (Мінск, 1971) пад назвай „Да 8-й гадавіны Вялікага Кастрычніка“ і бяз 3-й строфы.

„Карманьёла“ — французская народная рэвалюцыйная песня-танец, насычаная лабадзённым палітычным зместам. Выконвалася падчас французскіх рэвалюцый 1830 і 1848 г., у дні Парыскай Камуны 1871 г. У 1920-я гг. набыла папулярнасць і сярод савецкіх камсамольцаў.

„Дзед“ (абл. капыльск.) — прыстасаваньне для трыманьня лучыны.

ЗАПІСНЫЯ КНІЖКІ, ДЗЁНЬНІКІ

Адам Бабарэка рабіў рэгулярныя запісы працоўнага і творчага характару на працягу бадай усяго пэрыяду сваёй літаратурнай дзейнасьці. Захаваліся ягоныя нататнікі 1924 — 1927 і 1931 — 1935 гг., а таксама багата недатаваных кароткіх запісаў, аб’яднаных у падразьдзел „Думкі, запісы розных гадоў“. Цікава, што сыстэматычныя дзёньнікавыя запісы А. Бабарэка пачаў вёсьці ўжо будучы ў высылцы, дзе яны набылі для яго больш важнае значэньне як сродак самарэалізацыі.

Тэксты большасьці нататнікаў публікуюцца ў поўным аб’ёме. Скарачаны толькі некаторыя запісы „лабараторнага“ характару, разнастайныя канспэты, а таксама закончаныя мастацкія творы, якія ўключаны ў іншыя разьдзелы („Паэзія“, „Проза“), што асобна абгаворана ў камэнтарых.

1. [Нататнік 1924 г.; сакавік — красавік] (с. 240)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 96, арк. 1 — 10, 19 — 23, 30 адв., 31, 33 адв. — 31 адв.

Гэта самая раньняя з запісных кніжак, што захаваліся ў асабістым архіве Адама Бабарэкі. Пісьменьнік вёў яе на працягу сакавіка — красавіка 1924 г.

Акрамя публікаваных тут тэкстаў, запісная кніжка ўтрымлівае выпісы бібліятэчных шыфраў (арк. 1 адв.), выпіскі з прац Л. Троцкага з заўвагай у канцы: „S’cila u proletarskich poetaў jašče niama“ (арк. 3 адв.), вершы (арк. 11 — 17), абразок „Быць можа, й ад мёду горкі асадак застаецца“ (арк. 5 — 5 адв., 7 — 7 адв.).

Я ўпіўся хмелем каханьня... — Накід верша, прысьвечанага Ганьне Дзянішчык, у якую А. Бабарэка быў тады закаханы і зь якой пабраўся шлюбам 1 жніўня 1924 г.

Slowy A... — Магчыма, словы Андрэя, героя апавяданьня „Дно адной душы“ (гл. таксама ў разьдзеле „Проза“), адзін з накідаў якога зьмешчаны ў гэтым нататніку далей.

Адносіны між хлопцамі. Хлопцы ў дубох і Костусь. — Занатоўкі датычаць апавяданьня „У старых дубох“ Я. Коласа (1912).

... а таму і нашто такая паэзія, як . . . . . — Так у аўтара (незавершаны сказ).

... „атулі [мяне ты] ў сваё сялянскае крысо“. — Цытата зь вершу Я. Пушчы „Зь песень „Беларусь“ (Радава рунь. 1924. № 1).

Выбрыкі песняў, якія ён падслухаў не на зямных зарасьлях, трысьці. — Алюзія на вершы Я. Пушчы „Зімовае“, „Раніца шчэбет пільнуе“.

а) *Сынтэз нацыянальны вобразу стыхій...* — Слова „стыхій“ у арыгінале закрэсьлена.

Утраісты... Заўтраісты — Слова, прыдуманья А. Бабарэкам у пошуку „самабытнага беларускага літаратурна-мастацкага кірунку“ (параўн. зь вітаізмам і аквітызмам). Рэалізоўваць мастацкую праграму новага кірунку А. Бабарэка зьбіраўся тады, відаць, утраіх разам з Уладзімерам Дубоўкам і Язэпам Пушчам, адсюль і назва.

Да „Дно аднэй душы“. — Накід працягу апавядання „Дно аднэй душы“ (гл. разьдзел „Проза“). Поўны варыянт апавядання не захаваўся.

Я ня лезу ў кішэню чужую. — Вылучаны курсівам сказ у арыгінале закрэслены.

2. [Нататнік 1925 г.; красавік] (с. 246)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 97, арк. 1 — 8 адв.

Запісная кніжка, якую А. Бабарэка вёў у час камандзіроўкі на Калініншчыну, дзе ўдзельнічаў у арганізацыі Калінінскай філіі „Маладняка“, выступаў зь лекцыямі пра беларускую культуру перад вучнямі, настаўнікамі і камсамольцамі. Нататнік змяшчае ў сабе расклад працы, кароткія пляны лекцыі і меркаваны змест часопісу „Маладняк Калініншчыны“, урыўкі з падслуханых гутарак і кароткія накіды праязічных твораў. Датуецца красавіком 1925 г.

Кондаль ці Мацьвееў — асобы не ўстаноўлены.

Палонскі, Пякарчык, Карачун, Аніхоўскі, Музыка, канд[ыдаты] Мітліна, Смарчкоў — Пачатковы склад Калінінскай філіі „Маладняка“.

Маладняк Калініншчыны. — Далей — меркаваны змест часопісу „Маладняк Калініншчыны“, 1925, № 2. У канчатковым варыянце змест нумару зьведаў некаторыя змены:

1. Акруговы Камітэт ЛКСМБ. Камсамол Калініншчыны ў справе культурнага адраджэння Беларусі.

2. А. Бабарэка. Літаратура як зброя клясавага мастацтва.

3. Ул. Дубоўка. Грахі чубатыя: Поема.

4. А. Гурло. Веснавое: Верш.

5. А. Дудар. Беларусь: Верш.

6. В. Гюго. На барыкадзе: Верш. Пераклад С. Музыкі.

7. А. Карачун. Блізка час расплаты (Пасьв. т. Ланцуцкаму): Верш.

8. К. Чорны. Дзякуй богу, як шклянка: Апавяданьне.

9. А. Вольны. Калі дзяк гаворыць праўду: Агіт-жарт.

10. Н. Рубахін. Адзін з многіх: Сцэнічны абразок.

11. А. Палонскі. Праца камсамолу летам.

12. А. Аніхоўскі. Краязнаўчая праца і ўдзел у ёй ЛКСМБ.

...крэстьян подводит покамест пасіўнасьць... — Тут і далей запісы пачутых рэплік і размоваў занатаваны з усімі асаблівасцямі маўленьня.

Усе „санкі“ паадбіваў. — Санкі (абл.) — сківіцы.

3. [Нататнік 1925 г.] (с. 249)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 98, арк. 3 — 24.

Запісная кніжка, якую А. Бабарэка вёў на працягу 1925 г. Асноўную яе частку (арк. 7 — 16) складаюць накіды праязічнага твору, над якім пісьменьнік працаваў пад-

час адпачынку і лячэння ў Крыме (ліпень 1925 г.), — галоўным чынам характарыстыкі пэрсанажаў (Бусакоў, Галішчук, Шура, Пятроўна, Анцінскі). Акрамя гэтага, яе змест склалі нататкі аб працы „Маладняка“ ў Калінінскай акрузе (у тым ліку пытанні, заддзеныя чытачамі падчас лекцый і літаратурных выступленняў) і назіранні за працаю студэнтаў Камуністычнага ўнівэрсытэту Беларусі імя У. І. Леніна, якім А. Бабарэка выкладаў беларускую мову і літаратуру. Датуецца 1925 г.

Іван Вашчула — Герой паэмы У. Дубоўкі „Грахі чубатыя“ (урывак друкаваўся ў час. „Маладняк Калініншчыны“, 1925, № 2), Гл. камэнтар да артыкулу „Творчасць Ул. Дубоўкі“ (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“).

Ён казаў: „Я занадта мо індывідуалісты...“ — Напачатку было: „*Потым ён нават Пятроўне казаў: „Я занадта мо індывідуалісты...“*“

„Маст[ацтва] ёсьць арганізацыя чужых і волі“. — Цытата з працы А. Багданава „Іскусство и рабочий класс“ (М., 1918).

Іваноўскі азначае мастацтва как рукаводзящую вдохновением творческую деятельность человека... — Цытуецца праца У. Іваноўскага „Методологические введения в науку и философию“ (Менск, 1923).

Антуан Альбала. Искусство писателя. — Маецца на ўвазе выданьне: Альбала А. Искусство писателя: начатки литературной грамоты / Пер. с фр. И. Б. Мандельштама. С предисл. А. Г. Горнфельда. — Петроград: Книгоиздательство „Сеятель“, 1924.

Волькенштейн. Драматургия. — Маецца на ўвазе выданьне: Волькенштейн В. М. Драматургия. Метод исследования драматических произведений. — М.: Новая Москва, 1923.

4. [Нататнік 1925 г.] (с. 257)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 103, арк. 20 — 24 адв.

Нататнік, які А. Бабарэка, верагодна, вёў адначасова з запіснаю кніжкаю № 5, дзе таксама сустракаюцца занатоўкі падслуханых дыялёгаў, прысутнічае накід праязічнага твору з пэрсанажам Максімам і г. д. Датуецца 1925 г.

Мяркуючы па почырку, найўнасьці скарачэнняў і мінімуме знакаў прыпынку, апавед Міхася Акіліна (аднавяскоўца А. Бабарэкі) пра ягонае жьцьцё ў Амэрыцы быў занатаваны ў запісную кніжку непасрэдна з вуснаў апавядальніка, з захаваньнем усіх моўных асаблівасьцяў гаворкі апошняга. Як вынікае з апаведу, М. Акілін у Амэрыцы займаўся жабрацтвам.

Сьвідзічы — вёска Слуцкага павету (цяпер Капыльскі раён Мінскай вобл.), суседняя са Слабадой-Кучанкай.

Паставіў хату. — Вылучаны курсівам фрагмэнт у арыгінале закрэсьлены.

От корнаецца чаму Чорны. — Вылучаны курсівам сказ у арыгінале закрэсьлены.

5. [Нататнік 1925 г.] (с. 259)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 99, арк. 1 — 8 адв., 9 адв., 14 — 15, 16 адв.— 33.

Зьмест запіснай кніжкі склалі запісы, датычныя працы А. Бабарэкі ў „Маладняку“ ў 1925 г., асобныя запіскі ад слухачак, накід праязічнага твору, а таксама рэплікі й дыялёгі, падслуханыя ў судзе, вагоне цягніка і інш. Акрамя гэтага, у запіснай кніжцы занатаваны запісы „да рэфэрату па мэтодыцы“ (арк. 4 адв. — 5), канспэкт прац па

літаратуразнаўстве (арк. 10 — 14), верш А. Пляшчэева „Былое предо мной...“, якія ў нашым выданні не публікуюцца. Датуецца 1925 г.

„Вам ня цікава?“... — Запіс уяўляе з сябе эпіграму–пародыю на А. Александровіча, верш якога „Нырай, фабрычны дым...“ з нізкі „Менскі рытм“ (1925) заканчваецца наступнымі радкамі: „Сэрца дрыгваю рагоча? / А як чорныя, хворыя фарбы / Ліжучь твары рабочых, / вам ня цікава? / Што? гэта зброд сьмяцьця? / Гудзіць, гудзіць навальніцай / аблава / за паясьніцай / жыцьця“.

„Гапон“, „Шчароўскія дажынкi“, „Купала“, „Вечарніцы“ — вершаваныя аповесці В. Дуніна–Марцінкевіча (1850 — 1860-я гг.).

Дзяніс Кандратаў Ляхавец — Пра гэтую асобу вядома мала. Мяркуючы па запісе А. Бабарэкі, Дз. Ляхавец у 1920-я гг. вучыўся ці працаваў у маскоўскім Дзяржаўным інстытуце журналістыкі (ГИЖ). У 1930 г. у суаўтарстве з М. Тарнаўскім выдаў кнігу „На проверке земорганов“ (М.; Л.: Сельхозгиз, тип. газ. „Правда“).

„Бяздоньне: Малюнак“ — Апаবাদаньне К. Чорнага (упершыню — Савецкая Беларусь. 1925. 22, 24 сак.).

Алёша — герой апаবাদанья К. Чорнага „Бяздоньне“, студэнт.

1) Разгледзец зяяву Віцебскага „Зьвена“. — Ідзеца пра аб’яднаньне расейскіх пісьменьнікаў у БССР „Звенья“ (1925 — 1928), якое ўтварылася з расейскай сэкцыі „Маладняка“. У аб’яданьне ўвайшлі Менская, Віцебская, Полацкая і Магілёўская групы.

„Што яны страцілі“ — праязічны твор Якуба Коласа з цыкля „Казкі жыцьця“ (упершыню — Маладняк. 1924. № 2–3).

..... А каб я быў маладым, я-б павярнуў праўду. — Параўн. з запісам у нататніку № 4: „Макс[ім]. Каб я малады — я-б пастанавіў праўду“.

6. [Нататнік 1925 — 1926 гг.] (с. 269)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 100, арк. 1 — 7, 9 — 16, 20 — 21 адв, 22 — 28, 29 адв. — 39. Датуецца канцом 1925 — 1926 гг.

Нататнік утрымлівае таксама фанэтычныя схемы і фаналіягічныя „партытуры“ вершаў У. Дубоўкі, Я. Пушчы, А. Дудара (арк. 14 адв., 16 адв. — 18 адв.), выпісы часьцінаў мовы зь вершаў У. Дубоўкі (8, 19 — 19 адв.).

А. Гурло. — Далей — накіды аналізу паэтычнага зборніка А. Гурло „Спатканьні“ (Менск: Выд. ЦБ „Маладняк“, 1925).

Быў толькі **барвенак**, кветка непрыкметная. — Намёк на назву першага зборніка А. Гурло „Барвенак“ (Менск, 1924).

Працікол пасядж[эньня] мовазнаўчай камісіі... — Мовазнаўчай прадметнай камісіі Камуністычнага ўнівэрсытэту Беларусі імя У. І. Леніна.

Верш Ан. Вольнага „Сэрца сягонья чамусьці ў туманах...“ — Упершыню: Савецкая Беларусь. 1925. 22 сьнеж.

Зьм. Бядуля. — У гэтым фрагмэнце спасылкі даюцца на выданьне: Ясакар. [Бядуля З.] Пад родным небам: Вершы. — Менск, 1922.

вист стэжк клрв — Выпіс алітэрацый зь вершу „Сьцежка“ У. Дубоўкі (зб. „Credo“, 1925).

1. *Мэклер* і далей. — Сьпіс студэнтаў Камуністычнага ўнівэрсытэту Беларусі імя У. І. Леніна.

А. Г. Горнфельд. *Муки слова.* — Першае выданьне гэтай кнігі выйшла ў Санкт-Пецярбургу ў 1906 г.

Ред. Розанова і Сокол[ова]. — Творч[ество] Тургенева (Эпитет. Лукьянов[ский]). — Маецца на ўвазе публікацыя: Лукьяновский Б. Е. Эпитет у Тургенева // Творчество Тургенева: Сб. статей под ред. И. Н. Розанова и Ю. М. Соколова. — М.: Задруга, 1920.

Горлов — Футуризм. — Маецца на ўвазе выданьне: Горлов Н. Футуризм и революция: Поэзия футуристов. — М.: Гос. изд., 1924.

Замотин — Романтизм 20 гг. 19 ст. II т. — Маецца на ўвазе выданьне: Замотин И. Романтизм двадцатых годов XIX ст. в русской литературе. 2 изд. Т. 1 — 2. СПб.; М.: Т-во М. О. Вольф, 1911 — 1913.

Дарский — Мален[ькие] трагедии Пушкина. — Маецца на ўвазе выданьне: Дарский Д. С. Маленькие трагедии Пушкина. — М.: Моск. худож. печатня, 1915.

Ив. Дм. Ермаков — Очер[ки] по анализу творч[ества] Гоголя. — 2-е выданьне выйшла ў 1924 г. (Масква — Ленінград).

Вопросы теор[ии] и псих[ологии] творчества. I [том]. — Выйшаў у Харкаве ў 1907 г.

Луначарский — История зап[адно]-евр[опейской] лит[ературы]. — Маецца на ўвазе выданьне: Луначарский А. В. История западно-европейской литературы в ее важнейших моментах. — М.: Гос. изд., 1924.

Полянский-Лебедев — На литерат[урном] фронте. — Маецца на ўвазе выданьне: Лебедев-Полянский П. И. На литературном фронте: Сб. статей. — М.: Новая Москва, 1924.

Пушкинский сборник памяти Венгерова. — Маецца на ўвазе выданьне: Пушкинский сборник памяти профессора Семёна Афанасьевича Венгерова. — М.; Птг.: Гос. изд., 1922.

Плеханаў — Чэрнышэўскі. — Маецца на ўвазе выданьне: Плеханов Г. В. Н. Г. Чернышевский. — СПб.: Шиповник, 1910.

Глебкі. *Сьцежка ня вызначана...* — Адсюль далей — занатоўкі з разгляду пэтычнага зборніка У. Дубоўкі „Credo“ на агульным сходзе „Маладняка“ 4 студзеня 1926 г. Пратакол сходу гл. у разьдзеле „Матэрыялы і дакумэнты“ (дакумэнт № 8).

„*песьняй праганяю ўсю жуду*“ — цытата зь вершу У. Дубоўкі „Сьцежка“.

„*Далёкае мы любім*“ — цытата зь вершу У. Дубоўкі „Далёкае мы любім надта“.

Кветка шпышына — колер лёкаль[ны], романтизм. — Гаворка пра верш У. Дубоўкі „О, Беларусь, мая шпышына...“.

7) *В[образ] адцвэтанья.* — У арыгінале парушана нумарацыя: адсутнічае пункт 8). Пры публікацыі нумарацыя скарэктавана.

„*Каб я быў*“ — верш М. Чарота (зб. „Завіруха“, 1922).

Лебедзеў — Верагодна, Павал Лебедзеў-Палянскі, расейскі літаратуразнаўца.

Ідзі, кажса, шукай Усекабанку. — Усекабанк — Усерасейскі Каапэрацыйны Банк, адзяленьне якога дзейнічала ў БССР. Тут — гульня словаў.

1) *Я і Ты (займ[еньнікі]).* — Адсюль далей — накіды аналізу зборніка У. Дубоўкі „Credo“. Часткова яны паслужылі асноваю манаграфіі А. Бабарэкі пра У. Дубоўку, апублікаванай у выглядзе артыкулаў „Аб разуменьні мастацкай творчасці і аб некаторых пытаньнях у вывучэньні беларускай літаратуры“, „Творчасць Ул. Дубоўкі як форма нацыянальнай сьвядомасьці пралетарскага характару“, „Творчасць Ул. Дубоўкі“, „Аквітызм творчасці Ул. Дубоўкі“.

ці я іду па вуліцах маск[оўскіх]... — Адсюль да словаў „палеткі ласкава“ — выпісы фанэтычных зрухаў зь вершаў У. Дубоўкі.

Што? — У гэтым фрагмэнце — накіды аналізу апавяданьня К. Чорнага „Ня пі густога чаю“ (1925).

Вецер цыбаты за сляом задыхаўся у палёх (23). — Адсюль далей — выпіскі пэтычных вобразаў з кнігі Я. Пушчы „Vita“ (1926). „Жыцьцё“, „Мэлёды“, „Сугуч-

насьць“, „Нашы дні“ — назвы разьдзелаў згаданага зборніка. Прастаўленыя нумары адпавядаюць нумарам зьмешчаных у кнізе вершаў. У выпісках з разьдзелу „Мэлёды“ ў А. Бабарэкі прапушчаны пункт 3, з-за чаго ўвесь сьпіс заканчваецца нумарам 11 замест 10. Пры публікацыі нумарацыя скарэктавана.

7. Запісная кніжка [аквітыстага] (с. 285)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 101, арк. 1 — 2, 4 — 5, 8 — 10, 12 — 13, 15 — 21, 24 — 43 адв. Датуецца 1926 — 1927 гг.

Назва „Запісная кніжка [аквітыстага]“ дадзена паводле запісу на арк. 20 (слова „аквітыстага“ пазьней аўтарам закрэсьлена).

Да Тэнавых палаж[эньняў]. — Маюцца на ўвазе палажэньні І. Тэна ў працы „Філязофія мастацтва“ (1865 — 1869).

...(*прыкл[ад]*) — Т. 20). — Верагодна, спасылка на „Собрание сочинений“ У. Леніна.

Асноўн[ы] харак[тар] Беларусі... — Аляксей Каўка, азнаёміўшыся з нататнікам у 1990-я гг., ахарактарызаваў гэты запіс А. Бабарэкі наступным чынам:

„Ёмістае, многазначнае меркаваньне, яно само ў сабе сынтэзуе суплёт недагавораных, нявыказаных думак пра штосьці вельмі сутнаснае ў Беларускай долі, ідэі, культуры. А найперш, даволі празрыста намякае, „дэшыфруе“ сымбалічны і гістарыясафічны сэнс слыннае знакавае назвы, — прапанаванай грамадзтву заснавальнікамі вядомага літаратурнага аб’яднаньня і аднайменнага часопісу. Ітак, „Узвышша“.

Пры відавочнай паліфанічнасьці і магчыма розных інтэрпрэтацыях пераказанае вышэй Бабарэкавае мэтафарычнае формулы, яе філязафічны стрыжань дастаткова выразны, адназначны: глыбокая заклапочанасьць аўтара культуратворчымі магчымасьцямі, наогул цывілізацыйным лёсам свае Краіны на драматычных скрыжаваньнях эўрапейскае геапалітыкі і гісторыі. Інакш — скіраванасьць да таго самага ідэалу разьняволенае, незалежнае Маладой Беларусі, над якім журботліва й прасьветлена шчыравалі пісьменьнікі „нашаніўцы“, перадусім Купала, Багдановіч, сьледам філэзаф І. Абдзіраловіч (Канчэўскі) і які іх пераемнікі— „ўзвышэнцы“, мадыфікуючы да цалкам іншых, беларуска-савецкіх рэалій, учынілі мастацка-грамадзянскім імпрэтывам сваіх творчых пошукаў. З тым, што катэгорыя характава, эстэтычная арыентацыя ў наступнікаў набываюць вызначальную, праграмна разгорнутую і асэнсаваную ролю („Мастацтва павінна быць узвышшам“), да чаго іх папярэднікі з большым ці меншым посьпехам падступаліся“ (Каўка А. Спаталеньне жывою вадою, або Шляхам Узвышэнства // Скарыніч: Літ.-наук. гадавік. Вып. 4 / Уклад. А. Каўка. — Мінск: Бел. кнігазбор, 1999. С. 171 — 172).

Спасіба, знаеце, таварыш. Дай божа Табе здароўя. Адам. 4/XII 26 г. — Пазьнейшы камэнтар А. Бабарэкі, даданы чорным атрамантам (асноўны тэкст гэтай часткі нататніка напісаны алоўкам).

— *У наш век людзі энэргічна ўзяліся за ўладжаньне свайго матарыяльнага дабрабыту.* — Гэтую нататку А. Каўка прыводзіць у цытаваным вышэй артыкуле „Спаталеньне жывою вадою...“, у наступным кантэксце:

„Гэта [вызначальная і асэнсаваная роля катэгорыі характава, эстэтычнай арыентацыі. — **Рэд.**] зусім не азначае, што ўзвышэнская паэтыка, дыстансаваная ад мінулага „плачу аб старонцы“, так і ад дэкларацыйнага, „маладнякоўскага“ захапленьня сучасным ёй ладам (ад „казённае службы радасьці“) стала на ўбоччу палітычнага жыцьця, у чым „ўзвышэнцаў“ дакаралі, а пад канец папросту шантажавалі іх апанэнты зь ліку ідэалігічных наглядчыкаў ды звычайных „літаратурных“ даносчыкаў

і правакатараў. Наадварот! Разам з усъведамленьнем нацыянальна-духовае вяршыні ў сваім пакліканьні яны спасьцігаюць і фарміруюць адпаведны тып, а сёньня скажам пэўны эталён грамадзянскасьці — цэласны і гарманійны спалучэньнем вострае думкі і трапяткога пачуцьця, строгай патрабавальнай этыкі і высокай эстэтыкі. Словам, знаёмая з часоў „нашаніўства“ праблема самаіснае або чыстае, не абцяжанае плоскім матэрыялам. І ў гэтым эстэтычным сэнсе яшчэ адно разважаньне А. Бабарэкі ва ўспомненым на пачатку нататніку таксама, на свой лад, і паказальнае, і... прадказальнае“ (Каўка А. Спаталеньне жывою вадою... С. 172).

Ах, як табе патрэбна нябеснае мастацтва! — Пазьнейшы камэнтар А. Бабарэкі, даданы чорным аграмантам (магчыма, у сьнежні 1926 г.).

Праэкт статуту. — Накід праекту статуту „Ўзвышша“, які складаўся ўлетку 1926 г. Як можна меркаваць па пропусках словаў (*Літ[аратурна]–маст[ацкая] група* „ „ „, *выдае свой орган пад назваю* „ „ „), назва „Ўзвышша“ тады яшчэ не была зацьверджана сябрамі будучага згуртаваньня. Аднак мэтафара Беларусі як „узвышша, з якога расходзяцца рэкі ўва ўсе бокі“ была А. Бабарэкам ужо сфармулявана (гл. вышэй камэнтар да нататкі „Асноўн[ы] харак[тар] Беларусі...“ у гэтым самым нататніку). Гатовы варыянт статуту быў зацьверджаны на арганізацыйным сходзе ўстаноўцаў беларускага літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Ўзвышша“ 20 жніўня 1926 г. (гл. дакумэнты № 14 — 16 у разьдзеле „Дакумэнты і матэрыялы“).

Б. Адова — песьня–кліч. Г. Гымн–верш. — Так у аўтара (адсутнічае пункт В.).

1. *Ці вытрымае чытач 3 час[ткі] (т. 6000–)...* — Пазнакі датычаць накладу й падпіскі часопісу „Ўзвышша“. На момант запісу выйшла ўжо два нумары выданьня.

Тр[аецкая гара] — у Менску. Сучасная плошча Парыскай Камуны.

Крапіва — „Падз. мал.“ (канец байкі). — Скарачэньне расшыфраваць не ўдалося.

Кузьму — падагн[аць] з романам. — Кузьма Чорны публікаваў у часопісе „Ўзвышша“ (1927, № 2 — 6; 1928, № 1 — 4) раман „Сястра“.

Што, скажам, вымусіла Кр[апіву] выдумаць, што асёл стр[оіў] пляны і вуш[амі] хац[еў] засл[аніць] сонца, каб выр[атаваць] з бяды саву... — Маецца на ўвазе байка К. Крапівы „Сава, асёл ды сонца“ (упершыню — Узвышша. 1927. № 1) у яе пачатковым варыянце — без дапісанай пазьней палітычна афарбаванай канцоўкі („Вось гэту праўду едкіх слоў, / Нясу, абураны, я на фашысцкіх соў / І іх заступнікаў — аслоў“), а значыцца і зьбыльш унівэрсальным характарам алегарычных абагульненьняў. Далей і да канца большасьць запісаў у гэтым нататніку прысьвечана аналізу баек К. Крапівы. Выданьне, якое разглядае А. Бабарэка: Крапіва К. Байкі. — Менск, 1927.

Вось асёл у ролі дзелацеля цьмы... — У гэтым фрагмэнце разглядаюцца наступныя байкі: „Сава, асёл і сонца“, „Нянька“, „Сука ў збане“, „Мядзьведзі“, „Казёл“, „Старшыня“, „Аршын“, „Дзед і баба“, „Бацька й сын“, „Далікатныя парасяты“, „Хто сьпіць, той ня грэшыць“, „Мачаха“, „Ганарысты парсюк“, „Чырвонец“, „Абраз“, „Кормны й надворны“, „Мода“.

Перакл[ад]. — Фрагмэнт уяўляе зь сябе паўіранічную спробу перакладу байкі „Сава, асёл, ды сонца“ з мовы мастацкай літаратуры на мову філязофіі.

Як прыкл[ад] — „положение“ мастака, ябеда на яго перад людзьмі (Ду[дар]–Глыбоцкі), наклёп, што пісьм[еннік] парнограф[іяй] займ[аецца], словам, імкн[еца] унізіць пісьм[енніка] у вач[ох] чыт[ача] (З. Жыл[уновіч] гэт[ым] займ[аецца]). — Адмоўная крытыка твораў К. Крапівы ёсьць, напрыклад, у артыкулах «Ці сапраўды „Узвышша“ ёсьць узвышша?» З. Жылуновіча (Савецкая Беларусь. 1927. 14, 15 мая) і „Пад шыльдай пролетарскай літаратуры (Узвышша. № 1 — 2)“ Т. Глыбоцкага (Польмя. 1927. № 4).

З Н Н Зн — скарот па першых літарах радкоў байкі: „Заплакала Сава ў бядзе — / Ну, хто ж Саве паможа? / На шчасьце, ёй тут лёс паслаў / Знаёмага Асла“.

НскАсНкАв — скарот па першых літарых радкоў байкі: „Нарэшце бачыць — дрэнна справа: / Скакаў, скакаў і ўжо насілу ходзіць, / А Сонцу ўсё ніяк ня шкодзіць, — / Ні каплі не памог Саве, / А вочы пасыляпіў сабе“.

...*сваймі здольн[асьцямі] чуць*... — Вылучаныя курсівам словы ў арыгінале зарэслены.

8. [Нататнік 1931, 1933 гг.] (с. 314)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 102, арк. 2 — 4 адв.

Запісная кніжка, якую А. Бабарэка вёў у першыя месяцы высылкі ў г. Слабазкі (ліпень — жнівень 1931 г.). У ёй адлюстраваліся ўражанні пісьменьніка ад гораду, пошукі кватэры. Утрымлівае таксама канспект [лекцый] па бухгалтарскаму ўліку і зарплате (арк. 5 — 12), а таксама асобныя запісы пазьнейшага часу (1933 г.).

21.VII–31. *Слаб[адзкі] з вонку, як выразжэньне мінул[ага] і суч[аснага] нутра. Вуліцы — каўры зялёныя] — людзк[ія] троп[ы].* — Гэтыя ўражанні ад Слабазкога разгорнуты ў лісьце Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам ад 22 ліпеня 1931 г. (№ 49 у разьдзеле „Лісты“): „Я б сказаў, гэта дачны гарадок, запушчаны, страх, крапіва, крапіва паабал тратураў амаль ні ўрост чалавека, а вуліцы зялёныя, от усяроўна, што дываном засланяны, і цішыня табе такая, што здэцца, нібы гэта места ў стане перманентнага заміраньня...“

22.VII–31. *Ваколіца. Пэйзаж. Лес. Луг. Горад здалёку. Прыгажосць. Люба[аньне]. Адпачываньне. Купан[ьне].* — Параўн. у лісьце Ганьне Бабарэцы ад 24 ліпеня 1931 г. (№ 50): „Да сёньняшняга дня адпачываў — купаўся, аглядаў горад і мясцовасьць, прыглядаўся да людзей і рэчаў“.

24.VII–31. *Установы і людзі. Патрэб[а] у ролях або людзі ў якасьцях. Кватэры... Лістоўка да Ані. „Перспэктывы“ праясьняюцца.* — Параўн. у лісьце Ганьне Бабарэцы ад 24 ліпеня 1931 г.: „То-ж я покі ня маю кватэры і буду, пэўна, мець не раней як праз 1–1½ тыдні. [...] З сёньняшняга [дня. — *Рэд.*] пачынаю шукаць працы. Быў жо ў некалькіх установах. Нібыта абназдзейваюць, што працу на рублёў 80 можна дастаць. Ну дык вось, як бачыш, і перспэктывы праясьняюцца“.

„*Белка*“ — футравая фабрыка ў Слабазкім; існуе з XIX ст. па сёньняшні дзень.

30.VII. *Установа мацней чалав[ека], яе ўстанавіў[шага].* — Параўн. з запісам таго часу ў падразьдзеле „Думкі, запісы розных гадоў“: „З. Устанаўленьні людзкія (сыстэмы) і адпаведныя людзі (установа мацней чалавека, які яе ўтварыў)“.

5.VIII. *Першы дзень на службе.* — 5 жніўня 1931 г. А. Бабарэка быў залічаны рахункаводам у Слабазкую кантору „Саюзтрансу“.

9.VIII... *Кватэры няма.* — Кватэра ў А. Бабарэкі зьявілася 12 жніўня, г. зн. пра тры дні (адрас: г. Слабазкі, вул. Завадзкая, 245, кв. 1), пра што сьведчыць запіс у даведцы на атрыманьне пашпарту.

Купц[эвічу] ліст... — Ліст не захаваўся.

Аральская мора, Управленье лагіра. Д. И. Саванов[ич]. — Пасьля ўдзелу ў заходнебеларускім падпольным і партызанскім руху З. Савановіч уступіў у камуністычную партыю, працаваў у Слуцку ў ГПУ, у 1-й палове 1920-х гг. пераехаў у Тамбоў (Расея), дзе працаваў начальнікам акруговага крымінальнага вышуку.

Мысьлі пра існауючае выгн[аньне], пра межы магчымай дзейн[асьці] у ім... — Гл. тэкст „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ (разьдзел „Філязофія, эсэістыка“).

9. Развагі вольным часам (с. 316)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 86, арк. 17 — 19, 14, 16, 1 — 6, 20, 35, 21, 22 — 29 адв., 34; адз. зах. 62, арк. 2 — 4. Датуецца 10 сак. 1932 г. — 27 тр. 1933 г.

Дзёньнікавыя запісы А. Бабарэкі, занатаваныя як у тонкіх сшытках, так і на асобных аркушах паперы (часткова ўкладзеных у гэтыя сшыткі), аб'яднаныя наяўнасьцю датаў, прастаўленых аўтарам. Назва „Развагі вольным часам“ дадзена паводле аўтарскага загалову на пачатку аднаго са сшыткаў (адз. зах. 86, арк. 1).

...артыкул С. Дынамова „Боевые задачи марксистской критики“... — Апублікаваны ў часопісе „Марксистско-ленинское искусствознание“, 1932, № 1.

Крытыка як *сrk* мысьлі... — Г. зн. крытыка як канцэнтрацыя думкі (CRk (лац.) — каэфіцыент канцэнтрацыі).

26 тр[аўня] 26 г. — дзень зьяўленьня „Узв[ышша]“. — Гл. таксама нататку „[На сьмерць „Узвышша“]“ (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“), напісаную ў той самы час і прысьвечаную афіцыйнай самаліквідацыі „Узвышша“.

Гэта ігра вольных ад патрэбы траціцца на канечнасьць (што тое-ж Д[он]-П[уз]а) сіл... — Гл. лісты А. Адамовічу № 59, 60, У. Дубоўку № 61, 62 (разьдзел „Лісты“) і камэнтары да іх, а таксама «Увагі да „Штурмуец будучыны аванпосты!“» ў „Запісках выгнанца“.

18.VIII. Тварыць гісторыю выгнаньня з свае радзімы Беларусі. — Параўн. у эсэ „[Аб „добрай волі“ і „канечнасьці“ у аб'ектыўным сьвеце]“ (разьдзел „Філязофія, эсэістыка“): „Беларусь у выгнаньні! Яна ў гэтым ужо мае сваю гісторыю, мала, а то й зусім невядомую грамадзтву!“

21.VIII. Калі падаграваеш ваду, дык яна з спакойнага стану пераходзіць у стан руху... — Гэтыя разважаньні склалі зьмест эсэ „[Аб „добрай волі“ і „канечнасьці“ у аб'ектыўным сьвеце]“.

Ёсьць штосьці прывабнае, калі йдзе сьнег. — Гэтая і наступная („Ёсьць у людзей патрэба выгаварыцца...“) нататкі (адз. зах. 62, арк. 2, 3) не датаваныя аўтарам, аднак тып паперы, почырк і колер алоўка сьведчаць, што пісаліся яны ў адзін час з нататкамі за 2 і 19 лютага 1933 г., што і дало падставу далучыць іх да „Развагаў вольным часам“.

Прачытаў Ю. Олешы „Завісьць“... — Гэты раман выйшаў асобнай кнігай у 1927 г.

17 мая 1933 г. — Вылучаны курсівам запіс зьяўляецца працягам развагаў, пачатых у запісе ад 15 красавіка („Хутчэй за ўсё, гэта быў страх пературбацый, нежаданых для яго“ з аўтарскай спасылкай у выглядзе знаку *), таму зьмешчаны з парушэньнем храналёгіі.

Пустэча. Ані думкі, ані жыцьця, ані жаданьня. — Нататка (адз. зах. 62, арк. 4) не датаваная аўтарам, аднак тып паперы, почырк і колер алоўка сьведчаць, што пісалася яна ў адзін час з нататкамі за 26 красавіка і 27 траўня 1933 г., што і дало падставу далучыць іх да „Развагаў вольным часам“.

10. Запіскі выгнанца (с. 333)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 87, арк. 3 — 57, 58 — 60 адв. Асобныя аркушы (вырваныя са сшытку) — ф. 407, воп. 1, спр. 86, арк. 30 — 33 адв. Датуецца жн. 1933 — ліп. 1934 г.

Дзёньнікавыя запісы А. Бабарэкі, занатаваныя ў агульным сшытку. Назва „Запіскі выгнанца“ дадзена паводле аўтарскага загалову на адной са старонак сшытку (адз. зах. 87, арк. 12).

„Штурмуеце будучыны аванпосты!“ — Гл. лісты А. Адамовічу № 59, 60, У. Дубоўку № 61, 62 (разьдзел „Лісты“) і камэнтары да іх.

20/XI–1933 г. Чытаю Джона Лока „Дасьведчаньне пра чалавечы розум“. — Гэты трактат Дж. Лока ўпершыню выйшаў у 1690 г.; А. Бабарэка пазнаёміўся зь ім дзякуючы перакладу на расейскую мову А. Савіна (выйшаў у Маскве ў 1898 г.). Далейшая частка дзёньніка ўяўляе зь сябе канспэкт згаданай працы з камэнтарамі й разважаньнямі А. Бабарэкі, часам пераплеценымі з роздумамі на іншыя тэмы.

...дасьледаваць і паказаць наш уласны розум... — Словы „і паказаць“ у арыгінале закрэсьлены.

(*Гэта, т[ак] с[казаць]*, „бухарынскі“ лэзунг „абагачэньня“ 17 ст.) — Намёк на лэзунг М. Бухарына, зьвернуты да сялянцаў: „Обогащайтесь, накапливайте, развивайте своё хозяйство!“ (1925); Бухарын лічыў неабходным праводзіць далей эканамічныя рэформы ў рэчышчы НЭПу.

...воля мае ўладу над мысьлямі і кіруе імі (*пар[аўнаем] з Шап[энгаўэрам]*). — Адсылка да трактату А. Шапэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“ (гл. таксама „[Крытычныя разважаньні пра кнігу Артура Шапэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“]“ (у разьдзеле „Філязофія, эсэістыка“).

1) *argumentum ad verecundiam*, 2) *ad ignorantiam*, 3) *ad hominem*, 4) *ad indicium* (лац.) — 1) довад да сьціпласьці, 2) да няведаньня, 3) да чалавека, 4) да суджэньня. *toto coelo* (лац.) — у сукупнасьці.

...(прычым прадстаўнікі як-бы пэрсаніфікаваныя). — Вылучаная курсівам частка сказа ў арыгінале закрэсьлена.

І да гэтага прыдзе чалавечая мысьль у асобе наступнікаў, яны пераступаць гэты Локаў парог пазнаньня і глянуць за яго межы, глянуць за межы свае галавы, за межы свайго самасугляданьня. — У аўтара: „І да гэтага прыдзе чалавечая мысьль у асобе наступнікаў, яны пераступіць гэты Локаў парог пазнаньня і гляне за яго межы, гляне за межы свае галавы, за межы свайго самасугляданьня“.

21.IV/1934 г. Чытаю Сьпінозаву „Этыку“. — Трактат Б. Сьпінозы „Этыка“ ўпершыню ўбачыў сьвет у 1677 г.; А. Бабарэка пазнаёміўся зь ім дзякуючы перакладу на расейскую мову (Спіноза Б. Этыка. Пер. с лат. под ред. проф. В. И. Модестова. Изд. второе. — СПб.: Изд. Л. Ф. Пантелеева, 1892). Гл. таксама тэкст „[Бэнэдыкт Сьпіноза. „Этыка“: Агульнае ўражаньне. Заўвагі па асобных тэзісах]“ (разьдзел „Філязофія, эсэістыка“).

11. [Нататнік 1935 г.] (с. 367)

Друкуецца ўпершыню з аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 103, арк. 15 адв. Датуецца 1935 г.

Апошняя з запісных кніжак Адама Бабарэкі, што захаваліся. Для публікацыі зь яе выбраны найбольш цікавы фрагмэнт — заўвагі да рамана Лукаша Калюгі „Пустадомкі“, створанага пісьменьнікам у высылцы. Астатні зьмест кніжкі складаюць канспэкты лекцыі па рахунказнаўстве і рахункаводстве для слухачоў бухгальтарскіх курсаў (арк. 1 — 4; мяркуючы па датах, А. Бабарэка наведваў іх у ліпені — жніўні 1935 г.), а таксама пляны меркаванай настаўніцкай працы, складзеныя для жонкі Ганны (арк. 5 — 8 адв., 14 адв. — 9 адв.).

Пад тэкстам „Пустадомкаў“ Л. Калюгам пазначана: „Красавік 1933 — ліпень 1935 г., сутарэньне ў Менску — у Ірбіце на выгнаньні“. Гэта сьведчыць пра тое, што А. Бабарэка і А. Адамовіч былі, магчыма, першымі чытачамі рамана, рукапіс якога Л. Калюга перасылаў па частках сябрам. Згадка пра ліставаньне і абмен творами

паміж А. Бабарэкам і Л. Калюгам ёсьць у лісьце № 98 Язэпу Пушчу ад 10 сакавіка 1935 г. (гл. у разьдзеле „Лісты“): „Лукаш у Ірбіце цяпер бяз працы. [абарвана] колькі ўрыўкаў сваіх цяперашні[х твораў], [абарвана] напісаць да цябе“. Упершыню раман „Пустадомкі“ ўбачыў сьвет толькі ў 1990 г.

Думкі, запісы розных гадоў (с. 369)

Друкуецца ўпершыню з аўтографу, якія захоўваюцца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 56, арк. 17 — 17 адв., 4, 11 адв.; адз. зах. 1, арк. 9; адз. зах. 53, арк. 5, 7, 8, 14, 16, 13, 17 адв., 18, 19, 22, 20, 24 адв. — 25 адв., 31, 40, 47 адв., 51 адв., 66 адв., 74; адз. зах. 36, арк. 12; адз. зах. 57, арк. 1; адз. зах. 34, арк. 25; адз. зах. 51, арк. 7 адв.; адз. зах. 59, арк. 3, 10 — 10 адв., 31, 32, 38, 39, 45 адв.; адз. зах. 50, арк. 9; адз. зах. 210, арк. 3; адз. зах. 68, арк. 7; адз. зах. 65, арк. 17; адз. зах. 34, арк. 28; адз. зах. 50, арк. 21 адв.; адз. зах. 70, арк. 5; адз. зах. 19, арк. 4; адз. зах. 51, арк. 18 адв.; адз. зах. 133, арк. 3 адв.; адз. зах. 65, арк. 24, 5, 15; адз. зах. 62, арк. 5 адв.; адз. зах. 64, арк. 7 адв., 16, 18 адв.; адз. зах. 73, арк. 10 — 10 адв.; адз. зах. 65, арк. 7 адв., 11 — 11 адв.; адз. зах. 214, арк. 8; адз. зах. 213, арк. 6 — 6 адв.; адз. зах. 65, арк. 13, 8 адв.; адз. зах. 43, арк. 2 адв.; адз. зах. 65, арк. 25, 14, 21, 22, 7; адз. зах. 91, арк. 14 адв. — 15.

Вызначэньне „Думкі“ сваім кароткім запісам даваў сам А. Бабарэка (напр., адз. зах. 53, арк. 13).

Мультизм. — Ад лац. *multum* — многасць. Гл. таксама развагі пра мультизм у нататках № 60 („Думкі. Па-за сыстэмамі“) і № 74 („Прынцып будуч[ага] сьветагл[яду]“) у цыклі „Усяк“ (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“): „Не монізм, а мультизм (*multum*) манізмаў“.

Коган кажа: „Самы гэніяльны твор ня можа быць гэніяльным, калі ён нікім не прачытаны“. — Цытата з кнігі П. Когана „Літаратура этих лет“ (Іванава-Вазьнясенск, 1924).

Мысьлі носяцца ў наветры... — Параўн. з аўтарскай заўвагай 2 да артыкулу „Творчасць Ул. Дубоўкі: Нататкі“: „Грэцкі філэзаф Геракліт вучыў, што „ў паветры носяцца ісьціны“ (т. 1, с. 175 нашага выданьня).

Індывідуалізм «будзе ваяваць з „калектывізмам“» (*К[узьма]*) — Параўн. з выказваньнем К. Чорнага ў лісьце да А. Бабарэкі (21–22 верасьня 1926 г.): „Пры соцыялізме пачнецца надзвычайны рост індывідуальнасці, гэта можа будзе сродак ратунку асобы з рамак“ (Запартыка, Г. Постаць Кузьмы Чорнага ў дакументах архіўнага фонда Адама Бабарэкі // Пра час „Узвышша“: Матэрыялы Узвышаўскіх чытаньняў (Мінск, 2005 — 2006). Вып. 3. — Мінск: РІВШ, 2007. С. 100).

Проф[эсар] І. Мэйман устанаўляе **тры агульныя мастацкія (художныя) мотывы**... — Свае эстэтычныя погляды Э. Мэйман выклаў у працах „Інтэлігентнасьць і воля“, „Нарыс экспэрымэнтальнай пэдагогікі“.

Прыгожай мы называем форму... (на Гердэру). — Эстэтычная канцэпцыя Ё. Г. Гердэра выкладзена ў яго кнігах „Фрагмэнты па нямецкай літаратуры“ (1766 — 1803), „Крытычныя гаі“ (1769), „Пра Асіяна і песнь старажытных народаў“ (1773), „Пра Шэкспіра“ (1773) і інш.

(У Багдановіча — „душой зьліўшыся, я чую, як расьце трава“.) — Прыводзім дакладную цытату: „Бачу я, з прыродай зьліўшыся душой, / Як дрыжаць ад ветру зоркі нада мной, / Чую ў цішы, як расьце трава“ („Цёплы вечар, ціхі вецер, сьвежы стог...“, 1910).

Па Фішэру ўсякае эстэтычнае **ўспрыяцьце** зьяўляецца **сымбалічным** сугляданьнем рэчаіснасьці. — Магчыма, спасылка на працу К. Фішэра „Гамлет Шэкспіра“ (1896).

У эстэтычным „наслаждениі“ мы знаходзімся ў **асобым** стане сугляданья свету (Мейер). — У працы „Стылістычны закон паэзіі“ (1901).

Ното homini homo est. (лац.) — Чалавек чалавеку чалавек (лац.).

„*De vera sapientia*“ (лац. „Аб сапраўднай мудрасьці) — трактат Ф. Пэтраркі.

„*Наша доля павінна быць з намі*“ (Ул. Дубоўка). — Ва У. Дубоўкі: „Хай на ніцыя лозы туга ляціць, / доля наша павінна быць з намі“ („Трыпціх“, 1923).

„*Мне бацькаўшчынай цэлы сьвет*“ (Купала). — Цытата зь вершу Я. Купалы „...О так! Я — пралетар!..“ (1924).

„*Я бяз бацькаўшчыны...*“ (Дубоўка) — Ва У. Дубоўкі: „Скажы ім, Наля, любая мая, / што я бяз бацькаўшчыны гадаваўся...“ („Наля“, 1927).

„*Я — сын Зямлі, [я] сын Плянэты...*“ (Пушча). — заключны радок зь вершу Я. Пушчы „Ой ты, краса палёў далёкіх...“ (1926).

„*Сумысьля далані свае прабіў*“ — Цытата зь вершу У. Дубоўкі „Пакуль“ (1924).

Адчуваньне часу і яго слоўнае выражэньне. — Вылучаны курсівам фрагмэнт у арыгінале закрэсьлены.

Ён не артыст жыцьця. — Напачатку ў гэтай нататцы замест „ён“ было „я“.

А.В.С.Д.Е.Ф. — Гэтая нататка (пераказ сюжэту ненапісанага апавяданья) у арыгінале закрэсьлена.

...яго выдумаў аўтар *Дамян і гэтак настроіў*. — Слова „аўтар“ у арыгінале закрэсьлена.

Сьвета—і жыцьцяадчуваньне, цэнтральным пунктам якога ёсьць час... — Гэтая і наступная нататкі, зьвязаныя тэмай разважаньняў, пісаліся адначасова з рэцэнзіяй на кнігу Тодара Кляшторнага „Сьветлацeni“, і зьберагаюцца ў адной справе зь яе рукапісам (БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 70, арк. 4).

Адмаўленцы. — Пра адмаўленства гл. у нататцы № 25 „Суч[асныя] кірун[кі] творч[асьці]“ са збору „Усяк“ (падрэзьдзел „Літаратуразнаўчыя і крытычныя артыкулы, рэцэнзіі, нататкі“).

Сьвятло. — Гэтая і ўсе наступныя нататкі пісаліся ўжо ў высылцы ў г. Слабадзкі. Часткова А. Бабарэка працягваў закрэсьлена ў іх праблемы пазнаньня, якія цікавілі яго ў ранейшы пэрыяд творчасьці (гл.: Усяк. п. 64. Асновы пазнаньня; магчымасьці ацэнкі м[астацкай] тв[орчасьці] і віды крыт[ыкі] у разьдзеле „Літаратурна-крытычныя працы“).

...для прыяцця сьвятла, ценяй і фарбаў (–)... — Так у аўтара.

1. *Кругабегі ў нац[ыянальным] разьв[іцьці]*. — Гэтая і тры наступныя нататкі ўяўляюць зь сябе накіды творчых плянаў А. Бабарэкі, занатоўкі тэмаў для разважаньняў. Многія з гэтых задумаў засталіся нерэалізаванымі альбо рукапісы адпаведных тэкстаў не захаваліся.

...(установа мацней чалавека, які яе ўтварыў)... — Параўн. запісы ў нататніку № 8 (разьдзел „Запісныя кніжкі, дзённікі“) ад 24 ліпеня 1931 г.: „Установы і людзі. Патрэб[а] у ролях або людзі ў якасьцях“; ад 30 ліпеня 1931 г.: „Установа мацней чалав[ека], яе ўстанавіў[шага]“.

2) *Горад.* — Верагодна, рэалізавалася ў напісаньне нарысу пра горад Слабадзкі (гл. „З паўночнага стылю“ ў разьдзеле „Філязофія, эсэістыка“).

3) *Пра ўтварэньне з сьб[е] пэўн[ага] чалав[ека]...* — Гл. тэкст „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ ў разьдзеле „Філязофія, эсэістыка“.

4) *Утв[арэньне] мовы.* — Магчыма, адбілася ў пункце „Асаблівасьці мовы“ нарысу „З паўночнага стылю“.

5) *Пра дачаснасьць (дачаснасьць як сталасьць і сталасьць як дачаснасьць).* — Дачаснасьць — адзін з ключавых момантаў у філязофскім сьветапоглядзе А. Бабарэкі. Гл. ліст Антону Адамовічу ад 27 жніўня 1931 г. (№ 53 у разьдзеле „Лісты“).

10) *Восень і праца над „неаадраджанізм[мам]“*... — Мяркуючы па лісьце Антону Адамовічу ад 27 жніўня 1931 г., той у высылцы задумаў напісаць літаратурна-крытычную працу пра „неаадраджанізм“. Гл. таксама ліст А. Адамовічу № 58.

Хул[іо] Хур[эніта]. — Галоўны герой рамана расейскага пісьменьніка Ільі Эрэбургга „Незвычайныя прыгоды Хуліо Хурэніта“ (1922), мэксыканскі авантурыст, Вялікі Правакатар, філэзаф-анархіст. Гл. таксама ліст А. Адамовічу № 65.

18) *Вітаць „лісты з уздальля“*. — Параўн. у лісьце А. Адамовічу № 53: „Вельмі цікава ты задумаў „лісты з уздальля“. Абавязкова падзяліся, што ў цябе выйдзе ў гэтым кірунку. То-ж такі шырокі прастор для мыслі адкрывае сабою гэты, сказаў-бы я, новы жанр у нашай крытычнай літаратуры!“

23) *„Абжываіца“*. — Гл. ліст А. Адамовічу № 53, а таксама пункт 10 тэксту „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ (1931): «„Абжываньне“ як пераход у новы этап нашага жыцьця“.

25) *Вецер і наветра па-аптычнаму*. — Оптыка (навука пра зрокавыя ўспрыманьні) цікавіла А. Бабарэку ў кантэксце філязофскай праблемы спазнаньня сьвету. Гл. у гэтым падраздзеле нататкі „Сьвятло“, „Від з аддалі“, „Від з вакна ў ноч“.

26) *Ідэя, чалавек — нашэньне свайго дому з сабою, або сьлімак (улітка), або па волі з камэр[ай], на ўздальлі з узвышш[а]*. — Гл. пункты 5, 8 тэксту „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“.

27) *Ачышчэньне памяці або вызваленьне памяці для новага дасьведчаньня і ўпарадкаваньне набытага*. — Гл. пункты 8, 9 вышэйзгаданага тэксту.

Кніга Мантэгаіца [„Фізыялёгія асалодаў“]... — Выказваньне пра гэтую кнігу занатавана пасля вялікай падборкі цытатаў зь яе (адз. зах. 213, арк. 2 — 6).

Ш[опэнгаўэр] разглядае радасьць... — Гл. артыкул „[Крытычныя разважаньні пра кнігу Артура Шапэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“]“ (разьдзел „Філязофія, ээзістыка“).

Хада ў ноч (Ант[ось]) і хада ў дзень (Луж[анін]). — Параўн. з выказваньнямі ў лісьце А. Адамовічу № 64: „Прыраўноўваньне свайго перах[оду] да новага з Луж[аніным] няправільнае“.

Я ў ролі апарата на вучоту... — А. Бабарэка мае на ўвазе сваю бухгалтарскую працу.

Чым утвараецца ўражаньне багацьця зьместу (у дачыненні твору)? — Слова „зьместу“ ў арыгінале закрэсьлена.

ЛІСТЫ

№№ 1 — 10 — лісты да Ганны Бабарэкі, жонкі, напісанья Адамам Бабарэкам у чэрвені 1925 г. з Крыму, дзе ён лячыўся ў санаторыі пад Гурзуфам.

№ 1. Ганьне Бабарэцы. 8/VI-1925 г. (с. 389)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 1 — 2.

Буюрнус — сяло, цяпер у межах Гурзуфа (Аўтаномная Рэспубліка Крым, Украіна). У савецкі час было перайменавана ў Прыветнае.

№ 2. Ганьне Бабарэцы. 8/VI–25 (с. 390)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 3 — 5.

№ 3. Ганьне Бабарэцы. 11/VI–1925 (с. 391)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 6 — 9.

...як у Сержпудоўскага ксяндзы езьдзілі лячыцца... — Намёк на казку „Аб тым, як ксяндзы вылечыліся“, у якой пан прымусіў двух растаўсцельных ксяндзоў працаваць на бровары, пасьяла чаго тыя схуднелі і ехаць лячыцца „на воды“ ім ужо не было патрэбы. Гл.: Сержпутовский А. К. Сказки и рассказы белорусов–полешуков. — СПб.: Изд. Отд. Рус. языка и словесности Имп. Академии Наук, 1911. С. 64 — 65.

Казя і Каця — сяброўкі Ганны Бабарэкі.

№ 4. Ганьне Бабарэцы. 16/VI–25 г. (с. 393)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 10. Ліст напісаны на паштоўцы на адрас: „Белоруссия, гор. Минск, Кожевенная, 18, кв. 3. Анне Бабареко“.

№ 5. Ганьне Бабарэцы. 19/VI–25 г. (с. 393)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 12 — 14. Дадатак да ліста ад слоў „А хочацца яшчэ гаварыць...“ напісаны на асобнай старонцы.

№ 6. Ганьне Бабарэцы. 22/VI–25 г. (с. 394)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 15 — 17.

№ 7. Ганьне Бабарэцы. 23/VI–25 (с. 396)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 18 — 19.

№ 8. Ганьне Бабарэцы. [Чэрвень 1925] (с. 397)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 22.

Магчыма, зьяўляецца дадаткам да ліста № 7 (на канвэрце — штэмпэль з датай 24.6.25).

№ 9. Ганьне Бабарэцы. 25/VI–25 г. (с. 397)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 23.

№ 10. Ганьне Бабарэцы. [Чэрвень 1925] (с. 398)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 104, арк. 24 — 25.

Магчыма, зьяўляецца дадаткам да ліста № 9.

* * *

№ 11. [Уладзімеру Дубоўку]. [Красавік — травень 1927] (с. 398)

Друкуецца паводле закрэсленага чарнавіка-аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 59, арк. 9. Упершыню — у дадатку да публікацыі: „Мы застанемся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народам...“: Лісты Уладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі // *Arche*. 2009. № 11–12. С. 537.

Другі нумар на выхадзе. — Гаворка ідзе пра 2-гі нумар часопісу „Ўзвышша“ за 1927 г.

№ 12. Уладзімеру Дубоўку. 30.VI.27 г. (с. 398)

Друкуецца паводле літаратурна-навуковага гадавіка „Скарыніч“. Выпуск 4. Мінск, 1999. С. 105 — 111. Публікацыя А. Гесь. Дакумэнт (копія ліста, перакладзеная на расейскую мову) захоўваецца ў НАРБ, ф. 4, воп. 21, адз. зах. 69. Над лістом пазначана:

Копія документа

Адрасат: Заказное. Владимиру Николаевичу Дубовка

Малая Грузинская, д. № 34, кв. 13, Москва

Отправитель: Минск, Кожевнная ул., 18, кв. 1.

А. Баборека

Перевод с белорусского

Только лично. Сов[ершенно] секретно

Тов. Кнорин

Это письмо случайно попало ко мне. Оно до некоторой степени характеризует настроения „узвышевцев“. Посылаю для сведения.

[Подпис нечитательны]

Публікацыя ў „Скарынічы“ мае прадмову і камэнтары (апошнія публікуюцца зь невялікімі дапаўненнямі):

Пільнаваньне настройў, ці Лёс ліста Адама Бабарэкі да Уладзімера Дубоўкі

Невядома, ці атрымаў адрасат (Уладзімер Дубоўка) ліст свайго сябра па пярэ (Адама Бабарэкі), а калі атрымаў, то ці падазраваў, што ён ужо прачытаны ў ЦК

КП(б)Б самім сакратаром Вільгельмам Кнорыным. Магчыма, ліст быў перададзены паштовым ведамствам, або цэнзарамі, што наглядалі за ліставаньнем „падазронных“ асоб. Як бы там ні было, але ліст наўрад ці „случайно“ трапіў у ЦК: вывучаліся „настроения“ ўзвышаўцаў. Паказальна, што копія ліста — гэта пераклад зь беларускай мовы, якая, відаць, была надта цяжкай для разуменьня ў такім органе, як ЦК КП(б)Б.

Асноўны зьмест ліста — інфармацыя пра „Ўзвышша“ № 3 за 1927 г. Цікавасьць уяўляюць і погляды кіраўніка партыі па пытаньнях культурнага разьвіцьця, а таксама ўзаемаадносіны паміж літаратурнымі суполкамі.

Дакумэнт выяўлены ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь (ф. 4, воп. 21, адз. зах. 69).

Алеся Гесь

Кузьмы продолжение романа... — Маецца на ўвазе раман „Сястра“ К. Чорнага. *Змитрука — продолжение повести...* — Маецца на ўвазе аповесьць „Салавей“ З. Бядулі.

Кондрата — два рассказа... — Маюцца на ўвазе апавяданьні „Вайна“ і „Пальчык“ К. Крапівы.

М[рыя] — *один рассказ...* — Маецца на ўвазе апавяданьне А. Мрыя „Няпросты чалавек“.

Горавского один рассказ... — Маецца на ўвазе абразок В. Гараўскага „Скрыпка“.

Гуци — глава из «В глуби Полесья»... — Разьдзел з аповесьці „У глыбі Палесься“ Тараса Гушчы (Якуба Коласа).

Из стихов — Глебки, Лужанина, Дорожного, Кляшторного, Бобрика, Звонака (последних двух еще под вопросом)... — У нумары апублікаваны вершы „Волкі вечар...“ П. Глебкі, „З нізкі „Дзявочыя песьні“» М. Лужаніна, „Веянь“ С. Дарожнага, „Вечар гас...“ Т. Кляшторнага, „Вазёры ў цемені драмалі“ Я. Бобрыка, „Бяспрытульнаму“ А. Звонака.

...две сказки Крапивы (одна из них ответ критикам). — У нумары зьмешчаны дзьве байкі К. Крапівы: „Чорт“ і „Саманадзейны конь“.

...работы Замотина... — Маецца на ўвазе праца І. Замоціна „М. А. Багдановіч“.

...твоя статья... — Маецца на ўвазе артыкул У. Дубоўкі „Рыфма ў беларускай народнай творчасці“.

...Березки... — Маецца на ўвазе артыкул Ю. Бязозкі „Праблемы прыгодніцкага раману“.

...Вознесенского про театр... — Маецца на ўвазе артыкул праф. А. Вазьнянскага „Сучасны беларускі тэатр (21 — 26 год)“.

...Хлебцевича... — Маецца на ўвазе артыкул Я. Хлябцэвіча „Царскі суд над творамі Ф. Вагушэвіча“.

...Сааруни... — Маецца на ўвазе „Кароткі нарыс армянскае літаратуры“ Ц. Сааруні.

...Снежко про японскую литературу... — Маецца на ўвазе нарыс З. Сьнежкі „Літаратурная Японія“.

...Замбржицкого (хотя последний все еще под сомнением, хотя и сдали его в Главлит)... — Артыкул „Нацяганьне чужога халата“ С. Замбржыцкага быў у нумары.

...не хватает твоих стихов и Язэпа. — У нумары зьмешчаны вершы „Залатымі лёсткамі“, „Мінае дзень, зьнікае за адхонам“, „Шуміць шыгальлём і лістамі“, „Вядзі мяне“ У. Дубоўкі, урывак з паэмы „Песьня вайны“ Я. Пушчы.

...статьей про „Сым[она] Муз[ыка]“... — Маецца на ўвазе артыкул А. Бабарэкі «Паэма „Сымон Музыка“ Якуба Коласа».

...особенно т. н. методологические... — Так у тэксьце дакумэнта. Магчыма, „мифологические“.

Глыбоцкый опяць вылазит со своим тьяканьнем уже на стр[аницы] „Полымя“... — Маецца на ўвазе артыкул Т. Глыбоцкага (А. Дудара) „Пад шыльдай пралетарскай літаратуры“ (Полымя. 1927. № 4), у якім робіцца агляд „Узвышша“ № 1 — 2 за 1927 г.

Там уже сносили берлинские шляпы... — Маюцца на ўвазе творчыя паездкі беларускіх пісьменьнікаў у Бэрлін, дзе, сярод іншага, яны набывалі сабе капелюшы: у 1921 г. туды езьдзіў Ц. Гартны, у 1925 г. — Ц. Гартны, Я. Купала, М. Чарот. Увосень 1927 г. Нямецчыну наведалі Ц. Гартны, М. Чарот і М. Зарэцкі.

У 1920–я гг. вусна перадавалася эпіграма (аўтарам быў, хутчэй за ўсё, К. Крапіва) на Ц. Гартнага:

Сядзіць дзядзя лысы
Ля дзяржаўнай місы.
Капялюш бэрлінскі,
А характар сьвінскі.

Гл. ліст У. Дубоўкі да Я. Саламевіча ад 16 сакавіка 1968 г. („Я казаў вам шчырую праўду пра той час“: Лісты У. Дубоўкі да Я. Саламевіча // Тэрмапілы. 2007. № 11. С. 196).

...М[аксім] — в Даровке на практических работах. — „Дараўка“ — дапаможная гаспадарка Белпэдтэхнікуму пад Менскам, дзе студэнты праходзілі сельгаспрактыку (цяпер — раён вадасховішча Дразды). Максім Лужанін вучыўся ў Белпэдтэхнікуме ў 1924 — 1928 гг.

№ 13. У рэдакцыю [газэты „Савецкая Беларусь“]. [Лістапад 1929] (с. 401)

Друкуецца ўпершыню з чарнавога аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 135, арк. 1. Ліст напісаны як пратэст супраць скажэньня выказваньняў А. Бабарэкі ў артыкуле Л. Бэнды „Літаратура — мастацтва — крытыка: Некаторыя праблемы пролетарскай літаратуры“, зьмешчаным у газ. „Савецкая Беларусь“ (1929, 3 ліст.). Надрукаваны ліст ня быў.

Тэкст арыгінала ўтрымлівае выкрасьленьня сказы і фрагмэнты сказаў:

пасья словаў „Паважаны тав. рэдактар!“: „Прашу зьмясьціць у Вашай газэце наступнае:

Л. Бэнды, пішучы „Некаторыя з асноўных праблем пролетарскай літаратуры“; пасья словаў „бэндаўскіх поглядаў“: «Я нідзе наконт таго, што „задачай пролетарскай літаратуры зьяўляецца агульначалавечы мотыў“»;

пасья словаў „а той-жа Л. Бэнды“: «ў ролі памагатага, які дапамагае „ажыцьцёвіць плячэхгодку пераапрацоўкі людзей“ — у такой форме ажыцьцяўляе паказ сябе»;

пасья словаў „рознымі формамі“: „Бэндыўскі Бабарэка — гэта адзін з гэрояў яго жанру, адна з праяў яго аўтарскага вобразу. Поэты для гэтага твораць вобразы (прыкл[адам], Лірыка і Матэматыка ў Дуб[оўкі], лернікі ў крытыцы — не поэты-ж, відаць, гэтага зрабіць ня мог“;

пасья словаў „азначаных палажэньняў“: «я абмежаваўся толькі характарыстыкай, асновай на адным толькі „мастак...“, „я так думаю“ — „Бэнду так здаецца“».

№ 14. Ганьне Бабарэцы. [Чэрвень — ліпень 1930] (с. 401)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 1. Ліст датуецца прыблізна канцом чэрвеня — пачаткам ліпеня 1930 г. (на штэмпэлі пазначана дата 03.VII.30 г.). А. Бабарэка ў гэты час знаходзіўся ў адпачынку.

**№ 15. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам.
[Чэрвень — ліпень 1930] (с. 402)**

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 2. Напісана на паштовай картцы. Датуецца паводле паштовага штэмпелю.

Ніна — хатняя работніца і няня ў сям’і Бабарэкаў.

* * *

№№ 16 — 44. Лісты да сям’і, напісаныя А. Бабарэкам зь Менскай турмы ў 1930 — 1931 гг. Усяго захавалася 29 лістоў, напісаных зь Менскай турмы. У асноўным гэта кароценькія запіскі, якія пісаліся пасля атрыманьня ад Г. Бабарэкі перадач. Зь некаторых запісак вынікае, што Адам Бабарэка пісаў дамоў і лісты, якія па нейкіх прычынах не захаваліся (гл. №№ 40, 41, 42).

№ 16. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. [1930] (с. 402)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 5. Не датаваны. Напісаны прыблізна ў канцы ліпеня — пачатку жніўня 1930 г.

№ 17. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 402)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 7. Не датаваны. Канец адсутнічае. Магчыма, што Г. Бабарэка скарыстала частку лістка з тэкстам для адказу аб атрыманьні рэчаў.

№ 18. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 403)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 6. Не датаваны. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 19. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 403)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 8. Не датаваны. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 20. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 403)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 9. Не датаваны. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

МЦРК — Менскі Цэнтральны Рабочы Каапэратыў (?).

№ 21. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 403)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 10. Не датаваны. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 22. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 403)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 11. Не датаваны.

№ 23. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 404)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 4. Не датаваны. Магчыма, без пачатку.

Ігнась — Ігнась Антонавіч Бабарэка, малодшы брат А. Бабарэкі.

№ 24. Ганьне Бабарэцы. [1930] (с. 404)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 12. Не датаваны. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 25. Ганьне Бабарэцы. 14/X–1930 г. (с. 404)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 13.

№ 26. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 21/X–1930 г. (с. 405)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 14.

№ 27. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 11/XI–1930 г. (с. 405)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 15.

№ 28. Ганьне Бабарэцы. 15/XI–1930 г. (с. 405)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 16.

№ 29. Ганьне Бабарэцы. 29/XI–1930 г. (с. 406)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 17.

№ 30. Ганьне Бабарэцы. 2/XII–1930 г. (с. 406)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 18.

„*Im westen nichts neues*“ („На захадзе бяз зьмен“) — раман Э. М. Рэмарка (1928 — 1929).

№ 31. Ганьне Бабарэцы. 6 сьнежня 1930 г. (с. 406)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 19. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 32. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 30/XII–1930 г. (с. 406)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 20.

№ 33. Ганьне Бабарэцы. 7/I–1931 г. (с. 407)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 1.

самоучитель Шмелева — Шмелев Б. В. Самоучитель немецкого языка для взрослых. 1-й курс. Второе издание. М., 1928

ЖАКТ „Камунар-асьветнік“ — жылльёва-арэнднае каапэрацыйнае таварыства, існавала ў 1926 — сярэдзіне 1930-х гг. у Менску.

№ 34. Ганьне Бабарэцы. 14/I–1931 г. (с. 407)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 2. Канец адсутнічае. Ад лістка адарвана частка з тэкстам.

№ 35. Ганьне Бабарэцы. 21/I–1931 г. (с. 408)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 3.

№ 36. Ганьне Бабарэцы. 30/I–1931 г. (с. 408)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 4.

№ 37. Ганьне, Элеаноры, Алесі і Анастасіі Бабарэкам. 31/I–1931 г. (с. 408)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 5 — 6 адв.

№ 38. Ганьне Бабарэцы. 7/II–1931 г. (с. 409)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 7.

№ 39. Ганьне Бабарэцы. 7/II–1931 г. (с. 410)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 8.

№ 40. Ганьне Бабарэцы. 21/II–1931 г. (с. 410)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 9.

№ 41. Ганьне Бабарэцы. 14/III–1931 (с. 410)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 10.

**№ 42. Ганьне, Элеаноры, Алесі і Анастасіі Бабарэкам.
10 красавіка 1931 г. (с. 411)**

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 11 — 12 адв.

№ 43. Ганьне Бабарэцы. 14/IV–1931 (с. 412)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 13.

Суд над 86 арыштаванымі па сфабрыкаванай справе „Саюз вызвалення Беларусі“, у тым ліку і над А. Бабарэкам, адбыўся 10 красавіка 1931 г. У дзень напісанья ліста пісьменьнік ужо ведаў пра тое, што неўзабаве будзе сасланы ў адзін з аддаленых раёнаў СССР.

№ 44. Ганьне Бабарэцы. 21/IV–1931 (с. 412)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 106, арк. 14.

* * *

Лісты да сям’і, А. Адамовіча, Я. Пушчы, напісаныя А. Бабарэкам зь перасыльнай турмы ў Волагдзе і падчас высылкі ў г. Слабадзкі і Кіраў.

№ 45. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 6/VI–31 г. (с. 413)

Друкуецца паводле выдання: Угасание. Письма Адама Бабареки из ссылки, тюрем и лагеря: Материалы к биографии / Сост., вступ. ст., подг. текста и коммент. Н. Н. Илькевича. Смоленск, 2001. С. 11. Арыгінал захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 107, арк. 1.

Надпіс адправіцеля на адрасным баку паштовай карткі: „Минск, БССР Гарбарная 18 кв. 1. Анне Ивановне Бабарэка От срочно пересыльного А. А. Боборэка“. Ліст напісаны алоўкам.

Бутырка — Бутырская турма АДПУ СССР у Маскве.

№ 46. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 28/VI–31. (с. 413)

Друкуецца паводле: Угасание... С. 12. Арыгінал захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 108, арк. 1. Надпіс адправіцеля: „Минск, Белоруссия Гарбарная 18 кв. 1. Анне Ивановне Бабарэка“. Ліст напісаны чорным атрамантам.

Бабуля — Анастасія Цімафееўна Бабарэка, маці Адама Бабарэкі.

Ганна — Ганна Адамаўна Сапун, жонка А. Аніхоўскага.

№ 47. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 17/VII–1931 г. (с. 414)

Друкуецца паводле: Угасание... С. 13 — 16. Арыгінал захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 108, арк. 2 — 3 адв., 4 адв. — 4. Ліст напісаны фіялетавым атрамантам.

Лёня, Толік — пляменьнікі Адама Бабарэкі, сыны Ігнася.

Лена — Алена Кандратаўна Бабарэка, жонка Ігнася.

№ 48. Ганьне Бабарэцы. 21.VII.1931 (с. 416)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 109, арк. 1. Тэлеграма, дасланая Адамам Бабарэкам жонцы па прыездзе ў Слабазькі.

№ 49. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 22/VII–31 г. (с. 416)

Друкуецца паводле: Угасание... С. 17 — 18. Арыгінал захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 109, арк. 2 — 2 адв.

Надпіс адправіцеля: „Минск, Белоруссия Гарбарная 18 кв. 1 Анне Ивановне Бабарэка“. Ліст напісаны фіялетавым атрамантам.

Першыя ўражаньні ад Слабазькога А. Бабарэка занатаваў таксама ў запіснай кніжцы (гл. разьдзел „Запісныя кніжкі, дзённікі“, № 8 у гэтым выданьні), а таксама ў нарысе „З паўночнага стылю“ (разьдзел „Філязофія, эсэістыка“).

№ 50. Ганьне Бабарэцы. 24.VII.1931. (с. 418)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 109, арк. 4. Ліст напісаны на паштовай картцы.

№ 51. Ганьне Бабарэцы. 26/VII.1931. (с. 418)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 109, арк. 6. Ліст напісаны на паштовай картцы.

...затое дастаць усё можна — У А. Бабарэкі: „...затое **ўсё** дастаць усё можна“.

Усё, як кажучь, пройдзе, як з белых яблонь дым. — Цытуецца радок зь вядомага вершу С. Ясеніна „Не жалею, не зову, не плачу...“ (1921): „*Всё пройдет, как с белых яблонь дым*“.

№ 52. Ганьне Бабарэцы. 25 жніўня 1931. (с. 419)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 109, арк. 8 — 10.

...і дзядзька, і цётка Юля, і цётка Алена. — Сваякі ці суседзі сям’і Бабарэкаў у в. Слабада-Кучанка. Дадатковай інфармацыі ня выяўлена.

Уладзік — Уладзімер Дубоўка.

Марыля — Марыя Дубоўка, жонка У. Дубоўкі.

Фэлька — Фэлікс Купцэвіч. 29 жніўня 1930 г. ён быў арыштаваны ў Маскве АДПУ ССРСР, але 4 кастрычніка вызвалены з-пад сьледзтва.

Тацяна, Каця — сяброўкі Ганны Бабарэкі.

№ 53. Антону Адамовічу. 27/VIII-1931 г. (с. 422)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа чарнавіка, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 133, арк. 1 — 3.

Антось Адамовіч — адбываў высылку ў г. Глазаў Ніжагародзкага краю.

Успомніў я, што ў кагадзе пасланым да цябе лісьце... — Можна меркаваць, што ліставаньне паміж А. Бабарэкам і А. Адамовічам было досыць актыўным, аднак захаваліся толькі чарнавікі Бабарэкавых лістоў. Лісты ж Адамовіча не зьберагліся ўвогуле — верагодна, яны былі зьнішчаныя А. Бабарэкам і яго жонкаю ў прадчуваньні арышту альбо канфіскаваныя супрацоўнікамі НКВД непасрэдна пры арышце пісьменьніка ў 1937 г.

„Дачаснасьць“, „абьяквы сьвет“ і „абжываньне“ — вось зьмест гэтага дадатку. — Развагі, якімі аўтар дзяліўся з А. Адамовічам у гэтым лісьце, А. Бабарэка меркаваў скарыстаць і ў сваіх філязофскіх нарысах. Пра гэта сьведчаць пазначэньні на палёх алоўкам асноўных канцэптаў, якія ў той час хвалявалі А. Бабарэку як філэзафа: „Дачаснасьць. Сфэры ўплыву“. Акрамя таго, на адвароце чарнавіка занатаваны накід эсэ „Сьвятло. Пасярэдніцтва. Від аддалі“. Пра „абжываньне“ гл. у пункце № 10 нататкі „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ (гл. разьдзел „Філязофія, эсэістыка“).

№ 54. Ганьне Бабарэцы. 31 жніўня 1931 г. (с. 424)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 110, арк. 1.

№ 55. Ганьне Бабарэцы. 6/IX-1931 г. (с. 425)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 110, арк. 2.

№ 56. Ганьне Бабарэцы. 7/IX-1931 г. (с. 426)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 110, арк. 3 — 6.

...ў гэтых растаньнях, самімі сабе ўчыненымі — так у А. Бабарэкі.

...яшчэ-ж Маркс сказаў — у пралетарыя няма бацькаўшчыны. — „Рабочыя ня маюць бацькаўшчыны. У іх нельга забраць тое, чаго ў іх няма“ (Маркс К., Энгельс Ф. Маніфэст Камуністычнай партыі, 1848).

Траянаў — сьледчы па справе А. Бабарэкі.

Ганна — Ганна Сапун.

Ніна — Ніна Улашчык.

Янка — Янка Бялькевіч.

№ 57. Ганьне Бабарэцы. 24/IX–1931 г. (с. 429)

Друкеецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ (ф. 407, воп. 1, адз. зах. 110, арк. 7). Ліст напісаны на паштовай картцы.

М[аксім] Г[арэцкі] — адбываў высылку ў Вятцы. Менавіта ён сустрэў сям'ю А. Бабарэкі на вакзале і дапамог зь пераездам у Слабадзкі.

Ніч[ыпар] — Нічыпар Чарнушэвіч, адбываў высылку ў Вятцы.

Максіма[ва] — Леаніла Ўсьцінаўна Чарняўская–Гарэцкая.

№ 58. [Антону Адамовічу] [Кастрычнік 1931] (с. 429)

Друкеецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 65, арк. 12 — 12 адв. Чарнавік–аўтограф. Уяўляе зь сябе плян–накід ліста (альбо некалькіх лістоў), занатаваны на маленькім абарваным аркушыку алоўкам. Па зьмесьце папярэднічае лісту № 59 і датуецца, адпаведна, кастрычнікам 1931 г.

1) *Знач[эньне] маіх ліст[оў]* — *бліск[уча], зачын.* — Верагодна, у адным зь лістоў да А. Бабарэкі А. Адамовіч адзначыў ролю першага ў культурным жыцьці „ўздальля“, у духоўнай кансалідацыі высланых беларусаў–інтэлектуалаў, якой Бабарэка спрыяў сваімі лістамі да папличнікаў. „Ліставаньне — праменьваньне“, — напісаў ён у нататніку 23 ліпеня 1931 г. Параўн. у лісьце № 59: „У гэтыя часіны гадавіны жыцьцёвай я шчасьліў, што на маю долю выпала праца па ператварэньні гэтай пустыні беларускага выгн[аньня] у жыцьцятворчы ааз для славы нашай радзімы“.

2) *Нашто рэцэпт для перах[оду] Л[ужаніна] ад ст[арога] да н[овага]...* — Як можна меркаваць зь ліста № 53, пачынаючы з жніўня 1931 г., А. Адамовіч пісаў працу пра М. Лужаніна як прадстаўніка „неаадраджанізму“.

3) *Прыраўноўваньне свайго перах[оду] да новага з Луж[аніным] няправільная.* — Параўн. з адным з запісаў А. Бабарэкі: „Хада ў ноч (Ант[ось]) і хада ў дзень (Луж[анін])“. „Дзяўчына“ — паэма (паводле аўтарскага вызначэньня — „народная легенда“) У. Дубоўкі (1922).

5) *Перажываў на другім сваю „рану“, свой „сум“, свой боль растаньня з радзімай.* — Параўн. у лісьце № 59: „То-ж і ты сваім новым годам пачынаў гэтую пустыню і таксама перажываў пераход у но[вы] год свайго жыцьця. Але тое, што мне выпала перажываць на 33 годзе, ты перажываеш гэта ранейшым векам. [...] І вось што асаблівае адчуваецца ў гэты момант — гэта тое, што ня толькі дасюль, але яшчэ вось і гэтым момантам уласцівасьць выражаць перажываньні, а то й пра-жываць, як-бы перажываў нехта іншы, каго пазнаў у сьвеце. Гэта знача, адчуваецца як ніколі так востра **брак свайго ўласнага вобразу і спосабу** і перажываньня, і выражэньня гэтых перажыв[аньняў] і *спосабу* мысьленьня“.

8) *Пра „Злога духа“.* — Верагодна, менавіта гэты пункт пляну знайшоў разгорну-тае адлюстраваньне ў лісьце А. Бабарэкі да А. Адамовіча, напісаным у кастрычніку

1931 г. (гл. № 59): са злым духам А. Бабарэка параўноўвае ўсёпаглынальны матэрыяльна-спажывецкі пачатак, увасоблены У. Дубоўкам у вобразе Дона Пуза („Штурмуйце будучыны аванпосты!“ , 1929).

№ 59. [Антону Адамовічу]. [Кастрычнік 1931] (с. 430)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа чарнавіка, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 133, арк. 4 — 7 адв.

Як можна меркаваць па зьмесьце ліста, А. Бабарэка пісаў яго ў адказ на дасланае А. Адамовічам віншаваньне з 32-годзьдзем, „пачаткам 33-га года жыцьця“, г. зн. неўзабаве пасля 14 кастрычніка 1931 г. На гэтай падставе і датуецца ліст.

Ён ва мне цяпер і я ў ім, як сказаў бы немец у гэтым выпад[ку]. — Маецца на ўвазе А. Шапэнгаўэр з працай „Мір як воля і прадстаўленьне“.

Уладзік — Уладзімер Дубоўка.

Дон Пуза — пэрсанаж паэмы У. Дубоўкі „Штурмуйце будучыны аванпосты!“ (1929), гратэскавая чалавекападобная пачвара з галавою ў жываце, увасабленьне матэрыяльна-спажывецкага пачатку. Паводле А. Адамовіча, „вобраз гэты быў задуманы паэтам як вобраз вульгарнага матар’ялістага — антыпода таго бязмежнага ідэалістага, якога ўвасобіў Сэрвантэс у сваім несьмяротным Дон-Кіхоце“ (Адамовіч А. Зь „яснай явы“ — у „ночнае царства“ // Адамовіч А. Да гісторыі беларускае літаратуры. — Менск: Выдавеццтва ІІІ Зьміцера Колас, 2005. С. 476). Гл. лісты № 60 А. Адамовічу і №№ 61, 62 У. Дубоўку і камэнтары да іх, а таксама «Ўвагі да „Штурмуйце будучыны аванпосты!“ » ў „Запісках выгнанца“ (разьдзел „Запісныя кніжкі, дзёньнікі“). Гл. таксама: Жыбуль В. Вобраз Дона Пуза ў паэме „Штурмуйце будучыны аванпосты!“ Уладзіміра Дубоўкі // Роднае слова. 2010. № 7. С. 29 — 33.

Дон Кіхот — галоўны герой аднайменнага рамана Мігеля дэ Сэрвантэса.

Толькі ён, як той злы дух, як той спакусіцель у пустэльні, што дакляраваў Хрысту ўладу, выступаў на дарозе і ў пустэльні нашага выгнаньня... — Адсылка да эвангельскага сюжэту спакушэньня Хрыста д’яблам у пустыні: „Тады Ісус заведзены быў Духам у пустыню дзеля спакусы ад нячыстага. І, прапасьціўшы сорок дзён дзі сорок ночаў, нарэшце захацеў есьці. І прыступіўся да Яго спакусьнік і сказаў: калі Ты Сын Божы, скажы, каб каменны гэтыя зрабіліся хлебамі. Ён жа адказаў яму: напісана: ня хлебам адным жыць будзе чалавек, але ўсякім словам, выходзячым з вуснаў Божых“ (Мацьв. 4:1–4; пер. Л. Дзекуць–Малея і А. Луцкевіча).

Уладзікава вершу з „Жн[івеньскага]“ — няясна. Можна інтэрпрэтаваць і як „Уладзікава вершу 3 жн[іўня]“. Верагодна, намёк на тое, што ў адным са страчаных вершаў пэрыяду высылкі У. Дубоўка яшчэ раз зьвярнуўся да вобраза Дона Пуза.

№ 60. [Антону Адамовічу] [Канец 1931] (с. 432)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 65, арк. 6. Чарнавік, напісаны на вузкай палосцы тонкай папіроснай паперы. Уверсе — пазнака „Ліст да А. А.“ — відаць, трэба разумець „да А[нтона] А[стаф’евіча] А[дамовіча]“ („пашпартнае“ імя па бацьку А. Адамовіча — Яўстаф’евіч). Тэкст уяўляе зь сябе плян-накід ліста, прысьвечанага разгляду паэмы У. Дубоўкі „Штурмуйце будучыны аванпосты!“ . Датуецца з улікам той акалічнасьці, што згаданы Дубоўкаў твор у высылцы найбольш актыўна займаў думкі А. Бабарэкі ў кастрычніку — лістападзе 1931 г. (гл. лісты № 59 А. Адамовічу і №№ 61, 62 У. Дубоўку і камэнтары да іх).

Паэма, жанр якой абазначаны аўтарам як „комбайн“, напісана У. Дубоўкам у 1929 г., спачатку прынята да друку, але потым адхілена з ідэалагічных меркаванняў. 12 лістапада 1929 г. У. Дубоўка пісаў А. Бабарэку: „Вось толькі што паставіў апошняю кропку ў маім комбайне, каб заўтра накіраваць яго да цябе. Прызнацца, аж неяк крыху сумна на сэрцы стала: як–ніяк, усё ж аглядаў яго, папраўляў, пісаў. Як–ніяк, але гэта ж частка, хай малая, мяне самога. [...] Ці добра, ці дрэнна, але я закончыў другі этап свайго творчага шляху. Цяпер я, калі не памыляюся, мо ў далёкім часе павінен буду даць шэраг лірычных вершаў. Магчыма, што да гэтых лірычных вершаў перакладу на беларускую мову „Чайльд Гарольда“, пра што табе пісаў. Але з другім кругабегам пакончыў. Гэта факт! Цяпер прашу вось пра што: калі ты прачытаеш гэты мой твор, адразу занатуй на паперу сваё ўражаньне. Няхай яно будзе невыгоднае для мяне ці што — нічога. У ліку іншага адзнач, ці робіць ён, гэты комбайн, цэльнае ўражаньне, ці застаецца разрозьненаю істотаю. Буду чакаць ад цябе гэтага ўражаньня як мага хутчэй, бо для мяне гэта важна“ („Мы застанемся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народамі...“: Лісты Ўладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі // Arche. 2009. № 11–12. С. 500).

Пазьней, у жніўні — верасні 1933 г. А. Бабарэка запіша ў свой дзёньнік (у гэтым выданьні — № 10, „Запіскі выгнанца“) і «Ўвагі да „Штурмуецца будучыны аванпосты!“».

№ 61. [Уладзімеру Дубоўку]. [Лістапад 1931] (с. 433)

Друкуецца паводле чарнавога аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 44, арк. 2 — 3. Упершыню — у дадатку да публікацыі: „Мы застанемся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народамі...“: Лісты Ўладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі // Arche. 2009. № 11–12. С. 537 — 538.

Гл. таксама лісты А. Адамовічу №№ 59, 60 і камэнтары да іх.

Тэксту папярэднічае перакрэслены варыянт яго пачатку, зь якога можна зрабіць выснову, што ліст пісаўся праз чатыры месяцы ад моманту пачатку высылкі, г. зн. у лістападзе 1931 г.:

„Чатыры месяцы [нрзб.] выгнань[ня] — гэта чатыры м[еся]цы перажываньня [нрзб.] быцьця палажэньня ссыльнага. Быцьцё выгнанага з аднаго [нрзб.]. Гэта чатыры месяцы аскетыч[нага] жыцьця для сябе“.

З другога боку, гэта адна з форм установы дзяржаўнага нявольніцтва і бяспраўнасьці. — Закрэслены варыянт сказа: „З другога боку, гэта наяўная форма ператварэньня чалавека ў раба“.

...таго, што Кал[юга] азначаў вобразам „вольнага ад працы чалавека“... — Адсылка да аповесці Л. Калюгі „Нядоля Заблоцкіх“ (1931).

Дзеньдзівір — літаральна: ‘лянотнік, лайдак, маруда’. У творах У. Дубоўкі слова ўжываецца з больш станоўчым адценьнем — як характарыстыка сымпатычнага яму тыпа рамантыка–летуценьніка. Параўн. у паэме „І пурпуровых ветразей узьвівы...“: „Матэматык. / Дзівак ты ці рамантык, / мой дружа любові, гэта вельмі ясна. / У нашы дні руін і будаўніцтва / ты руйнаваць і будаваць павінен, / а не бадзяцца нейкім дзеньдзівірам“. / Лірык. / У нашы дні і радасьці і гора / патрэбны дойдзіды і дзеньдзівіры. / Аднолькава іх права на паветра / ды і на сонца такжа...“ У паэме „Кругі“ (1927) словам Дзеньдзівір У. Дубоўка характарызуе сялянзіна па мянушцы Цікаўны, які вылучаўся празмернай дапытлівасьцю, неспатольнаю прагаю ведаў.

І вось калі я атрым[аў] ад цябе лісты з верша[мі]... — З арыгінальных твораў, напісаных У. Дубоўкам у пачатковы перыяд высылкі, да нас дайшлі толькі чаты-

ры вершы: „Песьні беларускіх выгнанцаў“ (напісаны ў перасыльнай турме г. Валагды), „З-за кратаў“, „...Забыўся ты. Схіліўся на далоні...“ і „Здраднікам“ (усе — 1931). Упершыню яны апублікаваны Антонам Адамовічам у эмігранцкім друку: Раніца (Бэрлін), 1942, 10 студз.; Сакавік. 1947, № 1; 1948, № 1 (2). Акрамя таго, у аўтабіяграфіі (напісанай у 1935 г. для органаў ГПУ з мэтай атрымаць пэдагагічную працу) А. Адамовіч згадваў і пра зьмест двух іншых тагачасных вершаў У. Дубоўкі, якія не захаваліся:

„Адам Бабарэка пазнакомил меня в письме с двумя стихотворениями Дубоўкі, присланными ему. Одно из них было направлено против западнорусских национал-фашистов и осуждало, клеймило их за ту медвежью „поддержку“ белорусов в БССР, которая шла только во вред этим белорусам. В другом стихотворении рассказывалась история жизни поэта последнего времени, и оно заканчивалось, помнится, так:

Кандуктар зайцам палічыў мяне,
Цяпер жыву ў далёкай старане...“

(Адамовіч А. Творы. — Нью-Ёрк: БІНІМ, 2003. С. 653).

Страфу яшчэ аднаго Дубоўкавага вершу, які ў 1931 г. хадзіў па камэрах менскай турмы, прыгадаў М. Улашчых:

Шумеце, шумеце, высокія сосны,
Пілуйце вы дошкі адна ў адну, —
Зьбянтэжаны вораг шукае ратунку,
Сабе ўжо самому рыхтуе труну...

(Гл.: Каўка А. Будам жыць! Пра тое самае. — Менск — Масква, 1998. С. 142).

№ 62. [Уладзімеру Дубоўку]. [Зіма 1931 — 1932] (с. 434)

Друкуецца паводле чарнавога аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 134, арк. 1 — 2. Упершыню — у дадатку да публікацыі: „Мы застанемся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народам...“: Лісты Уладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі // *Arche*. 2009. № 11–12. С. 539. Гэты ліст разьвівае асобныя тэзы, абазначаныя ў папярэднім лісьце (улада Дона Пуза і змаганьне зь ім), на падставе чаго і датуецца.

Гл. таксама лісты А. Адамовічу №№ 59, 60, У. Дубоўку № 61 і камэнтары да іх.

Мамона — бог багацьцяў у старажытных сырыйцаў; сынонім багацьця ў Новым Запавеце (Мацв. 6:24, Лук. 16:13). У расейскім прастамоўі імя бога ператварылася ў слова „мамон“, якое, дарэчы, азначае „чэрава“, „жывот“.

№ 63. Антону Адамовічу. 25.12.31. (с. 434)

Друкуецца з рукапіснай копіі, зробленай у 1934 г. А. Адамовічам і дасланай Л. Калюгу (БДАМЛІМ, ф. 356 неапрацаваны, воп. 1, адз. зах. 12 умоўная) з наступнай прадмовай:

Два лісты Адама Бабарэкі
да Антося Адамовіча пра
„Нядолю Заблоцкіх“

Дарагі браце Кастусь!

Сягоньня перапароў свае архівы і адшукаў Адамавы лісты пра „Нядолю Заблоцкіх“. Перачытаць іх цяпер яшчэ раз я меў вялікую прыемнасьць — думаю, што ня меншую прыемнасьць ад гэтага будзеш мець і ты. За гады выгнаньня гэта, бадай, самы значны Адамавы выказваньні на літаратурныя тэмы, — і, бадай, ці не адзіныя выказваньні ў гэтай галіне (прынамсі, з другіх выказваньняў мне цяпер прыгадваюцца толькі ягоныя заўвагі наконт Жылкавага „Тастаманту“).

Думаю, што чытаньне Адамавых заўваг дапаможа табе шмат у чым пазнаць глыбей самога сябе, а таксама і дасьць некаторую апору тваім уласным поглядам на сваю творчасць і самой гэтай творчасці. Раю табе прачытаць іх удумліва і ня раз.

Каб не перашкодзіць твайму ўражаньню, не падаю і сваіх камэнтараў да іх.

Твой Антося.

17.08.34.

Тэкст абодвух лістоў, а таксама прадмовы А. Адамовіча ўпершыню апублікаваны ў кнізе: Калюга Л. Творы: Раман, аповесці, апавяданні, лісты / Уклад., прадм. Я. Р. Лецкі; Камент. Н. В. Гаўрош, Т. М. Трыпуцінай. — Мінск: Маст. літ., 1992. С. 560 — 571. Чарнавік лістоў захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 73, арк. 1 — 4 адв.

Думкі, выказаныя А. Бабарэкам у гэтых лістах, А. Адамовіч часткова скарыстаў у сваім артыкуле „Лукаш Калюга. Нядоля Заблоцкіх“, упершыню апублікаваным у якасьці прадмовы да кнігі: Калюга Л. Нядоля Заблоцкіх. — Мюнхэн, 1954 (пад псеўд. Р. Склют).

„Нядоля Заблоцкіх“ сваім пачаткам абяцае быць вялікім творам... — Першая частка аповесці Л. Калюгі „Нядоля Заблоцкіх (Нягоды і лятуценні)“ была надрукавана ў час. „Польмя“, 1931, № 6–7, 9. Публікацыю другой часткі забараніла цэнзура; дайшлі толькі асобныя фрагмэнты, дапісанья ўжо ў высылцы і адноўленыя па памяці А. Адамовічам паводле ліста, дасланага яму Л. Калюгам.

... гэту мову вядзе адмысловы апавядальнік... — Тэму апавядальніка і чытача ў „Нядолі Заблоцкіх“ А. Бабарэка падрабязна разгледзеў таксама ў артыкуле „Л. Калюга. Нядоля Заблоцкіх“ (1931 — 1932), змешчаным у гэтым выданьні.

Чыцэронэ (іг. cicerone ад лац. Cicerō — Цыцэрон) — праваднік, які дае тлумачэньні турыстам пры аглядзе выдатных мясцін; гід (ужываецца ў аповедах пра краіны Заходняй Эўропы ці як іранічна-жартоўнае).

Вы думаеце, літаратура гэта дармовы дадатак да чые-небудзь „Нивы“. — Тут А. Бабарэка выступае супраць таго, каб літаратура спадарожнічала „апрацоўцы людзей у пэўным кірунку“. Гл. адпаведны камэнтар да артыкулу „Л. Калюга. „Нядоля Заблоцкіх“ (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“).

Вы вось напэўна думаеце, што й нядоля Заблоцкіх, якія край сьвету вядомы, у тым, што адзін з іх на мыле прапрабіў. — Як тлумачыць Антон Адамовіч, „Заблоцкі — шырака ведамае прозьвішча анэкдотычнага героя прыказкі: „Зарабіў, як Заблоцкі на мыле“ — прыказкі, як кажуць, шырака ведамай ня толькі ў нас, а і па цэлай заходняй Славяншчыне (прынамся Ўладзімер Жылка цьвердзіў, што прыказка гэтая ведама нават Чэхам). Анэкдот, выснаў якога становіць гэтая прыказка, кажа пра нейкага камэрсанта Заблоцкага, які надумаў зарабіць на мыле, правозячы яго праз мора кантрабандаю, без аплаты мытных падаткаў, дзеля чаго ён загадаў схаваць свой тавар ад вока мытных агентаў, падвезаўшы яго пад дном карабля. Мыла,

пэўна-ж, растала ў моры, і гэтак вось і „зарабіў“ на ім Заблоцкі, стаўшыся прыказным сымбалам дзялка (або й „дзеяча“), што выбіраючы няпросты шлях „абходу“, „круту-муту“, „зарабляе“ на ім, трацячы ўсё“ (Адамовіч А. Да гісторыі беларускае літаратуры. — Менск: Выдавец ПП Зьміцер Колас, 2005. С. 494).

...„*видимый миру смех сквозь незримые миру слёзы*“. — Недакладная цытата з паэмы Мікалая Гоголя „Мёртвыя душы“. У М. Гоголя: „И долго еще определено мне чудной властью идти об руку с моими странными героями, озирать всю громадно несущуюся жизнь, озирать ее сквозь видный миру смех и незримые, неведомые ему слезы!“

...*як бы сказаў гэта Якаўлеў (вядома, ня Менскі)*. — Маецца на ўвазе расейскі пісьменьнік Аляксандар Якаўлеў (1886 — 1953), супрацьпастаўлены беларускаму крытыку Л. Якаўлеву, аўтару артыкулаў вульгарна-сацыялягічнага кірунку.

№ 64. Антону Адамовічу. 26.12.31 (с. 437)

Друкуецца з рукапіснай копіі, зробленай у 1934 г. А. Адамовічам і дасланай Л. Калюгу (БДАМЛМ, ф. 356 неапрацаваны, воп. 1, адз. зах. 12 умоўная). Зьяўляецца працягам ліста № 63.

Гэта, што Віргілі беларускага Дантэ ў сучасьці. — У паэме Дантэ Аліг’еры „Божая камэдыя“ Вэргілі зьяўляецца правадніком Дантэ па Пекле.

У Гётэ ёсьць такое чатырохрадкоўе... — Далей цытуецца вершаваны афарызм з цыклю „Паводле прыказак“ („Sprichwörtlich“, 1810). У перакладзе: „Аднойчы ты зрабіў нешта патрэбнае (слухнае). А вораг глядзіць на гэта хутчэй з зайздрасцю. Значыць рана ці позна выпадкова і ён зробіць тое самае, ён ня ведае, як“.

Пішаш ты, што нехта прапанаваў ліквідаваць „Узвышша“. — У час „Узвышша“, 1931, № 11–12, с. 178 — 180, была зьмешчана «Пастанова літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Узвышша“», у якой абвешчалася пра роспуск згуртаваньня і спыненьне выданьня часопісу.

№ 65. [Антону Адамовічу]. Май 1932 г. (с. 441)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 86, арк. 7 — 8 адв. Чарнавік-аўтограф, укладзены ў сшытак з „Развагамі вольным часам“ (1932). Напісаны алоўкам на адвароце блянку табліцы „Сведения о движении кладей в тоннах“. Месяц напісаньня пазначаны аўтарам.

Спадзяваўся я дасюль адпісаць табе на твой вялікі ліст... — Гэты ліст А. Адамовіча, як і іншыя, не захаваўся. Як можна меркаваць зь лістоў А. Бабарэкі, А. Адамовіч пісаў яму пра цяжкае перажываньне выгнаньня (ажно да страты сэнсу жыцьця) і адначасова — каханьне да расейскай дзяўчыны, зь якою пазнаёміўся ў высылцы. Верагодна, згаданая дзяўчына і стала першай жонкай Адамовіча (звесткі пра яе ня выяўлены). Працяг гэтай тэмы гл. у лістах №№ 66 (тут паўтараюцца асобныя сказы: магчыма, гэта іншы варыянт дадзенага ліста), 67, 68.

...*ня толькі для твайго асабістага жыцьця на ўздальлі...* — У арыгінале словы закрэсьлены.

...*ў поэзіі зьяўленых вобразах* Зьмія, Дэмона, *Мэфістофэля, Хуліо Хурэніта, Матэматыка...* — Маюцца на ўвазе пэрсанажы адпаведна: Старога Запавету („Зьмія-спакушальнік“), твораў М. Лермантава, Ё. В. Гётэ, І. Эрэбургга, У. Дубоўкі. Словы „Зьмія, Дэмона“ ў арыгінале закрэсьлены.

№ 66. [Антону Адамовічу]. [1932] (с. 442)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 43, арк. 3. Чарнавік-аўтограф. Пачатак чарнавіка часткова супадае з канцоўкай папярэдняга чарнавіка (верагодна, зьяўляецца варыянтам яго працягу), таму, як і ліст № 65, датуецца траўнем 1932 г.

...ў *двух процілеглых* вобразах-явах... — Слова „вобразах“ у арыгінале закрэсьлена.

„*Занімай, Беларусь маладая мая, свой пачэсны пасад між славянамі*“. — Відавочна, А. Бабарэка зьмяшаў у памяці радкі з двух розных вершаў Я. Купалы: „Занімай, Беларусь маладая мая, / Свой пачэсны пасад між народамі!“ („Маладая Беларусь“, 1911 — 1912) і „І беларус можа зьмясьціцца / Ў сям’і нялічанай славян!“ („Ворагам Беларушчыны“, 1907).

„*Беларусь на куце ў хаце свайёй села...*“ — Цытата з паэмы Я. Купалы „Безназоўнае“ (1924).

...у *Уладзіка* („Дзяўчына“), у *Язэпа* (*Марыя*). — Маюцца на ўвазе герайні легенды „Дзяўчына“ (1925) У. Дубоўкі, верша „Мастак“ (1926) і паэмы „Песьня вайны“ (1927 — 1928) Я. Пушчы.

... („*наймітчай апошняй*“ на *Язэпу*)... — У Я. Пушчы: „Беларусь-краіна, найміцай астатняй, — Ў апранасе рванай днём і ноччу хмарнай“ („Сам ня знаю, што сягоньня я сыграю...“, 1927).

№ 67. [Антону Адамовічу]. [Травень 1932] (с. 443)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 86, арк. 10, 10 адв., 9, 9 адв. Чарнавік-аўтограф, запісаны на пачатку сшытка з „Развагамі вольным часам“. Уяўляе зь сябе далейшае разьвіцьцё думак, выказаных у тэкстах №№ 65, 66, таму датуецца траўнем 1932 г.

Уперад нек у лісьце да цябе я пісаў пра „я“, як пра поле дзейнасьці дзвёх процілеглых сіл. — Параўн. з пунктам № 9 у нататцы „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ (гл. разьдзел „Філязофія, эсэістыка“): «„Я“ як поле дзейнасьці сіл, як поле дыялектыкі. Улада над гэтымі сіламі».

„*Матэрыя*“, *за якую, як бы сказаў Шап[энгаўэр], б’юцца праявы волі...* — Адсылка да трактату А. Шапэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“ (гл. крытычныя разважаньні А. Бабарэкі пра гэтую працу ў разьдзеле „Філязофія, эсэістыка“ гэтага выданьня).

№ 68. [Антону Адамовічу]. [Травень 1932] (с. 444)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 86, арк. 11 — 13 адв. Чарнавік-аўтограф ліста запісаны ў сшытак разам з „Развагамі вольнаму часам“ — паміж чарнавіком ліста № 67 і запісамі, датаванымі 26 траўня 1932 г. Паўтарае і некаторыя думкі, выказаныя ў чарнавіках №№ 65 — 67. Датуецца, адпаведна, траўнем 1932 г. Першая частка ліста ад слова „*Przywieźli*“... да „*Jana żywie taboju*“ напісана лацінкай. Словы і сказы, вылучаныя курсівам, у арыгінале закрэсьлены.

Закаты Эўропаў — ня нашы закаты... — Намёк на працу „Закат Эўропы“ нямецкага філёзафа Освальда Шпэнглера (1880 — 1936).

Філёзофія-ж старэйшых народаў, у даным разе філёзофія нямецкая, сьцьвярджае, што „волі жыць — жыцьцё забяспечана“. — Гаворка пра канцэпцыю „волі-да-жыцьця“ ў працы А. Шапэнгаўэра „Сьвет як воля і прадстаўленьне“.

№ 69. [Антону Адамовічу]. [Чэрвень 1932] (с. 447)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 86, арк. 15 — 15 адв. Чарнавік-аўтограф ліста запісаны ў сшытак разам з „Развагамі вольнам часам“ — паміж запісамі, датаванымі 26 траўня і 7 ліпеня 1932 г. Адпаведна, датуецца прыблізна чэрвенем 1932 г.

Унізе пад тэкстам закрэслены запіс: „Новы год уздальля. Новы год „Узвышша“. „Во гробе суцае“ „Узвышша“ [нрзб.]“.

№ 70. Язэпу Пушчу. 27/V–1933 г. (с. 448)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 1. На паштовай капэрце адрас: „г. Шадрынск, Ленинская, 123, Іосифу Павловичу Плашчынскому“.

...гадавіна ўзвышэння... — Маецца на ўвазе 26 траўня 1926 г. як дзень утварэння „Узвышша“.

...Жылка памёр у сакавіку... — У. Жылка памёр 1 сакавіка 1933 г. і пахаваны на гарадзкіх могілках г. Уржума Кіраўскай вобл., Расея.

№ 71. Язэпу Пушчу. 27/ VI–1933 (с. 448)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 2. На паштовай капэрце адрас: „Шадрынск Уральской обл., ул. Октябрьской Революции, 108. Іосифу Павловичу Плашчынскому“.

(Гэта ж я чуў, што ты за гэты час нічога не пісаў, ці праўда гэта?) — У лісьце да А. Бабарэкі ад 6 чэрвеня 1933 г. Я. Пушча пісаў: „Ня дзівіся, браток, майму маўчаньню, я прызвычайўся ўжо маўчаць. Хутка тры гады, як я маўчу, — хоць часамі і не пад сілу бывае“ (Пра час „Узвышша“: Матэрыялы навуковых канферэнцый, узвышшаўскіх чытаньняў (Мінск, 1999 — 2002). — Мінск: БелНДІДАС, 2002. С. 180). Насамрэч Я. Пушча ў высылцы зьвяртаўся да паэзіі, хоць і мала: у 2-м томе Збору твораў паэта (Менск, 1994), зьмешчана 10 вершаў, створаных у 1931 — 1933 гг.

Пра Жылку напісаў я лістоўку да яго гаспадароў — С. М. Рукавішнікаў (гаспадар дому, дзе апошнія гады жыў У. Жылка), напісаў А. Бабарэку два лісты (БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 179).

Галя і Ляля — Галіна і Валерыя Плашчынскія, дачкі Язэпа Пушчы.

№ 72. [Антону Адамовічу]. [Чэрвень 1934] (с. 449)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 63, арк. 1 адв., 2, 6 адв., 2, 2 адв., 1, 3, 4, 5, 5 адв. Чарнавік-аўтограф. Уверсе над пачаткам ліста пазначана: „Пачатак — вялікая справа“. Згаданыя ў лісьце „юбілейныя перажываньні“, зьвязаныя з „узвышаным днём“ (г. зн. днём утварэння „Узвышша“ 26 траўня), а таксама „весн[авыя] думкі“ адрасата (А. Адамовіча), сьведчаць, што ліст напісаны не раней за 26 траўня 1934 г. Менавіта ў гэты час А. Бабарэка чытаў трактат Б. Сьпінозы „Этыка“, пра што пісаў таксама ў дзеньніку (гл. „Запіскі выгнанца“).

...тая роля чалавеку... — так у А. Бабарэкі.

(Гл. перш[ую] нат[атку].); (Гл. др[угую] нат[атку] наконт задач самавых[аванья], самаразв[іцьця] і г. д.); (Глядз[і] др[угую] нат[атку].) — Нататкі, на якія спасылаецца А. Бабарэка, у ягоным архіве ня выяўлены. Атаясамліваньне сымбалічнага сэнсу „ўздальля“ і „даліны“ ёсьць, напрыклад, у пункце 5 нататкі „[Усьведамленьне выгнаньня як формы жыцьця]“ (гл. разьдзел „Філязофія, эсэістыка“).

№ 73. Язэпу Пушчу. 27.VIII.1934 (с. 452)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 3. На паштовай капэрце адрас: „г. Шадрынск Уральской обл. Райлесхоз. Иосифу Павловичу Пляцинскому“.

№ 74. Алесі Бабарэцы. 12 сьнежня 1934 г. (с. 452)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 1.

...праз дзядзьку аднаго, Раманова. — Зьвесткі пра яго ня выяўлены.

№ 75. Элеаноры Бабарэцы. [12 сьнежня 1934 г.] (с. 452)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 2.

Дзядзя Антоць — А. Адамовіч, разам зь якім А. Бабарэка жыў з 1 сьнежня 1934 г. у Кіраве (да 5 сьнежня 1934 г. — Вятка), куды яго перавялі па працы са Слабадзкаго.

№ 76. Язэпу Пушчу. 13 сьнежня 1934 г. (с. 453)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які зьберагаецца ў БДАМЛІМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 4.

...гэтую лістоўку пішу з новага месца. — Гл. заўвагу да ліста № 75.

Слабазжане — А. Аніхоўскі і Г. Багдановіч зь сем'ямі.

Працаваў ён усё над перакладам „Чайльд Гарольда“. — Паэму „Паломніцтва Чайльда Гарольда“ (1812 — 1816) ангельскага паэта-рамантыка Джона Гордана Байрана (1788 — 1824) Уладзімер Дубоўка пачаў перакладаць у кастрычніку 1929 г. Апынуўшыся ў высылцы ў Яранску (1931 — 1933), ён працягнуў працу над перакладам, які, на жаль, быў канфіскаваны ў час паўторнага арышту паэта і не захаваўся. Параўн. у лісьце да Я. Пушчы ад 17.01.1958: „Я за свае 27 год вандровак нічога не пісаў. Яшчэ на Волзе ў мяне забралі „чытачы“ большую палову вершаванага перакладу „Чайльд-Гарольда“ і ніяк не аддаюць. Кажуць — няма“ (БДАМЛІМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 56, арк. 1 адв.). Разьвітаньне Чайльда Гарольда з бацькаўшчынай („Good Night, Canto the First, Stanza XIII) У. Дубоўка ўключыў у паэму „Штурмуецца будучыны аванпосты!“.

„Сады вятроў“ — Паэма Я. Пушчы, апублікаваная ў час. „Узвышша“, 1929, № 9—10 і 1930, № 3; дапрацоўвалася і пазьней.

№ 77. Ганьне Бабарэцы. 15.XII.1934 г. (с. 453)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 5.

Апэндыцыт таксама аказваецца прыступамі і пры трэйцім і чацьвертым прыступах бываюць сьмяротнымі. — Так у А. Бабарэкі.

№ 78. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18 сьнежня 1934 (с. 454)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 7 — 7 адв.

№ 79. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18 сьнежня 1934 г. (с. 454)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 6 — 6 адв.

Радзionaў — бухгалтар, адзін з начальнікаў А. Бабарэкі.

№ 80. Ганьне Бабарэцы. 22 сьнежня 1934 (с. 455)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 8.

№ 81. Ганьне Бабарэцы. 28 сьнежня 1934 (с. 455)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 111, арк. 9 — 9 адв.

Зуеўка — пасёлак (з 1944 горад), цэнтар Зуеўскага раёну Кіраўскай (Вяцкай) вобласці (Расея).

Фалёнкі — пасёлак гарадскога тыпу, цэнтар Фалёнскага раёну Кіраўскай (Вяцкай) вобласці (Расея).

Алесь — А. Аніхоўскі.

Ціміразеўка — сярэдняя школа імя К. А. Ціміразева ў г. Слабадзім.

№ 82. Ганьне Бабарэцы. 8 студзеня 1935 г. (с. 456)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 1.

№ 83. Алесі Бабарэцы. 9 студзеня 1935 г. (с. 456)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 3.

№ 84. Элеаноры Бабарэцы. 9 студзеня 1935 г. (с. 456)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 5.

Нагасюма — асоба не ўстаноўлена.

№ 85. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18 студзеня 1935 (с. 457)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 7.

№ 86. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 20 студзеня 1935 (с. 457)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 9.

№ 87. Элеаноры Бабарэцы. 22 студзеня 1935 (с. 458)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 11.

...напісала заяву на „Белку“... — Гл. камэнтар да Нататніка № 8 (разьдзел „Запісныя кніжкі, дзённікі“).

№ 88. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 26 студзеня 1935 (с. 458)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 13.

Балахна — горад у Ніжагародзкай вобласці Расеі, адміністрацыйны цэнтар Балахінскага раёну. Месьціцца на беразе р. Волга, за 34 км ад Ніжняга Ноўгараду.

№ 89. Алесі Бабарэцы. 9 лютага 1935 г. (с. 459)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 15.

Вітаю цябе з днём твайго нараджэньня... — Алеся Адамаўна Бабарэка нарадзілася 9 лютага 1928 г. у Менску.

№ 90. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. [Люты 1935] (с. 459)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 105, арк. 3. Датуецца паводле суднясення фактаў: 26 студзеня (ліст № 88) А. Бабарэка пісаў пра будучае назначэнне новага галоўбуха, а 20 лютага (ліст № 91) пісаў пра гэта як пра факт ужо спраўджаны: „Глаўбух гандлёвага адзелу ёсьць

ужо“. Такім чынам, паведамленьне „Ўжо назначан глаўбух, але не прыехаў“ мусіла быць напісана паміж 26 студзеня і 20 лютага 1935 г.

Любоў Нікалаеўна — Л. М. Багдановіч — жонка ссыльнага Генадзя Багдановіча.

№ 91. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 20.ІІ.1935 (с. 459)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 16.

Ад Язэпа я атрымаў лістоўку. — Маецца на ўвазе картка ад 15 лютага 1935 г., напісаная з Шадрынска (захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 178, арк. 3). Тэкст яе прыводзім:

Дарагі Адам!

Я зноў перад табою вінават сваім доўгім маўчаньнем. Прабач, і разам з тым зразу-мей, што мы зараз бухгалтары і што гэта парода людзей ня вельмі словаахвотлівая бывае ў канцы года, калі складае свае „клясьчныя“ гадавыя справаздачы. Гэтаю прыемнасьцю быў і я заняты, і 20 студзеня выяжджаў з ёю ў Сьвярдлоўску у трэст. Пражыў я там каля паўмесяца, папаў на чырвоную дошку, ды, акрамя гэтага, спаткаў на Сьвярдлоўскіх вуліцах Нікановіча. Ён стала пражывае ў Сьвярдлоўску (на 3 гады) і працуе літаратурным (?) рэдактарам па гісторыі фабрык і заводаў. Таксама дачуўся тут, што Калюга вельмі сумуе ў Ірбіце за картатэкай.

А можа табе, браце Адам, гэтыя навiны і мала цікавы, то пакiнем iх на пасья, а зараз хачу цябе запытацца: ці пераехала да цябе сям'я, як з працай і калі можна чакаць абяцання карткі? Ня толькі я адзiн iх чакаю, але і ўся мая сям'я. Усе, усе чакаем!.. Пакуль карткі, а праз месяцаў пяць–шэсьць і ў госьці. Я, браток Адам, можа і сьмешна крыху, але амаль штодзень падлiчваю, колькі яшчэ часу засталася, ды шукаю ў памяці ды па карце месца свайго новага аселiшча. Ня ведаю куды, але хацелася б у цяплейшы край. Можа рушыма куды і разам? Пiшы – чакаем.

Прывiтаньне ўсёй сям'і і Антосю.

Моцна цалую. Язэп.

№ 92. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 24 лютага 1935 г. (с. 460)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 17.

№ 93. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 26 лютага 1935 (с. 460)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 18.

Ганна — Ганна Сапун.

№ 94. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 5.ІІІ.1935 (с. 461)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 112, арк. 19.

№ 95. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 6.ІІІ.1935 г. (с. 461)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 3 — 5. Ліст напісаны чорным атрамантам. Упершыню ў кн. „Угасание...“. С. 19 — 21.

Сьвечнікаў — Сьвешнікаў, начальнік 8 аддзела Упраўленьня дзяржаўнай бясьпекі УНКУС па Кіраўскай вобласьці, малодшы лейтэнант дзяржаўнай бясьпекі.

№ 96. Элеаноры Бабарэцы. 6.ІІІ.1935 г. (с. 463)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 1 — 1 адв.

Міхееўна — верагодна, гаспадыня кватэры ці суседка сям’і Бабарэкаў у Слабадзкім. Зьвесткі ня выяўлены.

№ 97. Алесі Бабарэцы. 6 сакавіка 1935 г. (с. 463)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 2 — 2 адв.

№ 98. Язэпу Пушчу. [10.03.]1935 (с. 464)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 5.

Ліст мае прыпіску А. Адамовіча:

„Глядзеў я на яго і дзівіўся — як макам насыпаў! Адным словам, перас[ыпаў]. А мне толькі і засталася месца. Каб хоць збоку, але рукою шчыра павітаць цябе і ўсіх тваіх. Антось“.

На адвароце:

„А я дык выкладаю нямецкую мову і арытмэтыку ў школе, маю 200 з нечым. Антось“.

Лукаш у Ірбіце цяпер бяз працы. [абарвана] *колькі ўрыўкаў сваіх цяперашні[х твораў]...* — Л. Калюга дасылаў А. Бабарэку творы, напісаныя ў высылцы, сярод якіх быў і рукапіс рамана „Пустадомкі“ (гл. «Заўвагі да „Пустадомкаў“» у нататніку № 11).

Уладзік крыху пісаў. — Акрамя працы над перакладам паэмы „Паломніцтва Чайльд Гарольда“ Дж. Байрана, У. Дубоўка «накідаў плян невялічкага твору кампазыцый „Ветразей“, з тымі ж гэроямі, пра пялёсткі шыпшыны („Над хвалямі шыпшынавых пялёстак“»), аднак пачынаючы з 1933 г. творчай дзейнасьцю ў высылцы больш не займаўся («„Чайльд Гарольда“ ня скончыў, а спыніўся ў сярэдзіне 2-е часткі. Орыгінальнага нічога не пішу, бо неяк не асьмелюся»). Гл.: „Мы застанем-

ся чыстымі сумленьнем перад гісторыяй і народам...“: Лісты Ўладзімера Дубоўкі да Адама Бабарэкі // *Arche*. 2009. № 11–12. С. 527, 529.

Максім Г[арэцкі] дык і шмат, пробаваў насылаць да друку, але дарэмна. — У высылцы (г. Кіраў) М. Гарэцкі пісаў раманы „Віленскія камунары“ і „Камароўская хроніка“, назапашваў матэрыялы для іншых твораў.

№ 99. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 12 сакавіка 1935 г. (с. 464)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 7 — 7 адв.

Сьвінка — вёска Слуцкага пав. Менскай губ., цяпер — Капыльскага р-на Менскай вобл.

Слабодка — Слабада-Кучанка, родная вёска А. Бабарэкі (цяпер Капыльскі р-н).

Алесь — Алесь Аніхоўскі.

Янка — Янка Бялькевіч.

№ 100. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 24 сакавіка 1935 г. (с. 465)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 8.

Стася — Станіслава Плашчынская, жонка Я. Пушчы.

№ 101. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 26 сакавіка 1935 г. (с. 466)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 9.

Ніна — Ніна Улашчык (Бялькевіч).

Альгерд — сын Уладзімера і Марыі Дубоўкаў.

№ 102. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 2 красавіка 1935 г. (с. 466)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 10.

№ 103. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 7 красавіка 1935 г. (с. 466)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 12.

„*Палескія рабінзоны*“ — фільм, зняты на кінастудыі „Беларусьфільм“ у 1935 г. паводле аднайменнай аповесці Янкі Маўра рэжысэрамі І. Бахарам і П. Малчанавым.

№ 104. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 12 красавіка 1935 г. (с. 467)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 13.

Нікалай Паўлавіч — М. П. Бяссонаў, знаёмы А. Бабарэкі; жыў у Анапе.

№ 105. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 22 красавіка 1935 г. (с. 467)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 1.

„*Ракета на Луну*“ (правільна „*Ракетой на Луну*“) — навукова-папулярная кніга Я. Перэльмана для дзяцей; у 1935 г. убачыла сьвет яе 4-е выданьне.

№ 106. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 3.V.1935 г. (с. 468)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 4.

№ 107. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 6.V.1935 г. (с. 468)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 5.

№ 108. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 9.V.1935 г. (с. 469)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 8.

№ 109. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 13.V.1935 г. (с. 469)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 9 — 9 адв.

№ 110. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 4.VI.1935 (с. 470)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 113, арк. 11.

№ 111. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 11.VI.1935 г. (с. 470)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 13.

№ 112. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 12 чэрвеня 1935 г. (с. 470)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 14 — 14 адв.

№ 113. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 29.VI.1935 г. (с. 471)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 15 — 15 адв.

№ 114. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 19.VII.1935 г. (с. 472)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 16.

№ 115. Язэпу Пушчу. 23.VII.35 (с. 472)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 6. Адрас на капэрце: „Шадрынск Свердловской обл., Ленинская ул., д. 123. Иосифу Павловичу Плашчинскому“.

Максім — М. Гарэцкі.

№ 116. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 30 ліпеня 1935 г. (с. 472)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 17.

№ 117. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 1 жніўня 1935 г. (с. 473)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 18.

Забалотных — намесьнік загадчыка ГарАНА г. Кірава.

№ 118. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 8 жніўня 1935 г. (с. 473)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 20 — 20 адв.

№ 119. Язэпу Пушчу. 13.VIII.1935 (с. 474)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 7.

Тваю паштоўку ад 24 ліпеня... — Гэтая паштоўка Я. Пушчы зьберагаецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 178, арк. 8. Тэкст прыводзім ніжэй:

Добры дзень, дарагі Адам!

Пяцігодку адстукалі! Хутчэй, браток, паведамі, што з тваім вызваленнем. Мне казалі, заўтра зайсьці за дакумэнтамі. Відавочна, будзем „вольнымі“ грамадзянамі. Толькі дзе нам, гэтакім „вольным“, прытулак знайсці? Я зараз горш ня ведаю, як нават раней. Можа, ты мяне, браток, выручыш у гэтым. Маё зараз становішча такое, як быццам бы ўсе дарогі зьбегліся ў Шадрынск, а па якой з яго выехаць — то і ня ведаю. Праўда, мне прапануюць работу ў сваім трэсьце ў Сьвярдлоўску, абяцаюць нават і кватэру. Але я, калі быў гэты раз з квартальнай справаздачай, канчаткова згоды ня даў і не дагаварыўся, бо Сьвярдлоўск горад дарагі ды і бухгалтарам, праўду кажучы, мне больш як абрыдла. У кожным разе я зараз буду чакаць ад цябе, браток, ліста сталага і разважлівага. Паўтараю, Адаме, ліста, а не паштоўкі. Можа, ён мяне вывядзе з мае нерашучасьці. А покуль буду сябе афармляць у савецкія ды прафсаюзныя грамадзяне. Адпачынку яшчэ ня браў, а як ты? Можа, спаткаліся б у часе адпачынку? Вітай Антося. Ды няхай ён зьездзіць у Менск, я і то на вонь хацеў бы сабрацца.

Моцна цалую, твой Язэп.

№ 120. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18.VIII.1935 (с. 474)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 114, арк. 22.

№ 121. Язэпу Пушчу. 20.VIII.35 (с. 474)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 8.

№ 122. Язэпу Пушчу. 18 верасьня 1935 (с. 475)

Друкуецца ўпершыню паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 26, воп. 1, адз. зах. 53, арк. 9. Апошні ліст А. Бабарэку Язэп Пушча напісаў з Анапы 10 лютага 1936 г. (БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 178, арк. 12):

Анапа 10/II-36 г.

Добры дзень, браце Адам!

Жыву я ўжо ў Анапе чацьвёргты месяц і дзіву даюся, што не магу ні аднаго атрымаць ліста, а таксама і ад цябе, дарагі Адам. Можа ты зьмяніў адрас і не атрымаў мае паштоўкі? Усё ж яшчэ я наважыў напісаць да цябе, можа і адгукнешся? Сумнавата мне, браток, у Анапе, не зважаючы і на мора, і на цёплыя сонечныя дні. Бадай я лепш сябе раней адчуваў, як зараз, прынамсі я ведаў сваё становішча. Настаўнічаць не ўдалося, працую бухгалтарам, але ўмовы працы няважныя. Відавочна, на лета дзевядзецца шукаць новага месца аселішча, а дзе — то ня ведаю яшчэ і сам. Калі

гэтая мая паштоўка дойдзе, то неўзабаве адкажы, браток, як вы крэпіцеся, ды як твая сям'я.

Цалую, Язэп.

Адрэс. Азова–Черноморский край
Анапа, ул. Кирова № 96

* * *

Лісты да сям'і (Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам), напісаныя ў пэрыяд другога арышту: Кіраўскай турмы, перасыльных пунктаў і 44 лягпункту будаўніцтва чыгункі Комі АССР. Усе лісты гэтай часткі ўпершыню былі апублікаваныя ў газ. „Голас Радзімы“, 1999, №№ 38 — 44, і кн. „Угасание...“. Тут да лістоў падаюцца заўвагі й камэнтары ўкладальніка названых публікацый М. М. Ількевіча.

№ 123. Ганьне Бабарэцы. 23/IV–1938 г. (с. 476)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 1. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 22.

6 красавіка 1938 г. жонка Адама Бабарэкі адправіла поштай мужу 50 рублёў на адрас Кіраўскай турмы. Адам Бабарэка, які быў у агульнай камэры № 51, адмовіўся атрымаць перавод, пра што зрабіў надпіс алоўкам на адваротным баку спавешчаньня аб паштовым пераводзе. Захаваўся блянк спавешчаньня аб паштовым пераводзе на 60 рублёў, адпраўленым Ганнай Іванаўнай Бабарэкай 6 (16?, 26?) траўня таксама на адрас турмы. І гэты перавод быў вярнуты сям'і — адваротны бок блянку не запоўнены атрымальнікам.

№ 124. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. I.VI.1938 (с. 476)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 2. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 23. Ліст напісаны алоўкам на расслоеным кавалку кардону–пакунку з–пад зубнога парашку „Дентин“.

Пасьля атрымання дазволу на ліставаньне гэта першы ліст Адама Бабарэкі, адпраўлены ім сям'і з Кіраўскай турмы, дзе ён утрымліваўся з 25 ліпеня 1937 г.

№ 125. Элеаноры і Алесі Бабарэкам. I.VI.1938 г. (с. 477)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 4. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 24. Ліст напісаны алоўкам на расслоеным кавалку кардону–пакунку з–пад зубнога парашку „Дентин“. Абодва лісты ад 1 чэрвеня адпраўлены Адамам Бабарэкам у самаробнай капэрце памерам 11,4 x 7,5 см, зробленым ім з пакункавай абгорткі 50–грамовага пачаку табакі Яраслаўскай тытунёвай фабрыкі імя Леніна. На ўнутраным баку бакавога кляпану капэрты рукой Адама Бабарэкі напісана: „от с/з Бабареки Адама Антоновича“. Надпіс адправіцеля на пярэднім баку капэрты: „г. Киров ул. Свободы, д. № 109 кв. 2 Анне Ивановне Бобореко“.

№ 126. Ганьне Бабарэцы. 6/VI-1938 г. (с. 477)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 5. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 25.

Запіска напісана алоўкам на адваротным баку ліста-вопісу зь пералікам прадуктаў і рэчаў „Передачи срочно-заключенному Адаму Антоновичу Боборэко“. Вопіс перадаванага складзены Ганнай Бабарэкай і ўлучае 23 найменьні. Не дазволены да перадачы і выкрасьлены са сьпісу чакаляд, сушаная садавіна, яйкі, рыба, лыжка, сшыткі, капэрты і паштоўкі, вяхотка, зьменшана колькасць цукру — з 2 кг да 0,5 кг.

№ 127. Алесі Бабарэцы. 10.VI.38 г. (с. 477)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 6 — 7. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 26.

Ліст напісаны простым алоўкам. Ня выключана, што ліст пісаўся не 10, а 11 чэрвеня — дата прастаўлена з выпраўленьнем.

№ 128. Элеаноры Бабарэцы. 11.VI.38 г. (с. 478)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 11 — 12. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 27 — 28.

Ліст напісаны простым алоўкам. Ня выключана, што ліст пісаўся не 11, а 10 чэрвеня — дата прастаўлена з выпраўленьнямі. На другой старонцы ліста закрэсьлены дапісаны сказ: „Лорачка, сделай передачу от себя еще, а то меня“ — далей некалькі словаў неразборліва, магчыма „могут скоро вывезти“.

Знай, Лёлечка, что никакие graty... — Так у А. Бабарэкі.

Генадий Васильевич — Г. В. Багдановіч.

Дмитрий Романович — Д. Р. Дунько (1904 — пасля 1953). У 1931 г. сасланы на 5 гадоў у г. Глазаў Ніжагародскага краю. 4 лістапада 1937 г. арыштаваны, праходзіў па адной справе з Адамам Бабарэкам і Генадзем Багдановічам. Разам яны сядзелі ў Кіраўскай турме, а ў чэрвені 1938 г. трапілі ў адзін папраўча-працоўны лягер НКВС СССР.

Любовь Николаевна — Л. М. Багдановіч, жонка Г. Багдановіча.

№ 129. Ганьне Бабарэцы. 12.VI.38 г. (с. 479)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 115, арк. 3, 8 — 10. Упершыню — у кн. „Угасание...“, с. 29 — 31.

Ліст напісаны простым алоўкам, 3, 4, 5 аркушы — на расслоеным кавалку картону з-пад зубнога парашку „Дентин“. Усе тры лісты — ад 10, 11 і 12 чэрвеня — адпраўлены Адамам Бабарэкам у вывернутай вонкі стандартнай маркіраванай капэрге, дасланай яму разам зь лістамі сваякоў у турму. На верхнім кляпане капэргы ўнутры рукой Адама Бабарэкі напісана: „от срочно-заключенного Адама Антоновича Бабарэко, кам[ера] № 65“. Надпіс адпраўніка на „рубашцы“ капэргы: „Доплатное Здесь, гор. Киров ул. Свободы, д. № 109 кв. 2 Анне Ивановне Боборэко“. Паметка алоўкам Ганны Іванаўны: „Получили 28/VII“.

Горык — Ігар Бабарэка, пляменьнік Адама Бабарэкі, сын яго старэйшага брата Антона.

Проня — жонка старэйшага брата Антона.

Антось — Антон Яўстаф’евіч Адамовіч (1909 — 1998). У 1931 г. сасланы на 5 гадоў у г. Глазаў Ніжагародскага краю.

Марыля — Марыя Дубоўка, жонка Ёладзімера Дубоўкі.

№ 130. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18.VI.38 г. (с. 480)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 116, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 30 верас. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на адрасным баку паштовай карткі: „гор. Киров, Кировской обл., ул. Свободы, д. № 109, кв. 2. Анне Ивановне Бабареко гор. Котлас Пересыльский пункт Ухтпечлага НКВД. Адам Антонович Бабареко Тройк[а] НКВД АСА — 10 л.“. Лісты №№ 13 — 24 напісаны алоўкам, 25 — 26 — чорным атраментам, 27 — 29 — хімічным алоўкам.

АСА — антысавецкая агітацыя.

№ 131. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 26.VI.38 г. (с. 481)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 117, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 30 верас. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Кировск. обл., ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне **Бабареко**. г. Усть-Вым Коми области. Пересыльский пункт „Вогвоздино“. Адам Антонович Бабареко (осуж. Тройка НКВД — АСА — 10 л.)“.

№ 132. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам 3.VII.38 г. (с. 482)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 118, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 30 верас. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Кировск. обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабареко. Коми АССР, п/о Княж-Погост, 3-ий южный участок. 41-ый лагпункт строительства железной дороги. Адам Антонович Бабареко. Тройкой НКВД по Кировской обл. АСА — 10 лет. Адам Антонович Бабареко“.

№ 133. Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 4.VII.1938 г. (с. 482)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 119, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 30 верас. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Кировск. обл., ул. Свободы, д. №109 кв. 2. **Элеоноре Адамовне Бабареке**. Коми АССР, п/о Княж-Погост, 3-ий южный уч. 41-ый лагпункт ст-ва жел. дор. А. А. Бабарека Тройка НКВД по Кировской обл. АСА-10 лет. Адам Антонович Бабареко“.

№ 134. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 12.VII.1938 г. (с. 483)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 120, арк. 1 — 2. Упершыню газ. — „Голас Радзімы“, 1999, 30 верас. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Киров. обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2 **Анне Ивановне Бабареко** Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южный уч., 41-й лагпункт стр. жел. дор. А. А. Бабареко Тройка НКВД АСА — 10 л.“.

№ 135. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 31.VII.1938 г. (с. 484)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 121, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 21 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное г. Киров** Кировской обл., ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. **Анне Ивановне Бабарека** Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южный участок. 41-ый лагпункт строительства жел. дороги. Ад. Ант. Бабарека. От з/к Адама Антоновича Бабарэка. Тройка НКВД по Киров. обл. АСА — 10 лет.“. Вылучаны курсівам тэкст напісаны атрамантам.

№ 136. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 7.VIII.38 г. (с. 484)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 122, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 21 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Киров. обл., ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. **Анне Ивановне Бабарека**. Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южный участок. 41-ый лагпункт стр-ства жел. дор. **Адам Антонович Бабарека**. От заключенного Адама Антоновича Бабарека, осужденного тройкой НКВД по Киров. обл. на 10 л. за АСА“.

№ 137. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 14.VIII.38 г. (с. 485)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 123, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 21 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на лісьце-трыкутніку: „**Доплатное гор. Киров** Кировск. обл. ул. Свободы, д. № 109, кв 2 **Анне Ивановне Бабарека** Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южный уч. 41-ый лагпункт стр-ства жел. дор. **Адам Антонович Бабарека**. от з/к Адама Антоновича Бабареко. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 138. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 16.VIII.38 г. (с. 486)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 124, арк. 1 — 2. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 27 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на адва-

ротным баку паштовай карткі: „г. Киров Кировской обл., ул. Свободы д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР, п/о Княж-Погост 3 южн. уч. 41 лагпункт стр. ж. д. Адам Антонович Бабареко. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 139. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 17.VIII.38 г. (с. 486)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 125, арк. 1 — 2. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 27 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адпраўніка: „г. Киров Кировской обл. ул. Свободы д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3 уч. 41 лагпункт стр. ж. д. Адам Антонович Бабареко. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 140. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 19.VIII.38 г. (с. 487)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 126, арк. 1 — 2. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 27 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля: „г. Киров Кировской обл. ул. Свободы д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3 южн. уч. 41 лагпункт стр. жел. дор. Адам Антонович Бабарека. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 141. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 25.VIII.38 г. (с. 487)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 127, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 27 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля: „гор. Киров Кировской обл., ул. Свободы д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3 южн. уч. 41 лагпункт стр. ж. д. Адам Антонович Бабареко. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 142. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. I.IX.1938 г. (с. 488)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 128, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 27 кастр. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля: „гор. Киров Кировской обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарэка. Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южный уч., 41-ый лагпункт стр. жел. дор. Адам Антонович Бабарэка, тр. НКВД. 10 л. АСА“.

№ 143. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 15.IX.1938 г. (с. 488)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 129, арк. 1 — 3. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 3 лістап. Па-бела-

руску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на верхнім баку стандартнай маркіраванай капэрты: „гор. Киров Кировской обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР. п/о Княж-Погост. 3-ий южный уч., 41-ый лагпункт стр. жел. дор. Адам Антонович Бабарека“. На ўнутраным баку верхняга кляпану капэрты яшчэ адзін надпіс: „от з/к Адама Антоновича Бабарека, осужд. Тр. НКВД по Кировской обл. на 10 л. за АСА“.

№ 144. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 18.IX.1938 г. (с. 489)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 130, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 3 лістап. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля на адрасным баку паштовай карткі: „г. Киров Кировской обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южн. уч. 41-ый лагпункт стр. жел. дор. Адам Антонович Бабарека. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 145. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 20.IX.38 г. (с. 490)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 131, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 3 лістап. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля: „гор. Киров Кировской обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южн. уч., 41-ый лагпункт стр. ж. д. Адам Антонович Бабарека. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

№ 146. Ганьне, Элеаноры і Алесі Бабарэкам. 1.X.1938 г. (с. 490)

Друкуецца паводле аўтографа, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 132, арк. 1. Упершыню — газ. „Голас Радзімы“, 1999, 3 лістап. Па-беларуску. Ліст друкаваўся таксама ў кнізе „Угасание...“. Надпіс адправіцеля: „гор. Киров областной. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР, п/о Княж-Погост. 3-ий южн. уч., 42-ой лагпункт стр. жел. дор. Адам Антонович Бабарека. Тр. НКВД 10 л. АСА“.

Гэта апошні ліст Адама Бабарэкі да сям’і. Ужо пасля сьмерці пісьменьніка яго сям’я атрымала два лісты ад Зьмітра Дунько, якія прыводзім тут паводле арыгіналу (БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 245, арк. 1 — 2 адв.). Упершыню апублікаваны М. Лькевічам ў кн. „Угасание...“, с. 57 — 59.

№ 1

25.IX.38 г.

Дорогая Анна Ивановна!

Мы были с Адамам все время, начиная с Кирова, вместе. Два дня тому назад его отправили на 42-й лагпункт в больницу. Он заболел, появилась опухоль по всему телу и тяжело ему ходить. В день отправки он получил ваши три открытки вместе и был очень рад. Одна ваша открытка, Лоры и Ляли. Посылку вторую также получил. Зна-

комые мне передавали, что он чувствует себя лучше и поправляется. Когда получу от него письмо или известия — вам напишу. Адрес его тот же самый, только вместо 41 пишете 42-й лагпункт. На 42-м работает и Ген[надий] Васильевич, который ушел туда около месяца. А[нна] И[вановна], прошу вас, зайдите к моей семье и узнайте, как они живут, и напишите мне, как они живут. До сего времени никаких известий здесь не получал. Страшно мучит меня мысль о семье. Может быть, жена с детьми уехала к своим или моим родителям, или что случилось. Здоровы ли дети? Эммочка два раза болела. Если получу от вас вестку, буду неопенимо вам благодарен. Привет Лоре и Ляли от меня. Будьте здоровы. Желая Вам наилучшего. Д. Дунько. [подпис]

Коми АССР п/о Княж-Погост. 3-й южн. уч. стр. жд. 41-й л/и. Дунько, Димитр[ий] Романович. Тр. НКВД. 10 лет. КРД.

Заўвагі.

Захаваны правапіс арыгіналу.

Адрасны бок паштовай карткі надпісаны Адамам Бабарэкам (чорны атрамант): „г. Киров Кировской обл. ул. Свободы, д. № 109 кв. 2. Анне Ивановне Бабарека. Коми АССР, п/о Княж-Погост, 3-ий южн. уч. 41-ый лагпункт стр. ж. д. Адам Антонович Бабарека. Тр. НКВД. 10 л. АСА“. У Кіраў ліст паступіў 8 лістапада 1938 г. — ужо пасля сьмерці Адама Бабарэкі.

Эммочка — дачка Дзьмітрыя Дунько і Клаўдзіі Дунько — Эмалія. Нарадзілася ў высылцы. У сям’і было яшчэ адно дзіця — сын Рамуальд, які таксама нарадзіўся ў выгнаньні.

КРД — контрарэвалюцыйная дзейнасьць.

№ 2

Дорогая Анна Ивановна!

Получил от Вас открытку. Спасибо. В последнее время я расстался с Адамом. Меня перевели на другой лагпункт 39-й, а он остался в стационаре на 42-м лагпункте. Здесь на 39-м я встретил человека, который был санитаром в стационаре на 42-м л/п. Он рассказал мне, что Адам получил от Вас письмо. Здоровье его было уже лучше, чем раньше. Опухоль опадала, одышка также. Кушал он хорошо. Рассказывает, что он был с Адамом очень в хороших отношениях и давал Адаму есть вдоволь. Доктор также относился очень хорошо. По его заключению, Адам выздоравливал. Сам я не получил еще от Адама ни одного письма. Ему писал. Последнее письмо написал вчера, после получения Вашей открытки.

Благодарю, что заходили к моей семье. Теперь получил уже от Клавды два письма. Возможно, это письмо Вы получите раньше, чем она. Прошу, сообщите ей мой новый адрес.

Как только получу от Адама что-либо или узнаю о нем, Вам напишу.

Будьте здоровы. Привет и добра — Лоре и Ляли. Всего Вам хорошего.

Дунько [подпис].

17 янв. 1939 г.

Адрас:

Коми АССР, п/о Княж-Погост, 4-ое удор-ское отд. стр-ва ж. д., 41-й лагпункт (бывш. 39-й). Димитрию Романовичу Дунько.

Заўвага.

Захаваны правапіс арыгіналу.

Падтрымліваў адносіны зь сям'ёй Адама Бабарэкі і Язэп Пупшча. Захаваўся кароткі ліст да яго, напісаны праз шмат гадоў Элеанорай Бабарэкай:

7/II-61

Паважаны Іосіф Паўлавіч!

Вельмі дзякую Вам за прысланыя кніжкі. З вялікаю прыемнасцю чытаю іх і радуясь за Вас.

Сардэчнае прывітанне Вашай сям'і і пажаданне ўсяго добрага.

З вялікаю пашанаю — Лора.

ДАКУМЕНТЫ І МАТЭРЫЯЛЫ ДА БІАГРАФІІ АДАМА БАБАРЭКІ

Дакументы і матэрыялы да біяграфіі А. Бабарэкі, выяўленыя ў архівах Беларусі, а таксама ў выданнях 1920 — пачатку 1930-х гг., можна ўмоўна падзяліць на чатыры катэгорыі: 1) дакументы агульна-аўтабіяграфічнага характару (у гэтым разьдзеле — №№ 1 — 5); 2) дакументы і матэрыялы пэрыяду працы ў „Маладняку“ (№№ 6 — 11); 3) дакументы і матэрыялы пэрыяду працы ва „Ўзвышшы“ (№№ 12 — 39). Акрамя зьмешчаных у разьдзеле, шэраг іншых дакументаў А. Бабарэкі захоўваецца ў Беларускаім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва ў асабістым фондзе пісьменьніка (ф. 407, воп. 1, адз. зах. 182 — 195):

182. Лекавая кніжка і кніжка ўкладчыка Дзяржаўнай ашчаднай касы (1923);

183. Пасьведчаньні аб сканчэньні 6-тыднёвых курсаў настаўнікаў у г. Менску, супрацоўніка газэтнага сэктару Белдзяржвыду, даведка аб працы выкладчыкам у Камвузе і інш. (1923 — 1930);

184. Сяброўскія білеты МОПРа, шэфа таварыства „Культурная змычка гораду зь вёскай“ (1925 — 1929);

185. Анкета дэлегата 1-га Ўсебеларускага зьезду паэтаў і пісьменьнікаў літаратурна-мастацкага аб'яднаньня „Маладняк“ (1925);

186. Паведамленьні аб скліканьні Першага навуковага беларускага кангрэсу, аб зацьвярджэньні рэцэнзэнтам, просьбы аб напісаньні артыкулу для „Літаратурной энциклопедии“, аб прадстаўленьні справаздачи, напісаньні рэцэнзій (1925 — 1929);

187. Пасьведчаньне аб заканчэньні БДУ (1927), справаздача аб выкладаньні беларускай мовы і літаратуры на 1 курсе Камуністычнага ўнівэрсытэту ([1926 — 1929], 1930);

188. Сяброўскі білет працаўнікоў асьветы БССР і пасьведчаньне правадзейнага члена Інстытута беларускай культуры (1927);

189. Дакументы аб дзейнасьці А. Бабарэкі адказным сакратаром часопіса „Ўзвышша“: ліст у НКУС БССР наконт атрыманьня шрыфту ў Паліграфтрэсьце і даверанасьць на імя У. Дубоўкі (1928);

190. Пратакты вобьскаў падчас арышту А. Бабарэкі (24 ліпеня 1930, 25 ліпеня 1937);

191. Працоўныя сьпісы А. Бабарэкі менскага (1929 — 1930) і кіраўскага (1931 — 1934) пэрыядаў, даведкі і пасьведчаньні аб працы ў г. Слабазькім (1927 — 1935);

192. Сьпіс прадуктаў, перададзеных А. Бабарэку ў турму, талёны ад пасылкаў і інш. (1931; 1938);

193. Паштоўка Адзелу народнай адукацыі г. Анапы з паведамленьнем аб адсутнасьці працоўных месцаў выкладчыка рускай мовы і літаратуры на заяву А. Бабарэкі і інш. (1935);

194. Адрес апошняга месца зьявольенья А. Бабарэкі (1938);
195. Пасьведчаньне аб сьмерці А. Бабарэкі, выдадзенае сям'і (17 чэрвеня 1958).

Дакумэнты да біяграфіі Адама Бабарэкі

№ 1. Жыцьцёпіс і праца А. Бабарэкі (с. 493)

Друкуецца паводле арыгіналу, які захоўваецца ў НАРБ, ф. 205 (Беларускі дзяржаўны ўнівэрсытэт), воп. 1, адз. зах. 359 (Матэрыялы аб асабовым складзе, спісы, пасьведчаньні, даведкі, заявы, перапіска), арк. 45 — 46. Упершыню надрукавана ў зб. „Пра час і пра сябе“, Мінск, 1966. У справе на арк. 48 захоўваецца яшчэ адзін — скароцаны — ва-рыянт біяграфіі пад назваю „Кароткі жыцьцёпіс і праца“, падпісаны 4 ліпеня 1928 г.

№ 2. [Заява А. Бабарэкі ў Дэканат Пэдагогічнага факультэту Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту з просьбай аб назначэньні яго ў якасьці асыстэнта па катэдры гісторыі беларускай літаратуры] (с. 494)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў НАРБ, ф. 205, воп. 1, адз. зах. 359, арк. 47.

№ 3. [Рэкамэндацыя, выпісаная А. Бабарэку прафэсарам І. Замоціным для паступленьня ў БДУ] (с. 495)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў НАРБ, ф. 205, воп. 1, адз. зах. 359, арк. 43.

№ 4. [Рэкамэндацыя, выпісаная А. Бабарэку прафэсарам М. Піятуховічам для паступленьня ў БДУ] (с. 495)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў НАРБ, ф. 205, воп. 1, адз. зах. 359, арк. 44.

Акрамя надрукаваных тут дакумэнтаў, справа № 359 ф. 205 у НАРБ утрымлівае: копію суправаджальнага ліста да дакумэнтаў А. Бабарэкі на зацьвярджэньне ў Наркам асьветы БССР (арк. 40), выпісы з пратаколаў дэканата пэдфака ад 16.08.1928 і праўленьня БДУ ад 22.08.1928 аб зацьвярджэньні А. Бабарэкі на пасаду асыстэнта па катэдры беларускай літаратуры (арк. 41 — 42), копію пасьведчаньня А. Бабарэкі аб працы асыстэнтам (арк. 49).

№ 5. Показанія Адама Бабарэко от 23 августа 1930 г. [по „Уголовному делу по обвинению Ластовского В. У. и других“] (с. 495)

Друкуецца ўпершыню з ксэракопіі, перададзенай у БДАМЛМ з архіва КДБ Рэспублікі Беларусь з „Уголовного дела по обвинению Ластовского В. У. и других“, 18.07.1930 — 10.04.1931. Т. 13.

У следчай справе захоўваюцца таксама: пратакол допыту і паказаньні А. Бабарэкі ад 01.08.1930 (на беларускай і ў перакладзе на рускую мову — 5 арк.), паказаньні ад 11.08.1930 (1 арк.), паказаньні ад 12.09.1930 і 01.11.1930 (напісаны на рускай мове на 86 арк.).

(*месціліся яны на Захар’еўскай, цяпер Савецкай, вуліцы, д. № 134*) — У наш час гэта праспэкт Незалежнасьці.

„Зарніца“ — беларускі культурна-асьветны гурток на Случчыне ў 1917 — 1-й палове 1920-х гг. Створаны ў сьнежні 1917 г. моладзьдзю вёсак Старыца і Слабада-Кучанка Случкага павету. Напачатку называўся „Старыцкая моладзь“; у яго ўваходзілі А. Каўпак (старшыня), А. Аніхоўскі, А. Астрэйка, А. Бабарэка, П. Бабарэка, Я. Бельмач, П. Зянюк, І. Зянюк, Л. Зяньковіч, У. Каўпак, Л. Стагановіч і іншыя. Пра дзейнасьць гуртка гл.: Гесь А. Гурток „Зарніца“ // Пра час „Узвышша“: Матэрыялы навуковых канферэнцый, узвышшаўскіх чытаньняў (Мінск, 1999 — 2002). — Мінск: БелНДІДАС, 2002. С. 43 — 46; Яе ж. „Зарніца“ // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: У 6 т. Т. 6. Кн. 2. — Мінск: БелЭн, 2003. С. 387.

„Вольная Беларусь“ — палітычная, эканамічная і літаратурная газета, орган Беларускага нацыянальнага камітэту і Беларускай рады. Выдавалася на беларускай мове ў Менску з 28.5(11.6).1917 да лістапада 1918 г. пад рэдакцыяй Я. Лёсіка.

...яно ўжо бяз згоды на тое аўтара было выдрукавана ў часе польскай акупацыі ў газэце „Звон“. — Штодзённая палітычна-эканамічная і літаратурная газета „Звон“ выдавалася з 25.8 да 19.10.1919 г. у Менску на беларускай мове.

Аб дзейнасьці гэтага гуртка я ў свой час пісаў артыкул у газ[эце] „Савецкая Беларусь“. — Маецца на ўвазе артыкул «Гурток „Культурная дапамога вёсцы“» (гл. у разьзеле „Публіцыстыка, карэспандэнцы“).

...я быў адным з удзельнікаў гэтага пратэсту... — Гл. таксама нататку „Пратэст маладога беларускага пісьменьніка“ (разьзел „Публіцыстыка, карэспандэнцы“).

„Вір“ — літаратурнае аб’яднаньне, якое арганізавалася ў 1923 г. пад кіраўніцтвам З. Жылуновіча (Цішкі Гартнага), аднак так і не распачало дзейнасьць. Гл.: Гесь А. „Вір“, які так і не завіраваў // ЛіМ. 1996. 27 сьнеж. С. 4.

Так, у пачатку 1924 г. на [вечары], які прайшоў пад знакам „У рожкі са старымі“... — Насамрэч гэты вечар „Маладняка“ адбыўся 2 студзеня 1925 г. у менскім ДOME працаўнікоў асьветы; паводле анонсу ў газ. „Савецкая Беларусь“, 1925, 1 студз., праграма была наступная:

„1) У рожкі са старымі. (Слова Пушчы і Бабарэкі).

2) Мяцеліца песень. (Вольны, Пушча, Дудар, Чарнушэвіч, Бабарэка, Гурло, Якімовіч, Жызьнеўскі і інш.).

3) З гарматы па вераб’ёх (дыспут“).

Водгукам на згаданую вечарыну стаў артыкул М. Гарэцкага „Маладняк“ („Савецкая Беларусь“, 1925, 7 студз.).

„Маладняк“ і яго месца ў беларускай літаратуры» — гл. матэрыял № 6 гэтага разьдзелу.

„Творчы шлях „Маладняка“» — гл. матэрыял № 7 гэтага разьдзелу.

...шмат якія чарнавія работы з таго часу, што знаходзяцца ў распараджэньні ГПУ. — На свае працы, „што знаходзяцца ў ГПУ“, А. Бабарэка спасылаецца і далей. Магчыма, маецца на ўвазе сканфіскаваны архіў „Узвышша“.

...артыкул „Што было і чаго не павінна быць“... — Маецца на ўвазе артыкул З. Жылуновіча „Шкоднае ў беларускай літаратуры: Што было і чаго не павінна быць“ (1927), скіраваны супраць „Узвышша“.

„На прасторы жыцьця“. — Правільна: „На прасторах жыцьця“, аповесьць Я. Коласа (1926).

„Беларуская вёска“ — грамадзка-палітычная сельскагаспадарчая газета. Выходзіла з 15.1.1921 у Менску (у 1921 — 1924 на расейскай мове пад назвай „Белорусская деревня“), у 1931 г. была перайменавана ў „Калгаснік Беларусі“. Друкавала творы беларускіх пісьменьнікаў, у 1926 — 1928 гг. выдавала літаратурны дадатак „Чырвоны сейбіт“.

„Маладая Беларусь“ Л. Кляй[н]борта — Кніга Л. Клейнбарта „Молодая Белоруссия: Очерк современной белорусской литературы“ (М., 1928).

...крытыка слоўніка Некрашэвіча і Байкова... — Маецца на ўвазе рэцэнзія Я. Лёсіка на кн.: Байкоў М., Некрашэвіч С. Беларуска-расійскі слоўнік. Менск, 1926 (Узвышша. 1927. № 2).

Так, „Узвышша“ не прыняло ўдзелу ў тэатральнай дыскусіі, „Узвышша“ прамаўчала з поваду выступленьняў Зарэцкага, Дудара... — Маюцца на ўвазе палемічныя артыкулы М. Зарэцкага „Два экзамены: Да пытаньня аб тэатральнай крытыцы“ (Савецкая Беларусь. 1928. 18 студз.) і Т. Глыбоцкага (А. Дудара) „Калі ж запяюць верацёны?“ (Тамсама. 1928. 27 кастр.) і „Даволі анэкдотаў“ (Тамсама. 1928. 11 лістап.). З нагоды згаданай тэатральнай дыскусіі А. Бабарэка напісаў кароткую нататку (гл.: „[Крытычная нататка пра тэатральную дыскусію 1928 г.]“ у разьдзеле „Літаратурна-крытычныя працы“ і камэнтар да яе), але не публікаваў яе.

...праэкту, што быў прыняты агульным сходам „Узвышша“ і потым быў апублікаваны ў прэсе як пастанова аб палітычных памылках у працы „Узвышша“. — Гл. матэрыял № 36 тагага разьдзелу і камэнтар да яго.

...Глыбоцкі... які ў „Маладняку“ вызначаўся сваім разбурэньнем працы ў маладнякоўскіх філіях... — А. Бабарэка, відавочна, прыгадвае ня вельмі ўдалы вопыт кіраваньня А. Дударом (Глыбоцкім) Полацкай філіяй „Маладняка“.

...Гародня, ён-жа Функ, які вядомы як сын былога магната... — Бацька А. Гародні (Функа), немец па паходжаньні, служыў чыноўнікам у Польшчы.

...М. Байкоў (М. Крывіч) і Л. Цьвяткоў вядомыя як супрацоўнікі епархіяльных ведамасьцей і чорнасотніцкага друку. — М. Байкоў супрацоўнічаў зь епархіяльным друкам у пэрыяд працы выкладчыкам філязофскіх і пэдагагічных дысцыплін у Менскай духоўнай сэмінарыі (1913 — 1918), дзе якраз вучыўся А. Бабарэка. Л. Цьвяткоў быў рэдактарам газэт вялікадзяржаўна-шавіністычнага кірунку „Минское слово“ (1906 — 1912), „Минское русское слово“ (1912 — 1913).

„Вярні нам бацькаўшчыну нашу, Божа, калі ты цар неба і зямлі“ (правільна: „цар і неба, і зямлі“). — А. Бабарэка цытуе верш Я. Купалы „Цару неба й зямлі“ (снежань 1910 г., апублікаваны ў 1919 г.).

(тэлеграмы Вільгельму, прамовы перад Пілсудзім, нядаўна апублікаваны зварот т. зв. „беларускага цэнтру“ да фашыскага гэнэрала Бартэля, запрашэньні Балаховіча) — Маюцца на ўвазе: 1) тэлеграма, пасланая Радай БНР 25 красавіка 1918 г. па ініцыятыве Р. Скірмунта, нямецкаму кайзэру Вільгельму II з падзякай і просьбай аб дзяржаўнай незалежнасьці ў зьвязе зь немцамі; 2) сустрэчы і перамовы зь Ю. Пілсудзім прадстаўнікоў беларускага нацыянальнага руху: К. Езавітава, В. Іваноўскага, Я. Лёсіка, А. Луцкевіча, Б. Тарашкевіча і іншых; 3) вітаньне старшынёй Беларускага нацыянальнага цэнтру С. Некрашэвічам 13 студзеня 1919 г. у Адэсе францускага гэнэрала Бартэля як галоўнакамандуючага саюзнымі сіламі; 4) падтрыманьне асобнымі палітычнымі дзеячамі (напр., П. Алексюком) ваеннай акцыі С. Булак-Балаховіча на Беларусі ў 1920 г.

З прапанаваных твораў для друку ў „Узвышшы“ за ўвесь час было прынята некалькі трыялетаў (большая частка з прапанаваных твораў не прынята) і драматычныя абразы „Воўчыя ночы“. — Нізка трыялетаў В. Шашалевіча „Сож (Акварэлі)“, зьмешчана ва „Узвышшы“, 1927, № 2; «Сумны звер: Пралёт з п'есы „Воўчыя ночы“» — у 1928, № 5; уласна п'еса „Воўчыя ночы“ — у 1929, №№ 1, 4, 7.

„Апраметная“ — тэкст гэтай п’есы В. Шашалевіча (другая назва — „Зруйнаваная цемра“) не збырогся. Ставілася 16 траўня 1925 г. Беларускай тэатральнай студыяй у Маскве.

...гл. артык[ул] „Крытычная сучаснасць“, выдрукаваны ў „Сав[еўкай] Беларусі“... — Поўная назва — „Крытычна-літаратурная сучаснасць“ („Савецкая Беларусь“, 1925, 16 студз.; гл. у разьдзеле „Літаратурна-крытычныя працы“).

«Канфіскацыя Марцінкевічаўскага перакладу „Пана Тадэуша“» (выдрукавана ў „Узвышшы“ за 1927 г.) — Артыкул „Канфіскацыя „Пана Тадэвуша“ Д[уніна]-Марцінкевіча“ (Узвышша. 1927. № 2).

Што да Краскоўскага, то знаю толькі, што ён эмігрант, былы ўдзельнік т. зв. „беларускага руху“. — І. Краскоўскі з 1920 г. быў старшынём Беларускага нацыянальнага камітэту (БНК) у Вільні, у 1922 — 1925 гг. — дырэктарам Беларускай гімназіі ў Дзвінску. Улетку 1925 г. пераехаў у Менск, дзе стаў дацэнтам БДУ, старшынём сацыяльна-культурнай сэкцыі і сябрам прэзыдыюму Дзяржпліну БССР.

Дакумэнты і матэрыялы пэрыяду працы А. Бабарэкі ў „Маладняку“

№ 6. „Маладняк“ і яго месца ў літаратуры: [Рэзалюцыя па дакладзе А. Бабарэкі, прачытаным на пленуме „Маладняка“ (21 — 23 сакавіка 1925 г.)] (с. 510)

Друкуецца паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 66, воп. 1, адз. зах. 1016, арк. 11 — 12. Тэкст друкаваўся ў выданьні: Бюлетэнь Пленуму Цэнтральнага Бюро Ўсебеларускага аб’яднаньня поэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“ 21 — 23 сакавіка 1925 г. — Менск: Выданьне ЦБ „Маладняк“, 1925. С. 30 — 31. Тамсама зьмешчаны і ўласна даклад А. Бабарэкі «„Маладняк“ і яго месца ў літаратуры» (с. 6 — 17; гл. артыкул „Вясну радзіла восень“ у разьдзеле „Літаратурна-крытычныя працы“ і камэнтар да яго), а таксама кароткая справаздача пра абмеркаваньне рэзалюцыі:

Чарот. У каго ёсьць папраўкі ці дабаўкі да рэзолюцыі?

Дубоўка. Дазвольце мне.

Чарот. Калі ласка.

Дубоўка. Ні ў якім разе нельга прыняць нам аформленьне нашай арганізацыі тэрмінам „маладнякізм“.

Далей т. Дубоўка пачынае пацьвярджаць свае думкі папярэднімі довадамі.

Па рэзолюцыі разьвіваецца цэлая дыскусія аб прыняцьці тэрміна „маладнякізм“.

Пытаньне ставіцца на галасаваньне.

Тэрмін „маладнякізм“ адхіляецца пленумам. Застаецца тэрмін „Маладняк“ (Бюлетэнь Пленуму... С. 31).

№ 7. Творчы шлях „Маладняка“: [Даклад А. Бабарэкі, прачытаны на 1-м Усебеларускім зьездзе „Маладняка“ (Менск, 25 лістапада 1925 г.)] (с. 511)

Друкуецца паводле выданьня „Бюлетэнь 1-га Ўсебеларускага зьезду „Маладняка“. — Менск, 1926.

„Маладняк“ у сваёй дэкларацыі вызначыў, як сваю задачу, правядзеньне ідэй марксізму на загонах беларускай літаратуры. — Маюцца на ўвазе наступныя

публікацыі: „Маладняк“: Замест дэкларацыі // Савецкая Беларусь, 1924, 20 сьнеж.; Маладняк, 1925. № 6. с. 55).

Яго вучні, прыкладам, Варонскі, гэта адзначэньне дапаўняюць яшчэ тым, што мастацтва пазнае жыцьцё з дапамогаю вобразаў, у форме пачуцьцёвага сугляданьня (сузьрцаньня). — У А. Варонскага: „Наука познает жизнь с помощью понятий, искусство — с помощью образов, в форме живого чувственного созерцания“ (Воронский А. Искусство как познание жизни и современность: К вопросу о наших литературных разногласиях // Воронский А. К. Избранные статьи о литературе. / Сост. Г. А. Воронская. — М.: Худож. лит., 1982. С. 303).

Адзначэньне мастацтва, якое знаходзім у Бухарына, менавіта, што „мастацтва ёсьць сыстэматызацыя пачуцьцяў у вобразах“... — Фармулёўка ўзята А. Баба-рэкам з працы М. Бухарына „Тэорыя гістарычнага матэрыялізму“ (1921).

...Луначарскага („мастацтва як канцэнтрацыя жыцьця“)... — У А. Луначарскага: „Для нас чистое искусство, в особенности поэзия, есть концентрация жизни...“ (Луначарский А. В. О художниках вообще и некоторых художниках в частности // Русская мысль. 1903. № 2).

...Брусава („мастацтва — акт пазнаньня, пазнаньня ісьціны, невядомага цераз вядомае“)... — У В. Брусава: „Поэт в своем произведении называет то, что он хочет себе уяснить, — называет при помощи уже известных названий, т. е. объясняет неизвестное через известное, иначе — совершает акт познания“ (Брюсов В. Синтетика поэзии“, 1924).

...Багданава („арганізацыя пачуцьцяў і волі“)... — Гл. кнігу А. Багданава „О пролетарской культуре“ (Л.; М., 1924).

...Н. Чужака („вытворчасць патрэбных клясе і чалавецтву каштоўнасьцяў“)... — Цытуецца артыкул: Чужак Н. Ф. Под знаком жизнестроения // Леф. 1923. № 1. С. 38.

...якое робіцца пад фірмай матэрыялізму. — Так у аўтара.

Выступае Багушэвіч. Дае „Дудку“, „Смык“. — Паэтычныя зборнікі „Дудка беларуская“ (1891) і „Смык беларускі“ (1894).

Мо хто скажа: глупства — адна бурапена была, да рыканьне рانیцы, кіданьне з сонцам на нажы, рожкі, да ноты розныя. — Намёк на асобныя праявы „маладнякізму“ сярэдзіны 1920–х г.г.: зборнік „Раніца рыкае“ (1925) Я. Пушчы, верш „Лепш ня сунься...“ (1924) А. Александровіча, авангардысцкі лёзунг „У рожкі са старымі“ (на вечарыне „Маладняка“ 2 студзеня 1925 г.), паэтычны зборнік „Камсамольская нота“ (1924) А. Александровіча і А. Вольнага.

...„песьня–кліч свайго народу“, як сказаў, здаецца, Чарот... — У М. Чарота ёсьць наступныя радкі: „Мае песьні — песьні буры, / Гоман лесу ў непагоду, / Страшны посьвіст злой віхуры, / Сьмелы кліч майго народу“ („Я пясняр лясоў, балота...“, 1922).

„Спадчына“, „Безназоўнае“, „Водгульле“, „Новая Зямля“, „Пад родным небам“, „Буралом“, „Трэскі на хвалях“... — Адпаведна: зборнік вершаў і паэма Я. Купалы; зборнік вершаў і паэма Я. Коласа; два зборнікі вершаў Ясакара (З. Бядулі); зборнік апаўданьняў Ц. Гартнага.

Ён ведае, што „засохне прыбалотны хмызьняк, калі песьня журбу не прагоніць“, як сказаў, здаецца, Дубоўка. — Цытата з III–й часткі цыклю „Трыпціх“ („Асеньні настрой“) У. Дубоўкі (1923).

Трэба рунь неяк гадаваць і ахоўваць, каб „нечаканыя пагоні“ жыта ня зьбілі. — Вобраз узяты зь вершу У. Дубоўкі „Абяруч прыціснуў скроні“ (1924): „Будзем слухаць, як гамоняць / каласы ў купальскай хвілі. / Нечаканыя пагоні / капытамі жыта зьбілі...“

Зачокалі кілішкі, праўда, яшчэ ня буйных слоў, але заўсёды сьмелых. — Паводле вершу Я. Пушчы „Ад радасьці“ (1925): „Мне хочацца дзівіцца і дзівіцца, / як чокаюць / кілішкі / буйных слоў“.

„*Беларусь бунтарская*“ — зборнік вершаў А. Дудара (1925).

„*Па беларускім бруку*“ — зборнік вершаў А. Александровіча (1925).

Выдаецца № 1 „*Маладняка Калінінчыны*“... — Выйшаў 23 лістапада 1924 г.

З нямецкай пераклады ўжо з’явіліся ў друку з Гайнэ і Шылера, з ангельскай здаецца ў друк Аскара Уайльда „*Баляда Рэдынгскай турмы*“. — На момант выхаду „*Бюлетэню*...“ (1926) былі апублікаваныя вершы „Ткачы“ Г. Гайнэ („Савецкая Беларусь“, 1925, 25 кастр.; пераклад зь ням. У. Дубоўкі), „Вечар“, „Чаканьне“ („Маладняк“, 1926, № 1; пераклад зь ням. Ю. Гаўрука), „Крыніца маладосці“, „Прыгажэйшая зьява“, „Іліяда“, „Геній з нахіленай паходняй“, „Чаканьні і вынікі“, „Калюмб“, „Друг і вораг: Антыгчыны мэтры“ Ф. Шылера („Аршанскі маладняк“, 1926, № 2; пераклад зь ням. Ю. Гаўрука). „Баляда Рэдынгскае турмы“ О. Уайльда выйшла асобным выданьнем у 1926 г. (пераклад з анг. М. Дуброўскага).

...*набыцьцё да выданьня ў маладнякоўскай кніжніцы перакладу з грэцкае: „Антыгоны*“... Сафокла, зробленага не маладнякоўцам. — Трагедыя Сафокла „Антыгона“ выйшла ў „Кніжніцы Маладняка“ ў 1926 г. у перакладзе са старагрэцкай Ю. Дрэйзіна.

...*бо як сказаў, здаецца, Казлоўскі, „дні, як бы тыя вагоны, мігацьцё. Ляцьцё ланцугом...“*, *бо ад таго, што ціха так, „бунт уздымае душа і трывогу на сэрцы сьцелё“*... — цытата з вершу В. Казлоўскага „На даліне“ (Савецкая Беларусь. 1925. 19 лістap.).

Ніжэй падаюцца наступныя матэрыялы, надрукаваныя ў „Бюлетэні...“: судаклад У. Дубоўкі па дакладзе А. Бабарэкі «Творчы шлях „Маладняка“», „Спрэчкі па дакладзе Бабарэкі і Дубоўкі“, «Рэзалюцыя па дакладзе „Творчы шлях „Маладняка“».

Садаклад тав. Дубоўкі па дакладзе «Творчы шлях „Маладняка“»

Фармальна-мастацкі бок беларускага прыгожага пісьменства ў агуле не дасьледаваны. Можна пералічыць усе артыкулы, якія напісаны на гэтую тэму. Няма досьледаў аб паасобных аўтарах. Тым больш цяжка казаць аб дасягненьнях цэлага аб’яднаньня маладых паэтаў і пісьменьнікаў у гэтай галіне. Шаноўныя чытачы прымуць гэта пад увагу: маёй задачай, у дні маладнякоўскага зьезду і сьвяткаваньня дзюгой гадавіны, зьяўляецца папярэдні абеглы аналіз. Толькі разгледзеўшы паасобныя галіны, падсумаваўшы тэхнічныя прыёмы, можна будзе даць больш-менш сталы нарыс.

Першае, што ўнеслі маладнякоўцы ў беларускае прыгожае пісьменства (апрача тэматыкі, на чым я зусім ня буду спыняцца) — новыя мэтры і рытмы. Паэма Міхася Чарота „Босья на вогнішчы“ разглядалася некаторай часткай чытачоў як нейкі „гвалт над формай“. „Няроўныя радкі“, новы энэргічны рытм для вуха, звыкшага да павольных 4–5-стопных ямбаў і харэяў — прымаліся як „кашчунства“ нейкае. За Чаротам пашлі іншыя маладнякоўцы. Вольны верш — дольнікі — паўзнікі чаргаваліся адзін за адным, паступова зьмяняючыся, атрымоўваючы, я б сказаў, беларускую ахварбоўку. У гэты час пануючыя мэтры — вольны верш, паўзнікі на падставе (пераважна) анапэстаў і невялікая частка клясычных разьмераў. Гэтыя апошнія вар’іруюцца з дапамогаю іпостас (замена аднаго разьмеру другім), страфічнай пабудовы і пераносу частак сказаў з аднаго ў другі радок.

Некаторыя паасобныя таварышы ўхіляюцца ў бок запазычаных разьмераў беларускай народнай песьні. Пакуль што гэта адзіночныя выпадкі (Я. Пушча, М. Чарот), але трэба пажадаць, каб маладнякоўцы не закідалі і гэтага: вывучэньне і ўжываньне ва ўласнай творчасці народных рытмаў можа даць цікавыя вынікі.

Ясна, што зацікаўленасьць да народнай творчасці адбіваецца ня толькі на рытміцы: за гэтым ідзе і мова, і мілагучнасьць, і кампазыцыя. Я папрабую ўвязаць разгляд гэтага з агульнымі прыёмамі мастацкай творчасці.

Перш-наперш — мова.

Беларуская мова ворагамі яе кваліфікавалася як „зборная“ і „мяшаная“. Бачылі „шмат“ запазычаньняў з расійскай, польскай і хто ведае яшчэ з якой.

Гісторыкі нашае мовы давядуць абсурднасьць гэткай кваліфікацыі, але яны не адмовяцца ад таго, што значны лік русіцызмаў і палянізмаў у нашай мове ёсьць (калі ўзяць гэта ў прац[энтных] адносінах, дык будзе 1,5 [Так у арыгінале; верагодна, маецца на ўвазе 15 %. — Рэд.] прац.). Да гэтага трэба дадаць беднасьць нашае літаратурнае мовы ў фразэалёгіі і адценьнях, пры незвычайным багацьці народнай мовы ў гэтых адносінах. Тлумачэньне кароткае: большасьць нас, грэшных, выхоўвалася ў расійскіх, а то і польскіх школах. Народная мова забывалася. Цяпер прыходзіцца праводзіць значную працу, каб пазбыцца гэтае хібы. Вядзецца яна Інстытутам Беларускае Культуры, але вядзецца і ператвараецца ў творах, у жывым слове і маладнякоўцамі.

Прынцыпы, якія кладуцца ў падставу гэтага, наступныя:

1. Кожнае слова жывой народнай мовы, а таксама і паасобных гутарак, — мае права і павінна быць уведзеным у літаратурную мову. Калі на адно паняцьце ёсьць некалькі слоў, іх можна скарыстаць для ўзбагачэньня адценьняў (сум, туга, журба, жуда, нуда, маркота; барвовы, пярэсты, стракаты; сьцюжа, холад, золкасьць і г. д. і г. д.).

2. Ад кожнага слова жывой народнай мовы можа быць утворана новае. Ад таленавітасьці пісьменьніка залежыць, каб новатвор атрымаў „правы грамадзянства“. У свой час М. Багдановіч час ад часу прабаваў рабіць гэта. Я прывяду адзін прыклад. Аналягічна з расійскім „окропит“ М. Багдановіч утварыў быў слова „акрынічыць“, „акрынічыла“. Маладнякоўцы ўтварылі цэлы шэраг новых слоў, некаторыя з якіх прашлі ўжо ў жывую мову (крынічыць, лявоніць, мклівасьць і г. д.).

Зразумела, што толькі прынцыпы калектыўнасьці дапамогуць маладнякоўцам праводзіць плённую працу ў гэтым напрамку. Вялікую ролю адыграе і „естественный отбор“. Так, калі якое-небудзь слова ўжытае ў паэтычным творы, другімі ня ўжываецца, — яго трэба адкідаць, прабуючы новае. Толькі гэтым шляхам можна пазбыцца штучнасьці і стварыць блізкую да ўсяго працоўнага народу мову, не адарваную ад яго, як большасьць літаратурных моў сьвету адарвана ад сваіх народных моў.

Дасягнуць гэтага можна шляхам грунтоўнага вывучэньня народных гутарак, народнай творчасьці, а таксама шляхам азнаямленьня маладых паэтаў са слоўнікамі. Ня трэба палюхацца цяжкасьці перачытваньня нашых слоўнікаў па разу і па два: вынікі гэтага будуць значныя.

Нашто ўжо апрацавана французская або расійская мова, а і французскія пісьменьнікі, — напрыклад, Хозэ Марыя Д'Эрэдыя, — у свой час па некалькі разоў перачытвалі свае акадэмічныя слоўнікі. Тым больш трэба рабіць гэта ў нас.

Шліфуючы мову, крышталізуючы яе, маладнякоўцы не забываюцца на мілагучнасьць.

У № 8 часопісу „Маладняк“ дадзены агляд вершаў Я. Пушчы, у якім крыху зачэпле на і мілагучнасьць. Усе прыёмы мілагучнасьці можна знайсці прыгожа-пэравітымі ў маладнякоўскіх творах (анафора, эпіфора, ацыкл, інтэркаляцыя і г. д.). Апрача таго, выпрацоўваюцца ўласныя, беларускія. Можна сьмела сказаць, што ў адносінах да мілагучнасьці некаторыя маладнякоўскія творы стаяць на эўрапейскім ўзроўні.

Прывяду толькі адну цытату, якая пададзена ў памянёным артыкуле:

Сонца бліскучым пласконьнем
Іскры ў тумане губляе,
Ветры, пужлівыя коні,
Рвуцца ў мурожныя далі.

(Я. Пушча).

Нельга не закрануць тут і рыфмоўкі. Дзеяслоўныя рыфмы ў маладнякоўскіх творах паступова „выганяюцца“. Шліфоўка рыфмы, паколькі большасць піша рыфмаваным вершам, не прымушае чакаць лепшага.

Ізноў жа, і ў гэтых адносінах прыходзіцца трымаць арыентацыю на народную творчасць. Той, хто хоць крыху знаёмы з ёй, пасьведчыць, што ў адносінах сугучнасці канчаткаў народная творчасць стаіць высока. Я ня буду прыводзіць прыкладаў на паўнагучныя рыфмы. Скажу толькі, што рыфмоўка на дысанансы, што ўведзена ў расійскай літаратуры сымбалістымі і пашырана імажыністымі, — ёсць у нашай народнай песні. Прыклад —

На капусьце дробна л і с ь ц е,
Памаленьку хлопцы л е з ь ц е...

Гэткую ж самую падставу дае наша народная песня і для маладнякоўскіх вобразаў. Дарма некаторыя „крытыкі“ лаюць маладнякоўцаў у „імажынізьме“, у незразумеласці вобразаў.

Даволі ўзяць некалькі прыкладаў народнай песні, зьмешчаных у „Гісторыі бел[арускай] літар[атуры]“ М. Гарэцкага —

Думамі надумала лясы цёмныя,
Сьлёзамі зьліла рэчкі–возеры...

Альбо —

Ах мілы мой, глуміўся мной:
Седў палын на маім сэрцы,
Клаў агні на маіх плечках,
Рабіў скрышкі з маіх ручак,
Пускаў сьлёзы з маіх вочак,
Увязваў коні да маіх косак...

Незвычайнае хараство гэтых прыкладаў *проста такі вымагае* ад нашых паэтаў, каб яны вялі далей стварэнне мастацкіх вобразаў, узбагачаючы тым фармальна-мастацкі бок і паглыбляючы змест паэтычных твораў.

У кароткім артыкуле нельга спыняцца на прыкладах (гл. вершы М. Чарота, Я. Пушчы, А. Дудара і інш.); прыходзіцца толькі спасылацца на творчасць тых ці іншых паасобных таварышоў.

Адзінае, што знаходзіцца ў „заgone“ у маладнякоўцаў — гэта страфічная кампазыцыя (увязка радкоў). Праўда, гэта зьява агульная для нашых дзён — пашырана яна і ў расійскай літаратуры.

Ня ідзе тут гутарка аб ухіле ў бок фармальна-мастацкі, ня ідзе тут гутарка аб звароце да санэтаў, трыялетаў і іншых клясычных формаў. Але ўсё-ткі трэба канстатаваць беднасць нашай строфікі: чатырохрадкоўе — пануючая форма. Трэба зьвярнуць вялікую ўвагу на гэта пытаньне як з боку тэарэтычнага, так і з боку практычнага.

Крыху лепш стаіць справа з агульнай кампазыцыяй лірычных вершаў. Але і тут шмат што трэба рабіць. Ізноў жа народная творчасць павінна быць тэй крыніцай, з якой маладнякоўцы будуць чэрпаць арыгінальныя, сьвежыя прыёмы, стылізаваць іх і пашыраць.

Тыя кампазыцыйныя прыёмы, якія ўводзіліся расійскімі сымбалістымі, мелі вялікую сувязь з народнай творчасцю. Возьмем, прыкл., верш З. Гіпіус.

— Окно мое высоко над землею,
высоко над землею...

Народная песня:

Пераступі, Адарка, нізкі парог,
нізкі парог,
Кланяйся татку нізка да ног,
нізка да ног...

Таксама ў галіне сюжэтнай кампазіцыі. У зборніку „Опояз“ (Ленінград, 1919 г.) „Поэтыка“ — зьмешчаны цэлы артыкул на гэту тэму, які ў значнай частцы грунтуецца на беларускіх народных казках. Калі нашы суседзі цікавяцца нашай народнай творчасцю для ўзбагачэння тэхнічных прыёмаў, дык тым больш, у першую чаргу, павінны пацікавіцца гэтым мы самі.

Толькі прымаючы пад увагу ўсё сказанае, пашыраючы запас сваіх вед і навыкаў у галіне фармальна-мастацкай, „Маладняк“ здолее даць і Беларусі, а ў далейшым і сьвету, сапраўды высока-мастацкія творы. Будзем спадзявацца, што маладая сіла здолее дасягнуць усяго гэтага.

Пасяджэнне 5.

[2]9 лістапада 1925 году.

Спрэчкі па дакладзе Бабарэкі і Дубоўкі.

Тав. Каспяровіч: Мы заслухалі даклад аб творчым шляху „Маладняка“ ў сэнсе зместу і садаклад у сэнсе фармальна-мастацкіх дасягненняў. Але трэба будзе ў заключным слове адзначыць бліжэйшае будучае нашага творчага шляху. Апрача паказаных дакладчыкамі дасягненняў, мы маем і іншыя ў галіне крытыкі. У дакастрычнікаўскі кругагег нашае літаратуры збіраньнем біяграфічных матэрыялаў займаўся Зямкевіч. Максім Гарэцкі і іншыя працуюць спосабамі гісторыка-біяграфічнымі. Антон Навіна і іншыя даюць сацыяльна-публіцыстычныя разгляды творчасці. Максіма Багдановіча цікавіла эстэтычная крытыка беларускай пісьменнасці. Як беларуская літаратура перабывала ва ўсіх літаратурных кірунках, ня ўзяўшы сабе якога-небудзь з іх як самамэтнага, так і беларуская крытыка карысталася прыёмамі розных крытычных школ, у большасці ўжываючы эклектычную, гэта значыць, выбарчую крытыку, не выліваючыся ў сталую форму якой-коlechы крытычнай школы. Яна таксама, як і літаратура, мела ў сваёй аснове адраджанізм. Пасля Кастрычніка ў нас зьяўляюцца першыя спробы марксісцкай крытыкі. Як вядома, заданьне крытыкі — пазнаёміць шырокія масы з творам, або выправіць няправільныя разуменьні яго, або ўсьведаміць гэтае разуменьне. Гэту справу ў адносінах да маладнякоўскай творчасці маглі рабіць адны асобы, якія зьяўляюцца часткай „Маладняка“. Гэта заданьне і выконваюць Бабарэка і Дубоўка. Безумоўна, яны зрабілі вялікія дасягненні. Іх задача, апрача разгляду творчасці, падняць шырокія колы да разуменьня гэтай творчасці, а ня спускаць творчасць да мастацка-непісьменных мас.

Калі філіі зьбіралі народную творчасць і знаёміліся з ёю непасрэдна, а не па тэндэнцыйных зборніках, дык гэта добра. На аснове народнай творчасці мы будзем фарыць новы стыль. Але ня трэба ўдавацца ў этнаграфізм. Праз нацыянальныя формы творчасці і мыслення мы павінны імкнуцца да інтэрнацыянальных.

Тав. Вольны: Калі гаварыць аб дакладзе Бабарэкі, то можна сказаць словамі Валайтэса па дакладзе Крыніцкага: „У аснове можна згадзіцца“. Трэба паклапаціцца аб выхаванні марксісцкага сьветапогляду. Цяпер аб Шукайле. Шукайла казаў аб васільках і мілагучнасьці. Без мілагучнасьці паэзіі няма. Нашы творы павінны быць ня толькі ідэалыгічна вытрыманымі, але і мастацкімі. Валайтэс ідэалыгічна вытрыманы, а Есенін — па-мастацку, у Шукайлы ёсьць месца: „Сукін сын і смаркаты“ — нельга казаць, што тут найглыбейшая паэзія. Ня ўсякі аграном крытык.

Тав. Мазуркевіч: Я не зусім згодзен са зьбіраньнем народнай творчасьці на мясцох. Мне здаецца, што гэта карысна, і Пушча быў праў, калі гаварыў, што трэба вывучаць народную творчасьць. Ня толькі браць са сваёй літаратуры, а з іншых браць карысна.

Заклучнае слова тав. Дубоўкі.

Тут гаварылася шмат цікавага. Калі я гаварыў, што мы павінны знаць сваю бацькаўшчыну, дык гэта факт. За падставу мы павінны ўзяць народную творчасьць. Я дазволу сабе сказаць аб рыфмоўцы, аб якой я ўчора не казаў. Я вам прывяду рыфму з народнай творчасьці:

Пашоў дзед у грыбы,
Баба — у апенькі
Найшоў дзед тры рублі.
Баба — ні капейкі.

Вось такой рыфмоўкі пажадана, каб і ў нас была. Шукайла кажа, як пачнуць аб народнай творчасьці, дык тут манархізм і г. д. Калі ўзяць народныя казкі, дык іх можна і цяпер надрукаваць. Наконт этнаграфіі я казаў, што мы павінны адыходзіць ад этнаграфіі. Трэба даваць такія творы, якія перакладаліся б на іншыя мовы.

З Валайтэсам можна пагадзіцца, што ня трэба занадта залазіць у народную творчасьць.

Адносна прозы. Асноўнае сучаснай прозы, што старыя манатонныя формы аджылі свой век. „Сокі цаліны“ зьяўляюцца паказальнікам, якой прозы не павінна быць. Кожны пісьменьнік павінен ведаць аб паэзіі і наадварот. Павінна быць мілагучнасьць і ў прозе. У прозе павінна быць і вобразнасьць, і чыстата мовы.

Заклучнае слова т. Бабарэкі.

Пачнём з адраджанізму. Трэба сказаць, што я вызначыў літаратурныя кірункі па тым асноўным, што ёсьць у творчасьці. Калі я казаў, што раней у літаратуры была барацьба за лепшае, дык там ужо знаходзяцца і формы.

Маладнякізм, выходзячы з формы мадэрнізацыі формаў, я кажу, што магло новае даць пасля Кастрычнікавай рэвалюцыі [Так у арыгінале. — Рэд.]. Тут трэба скарыстаць вопыт мінулага.

Далей Валайтэс казаў, трэба цурацца шкоднага. Але не казаў нічога аб гэтым шкодным, не падышоў да яго з вядомай меркай. Ясна, што з папярэдняга мы павінны ўзяць вопыт у сэнсе мастацтва.

Хачу яшчэ спыніцца на непаразуменьнях выступленьня Валайтэса. За цытаты Леніна дзякуем, але і мы ведаем. І ведаем, што мастацкі твор павінен рабіць уплыў на псыхіку мас. Хачу спыніцца на „Нёмане“. Гэты верш напісаны да рэвалюцыі. Трэба глыбей адносіцца да творчасьці. Гэта заўважаецца ў Шукайлы. Калі ўзяць творчасьць Багдановіча, гэтым ён выяўляў сучаснасьць. І калі гаварыць, што ў „Сонечных сьцежках“ няма нічога маладнякоўскага, дык гэта таксама падыход негрунтоўны.

Валайтэс раіць вучыцца ў расейцаў. Але расійская літаратура вучылася ў заходняй. І браць тое, што артыстых сілай прымушалі іграць, гэтага мы ня будзем пераймаць. Далей да васількоў.

У рэзалюцыі ЦК зазначана ясна, што і ўжываньне васількоў і ветру ня ёсьць што-небудзь нявытрыманае.

Дасягненьні мясцовыя яшчэ трудна адзначыць.

Апошнія вось што. Якімі шляхамі ісьці далей. Вывучэньне народнай творчасці: каб пазнаць прынцыпы творчасці, мы павінны быць вучнямі жыцця.

Прапазыцыя аб выбраньні камісіі па выпрацоўцы рэзалюцыі па дакладзе творчых шлях „Маладняка“.

Камісія зацвярджаецца ў наступным складзе: 1) Бабарэка; 2) Дубоўка, Гадзінскі, Александровіч, Пушча.

Рэзалюцыя па дакладзе „Творчы шлях «Маладняка».

Першы Ўсебеларускі зьезд па дакладзе «Творчы шлях „Маладняка“» сьцьвярджае, што:

1. Гісторыя беларускай літаратуры, гісторыя кірункаў яе разьвіцьця зьяўляецца гісторыяй формаў, у якіх матэрыялізавалася барацьба беларускага працоўнага люду за сваё вызваленьне, за сваё існаваньне, за вызваленьне сваіх творчых сіл з тых рамак, у якія яны былі апраўлены гістарычнымі ўмовамі жыцця.

2. Кірунак адраджанізму ёсьць вынік гэтага змаганьня. У паслякастрычнікаўскую эпоху беларуская літаратура разбурае літаратурныя кірункі мінулай літаратуры, як клясава аджытыя, і пачынае разьвівацца ў новым літаратурна-грамадзкім кірунку.

3. Першым выяўленьнем гэтага кірунку зьяўляецца большае зразуменьне сучасных заданьняў беларускай літаратуры, выяўленьне ўздыму вызваленьных творчых сіл Беларусі праз колькасны ўзрост арганізаваных літаратурных сіл і палепшаньне якасьці іх творчай прадукцыі.

4. Другім выяўленьнем новага літаратурна-грамадзкага кірунку зьяўляецца нітаньне сродкаў мастацкіх са сродкамі грамадзкімі ў справе разьвіцьця беларускай літаратуры: зьбіраньне мастацкіх сіл, калектыўнае іх афармленьне, змаганьне за аўладаньне мастацтвам як зброяй клясавых змаганьняў.

5. Шуканьне творчага грунту, імкненьне да індывідуальнага афармленьня маладнякоўцаў у творчасці праз студыйную працу, праз паглыбленьне сваіх ведаў — гэта трэцяе выяўленьне новага літаратурна-грамадзкага кірунку. Гэта зьвязана з фактычным утварэньнем маладнякоўскай літаратуры.

6. Мастацкі змест новага літаратурна-грамадзкага кірунку вызначаецца асноўным у творчасці маладнякоўцаў, якое зьяўляецца станаўленьнем у беларускай літаратуры маладога жыцця вызваленьных творчых сіл. Апошні пэрыяд маладнякоўскай творчасці характарызуецца адраджэньнем жыцця мастацтва.

7. Далейшы творчы шлях „Маладняка“ ляжыць праз далейшае нітаньне грамадзкай і літаратурнай працы, праз далейшае паглыбленьне разьвіцьця мастацкай прозы пад знакам творчага афармленьня маладнякоўцаў. Маладнякоўцы павінны пашырыць як рамкі ўбіраньня ў сябе творчага вопыту народнай творчасці і непасрэдных беларускіх пісьменьнікаў, так і вопыту літаратур Захаду і Ўсходу, каб на гэтым грунце стварыць станаўленьне новага жыцця мастацтва як формы матэрыялізацыі вялікага стыку Захаду і Ўсходу.

№ 8. Працікол № 1. Агульны сход Маладняка за 4/І 26 году (с. 523)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 225, воп. 1, адз. зах. 19, арк. 51 — 52.

Зборнік У. Дубоўкі „Credo“ выйшаў у Менску ў студзені 1926 г.

дыялектычны — у арыгінале: *дыаклетычны*.

„*Строма*“ — зборнік выйшаў у Вільні ў пачатку 1923 г.

„*Калініншчына*“ — паэма У. Дубоўкі (1925). Прысьвечана Алесю Адамовічу, на той момант — сакратару Калінінскага акруговага камітэту КП(б)Б (г. Клімавічы), актыўнаму дзеячу беларусізацыі.

шыльмы — так у арыгінале.

Пасья *На наст[упны] паняд[зелак]* — вечар аб *Ясеніну, дак[лады]* — закрэслена: „*Баб[арэкі] і Пушчы*“.

№ 9. Праатакол № 3 Нарады ЦБ „Маладняка“ 22 студзеня 1926 г. (с. 525)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 225, воп. 1, адз. зах. 3, арк. 21 — 22.

№ 10. Праатакол Чарговага сходу Менскай філіі, які адбыўся 22-га лютага 1926 году (с. 527)

Друкуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 225, воп. 1, адз. зах. 19, арк. 72 — 73.

...*ці ён павінны замест таго, каб пець аб машыне, пайці яе змазваць*. — Намёк на паэму А. Якімовіча „*Машына нашых дзён*“ (1925).

№ 11. Праатакол № 11 Пасяджэння ЦБ „Маладняка“ ад 26 мая 1926 г. (с. 528)

Поўны тэкст праатаколу публікуецца ўпершыню паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 225, воп. 1, адз. зах. 3, арк. 26 — 32. Вылучаныя курсівам рэплікі і сказы ў арыгінале перакрэслены.

Заява Пушчы, Бабарэкі, Кузьмы Чорнага, Крапівы аб выхадзе са складу аб'яднаньня і копія ліста, насланага ў Бюро ЦК. — Гл. таксама наступны дакумэнт (№ 12).

„*У прасторы*“ *Барашкі* — гэтая кніга прозы выйшла ў 1926 г.

...*тых закідаў... якія даваліся Зарэцкім аб выступленьні маім супроць Коласа і ініш...* — М. Зарэцкі меў на ўвазе выказваньні У. Дубоўкі ў некаторых артыкулах, напрыклад: „Некаторыя старыя беларускія пісьменьнікі, замест таго, каб дапамагчы беларускім паэтам і пісьменьнікам у творча-грамадзкай працы, заняліся пісанінай фэльетонаў на маладых пісьменьнікаў ды носяць па школах, па семілетках, дзе зачытваюць нашаму маладому пакаленьню“ (Дубоўка У. Янка Купала і „Маладняк“ // Аршанскі Маладняк. 1925. № 1. С. 14); «Адзін паэта, які прэгендуе на нейкае незвычайнае значэньне ў Беларусі, напісаўшы тысячы радкоў, звязаных прымітыўнымі дзіцячымі дзеяслоўнымі рыфмамі, стаў вольна ці нявольна на чале гэтых **сыкуноў** [праціўнікаў маладнякоўскай эстэтыкі. — *Рэд.*]... Сьмехам і жартамі праводзяць цяпер гэтакіх „дзеячоў“» (Гайдукевіч У. „*Раніца рыкае*“: Агляд вершаў Я. Пушчы, а таксама адказ на некаторыя соймаванкі // Маладняк. 1925. № 8. С. 15 — 16). Многія пазналі ў гэтым паэце Я. Коласа, аднак сам У. Дубоўка ў лісьце А. Бабарэку ад 30 студзеня 1929 г. сьцьвярджаў: „У маіх артыкулах імя Коласа няма... Там узятая было тыповае...

У артыкуле з „Аршанскага Маладняка“ згадваюцца **два** розныя пісьменьнікі без называння імя“ (Бугаёў Дз. Уладзімір Дубоўка. — Мінск: Бел. навука, 2005. С. 30).

Дакумэнты і матэрыялы пэрыяду працы А. Бабарэкі ва „Ўзвышшы“

№ 12. [Зварот групы сяброў Усебеларускага аб'яднання паэтаў і пісьменьнікаў „Маладняк“ у бюро ЦК КП(б)Б аб пытанні стварэння самастойнага літаратурна-мастацкага аб'яднання] (с. 532)

Друкуецца паводле выдання БелНДІДАС, Археаграфічнай камісіі Дзяржкамархіва і НАРБ „Перед крутым поворотом: Тенденции в политической и духовной жизни Беларуси (1925 — 1928). Отражение времени в архивных документах“. — Мінск, 2001. / Аўт.-склад. Р. П. Платонаў, У. І. Адамушка, В. Д. Селяменеў, Я. С. Фалей. С. 189 — 193. Арыгінал захоўваецца ў НАРБ, ф. 4-п, воп. 21, адз. зах. 72, арк. 7 — 12.

Лячэньне заключаецца ў тым, што ён (гл. „Савецкая Беларусь“ за 6 студзеня 1926 г. і „Маладняк“ № 11) бярэць цытаты з вершаў рэвалюцыйных, накіраваных супроць буржуазнай Польшчы, і затым даводзіць, што Дубоўка ў гэтым вершы выступае... супроць рабочых і сялян. — Маецца на ўвазе рэцэнзія А. Дудара „Форма і ідэалёгія“ на зборнік У. Дубоўкі „Credo“, надрукаваная пад крыптанімам Я. Ч. Параўн. з паказаннямі У. Дубоўкі ад 26 жніўня 1930 г. па „Крымінальнай справе па абвінавачанні Ластоўскага В. У. і іншых“: „...критика брала мои революционные произведения и начинала их шельмовать самым разнообразным образом. Довольно сказать, что стихотворение «Памяти расстрелянного белополяками повстанца Янки Глушки», которое было несколько раз напечатанным нашими изданиями, один критик на страницах «Молодняка» истолковал как направленное против... Советской власти (!!!). Этого он достиг, выхватив несколько строчек, подав с соответствующим «критическим» гарнитуром“ (Скарыніч. Вып. 4. — Мінск: Беларускі кнігазбор, 1999. С. 141).

№ 13. [Адказ першага сакратара ЦК КП(б)Б А. Крыніцкага пісьменьніку А. Бабарэку на зварот групы маладнякоўцаў у бюро ЦК КП(б)Б ад 26 траўня 1926 г. з просьбай дазволіць утварэнне самастойнага літаратурна-мастацкага аб'яднання] (с. 536)

Друкуецца паводле выдання, указанага ў № 12. С. 198. Арыгінал захоўваецца ў НАРБ, ф. 4-п, воп. 21, адз. зах. 44, арк. 275.

№ 14. Пратакол арганізацыйнага сходу ўстаноўцаў беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання „Ўзвышша“ (с. 536)

Друкуецца паводле: Скарыніч: літ.-наук. гадавік. Вып. 4. Мінск: Беларускі кнігазбор, 1999, с. 38 — 39. (Публікацыя і прадмова І. Куркова.) Прадмова да публікацыі падае звесткі пра першакрыніцу публікаваных тут дакумэнтаў № 14 — 17, 19, 20, 22 — 28 з гісторыі „Ўзвышша“:

„У Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь заўховаецца фонд № 34 (НКУС БССР), сярод матэрыялаў якога ёсць рэгістрацыйныя справы грамадзкіх арганізацый

Беларусі 1920–х гадоў. Справа «Беларускага літаратурна–мастацкага згуртавання «Узвышша» (НАРБ. Ф. 34, Воп. 1, Адз. зах. 720) была сфарміравана адміністрацыйнай службай НКУС БССР у 1926 — 1929 гг. і ўключае трынаццаць дакумэнтаў, зьмешчаных на 17 аркушах. Ніжэй, пры публікацыі, яны падаюцца ў храналогічнай паслядоўнасці. Недатаваныя дакумэнты зьмешчаны тут з улікам іх зместу, а таксама месца знаходжання ў справе“.

Да дакумэнтаў падаюцца заўвагі й камэнтары аўтара публікацыі і прадмовы І. Куркова.

Сход праводзіў... — Увесь пратакол напісаны атрамантам чорнага колеру. Паміж „Сход праводзіў“ і „Запісваў“ пастаўлены атрамантам сіняга колеру карэктарскі знак „памяняць месцамі“ (у выглядзе лацінскай літары „s“). К. Чорны таксама падпісаўся атрамантам сіняга колеру. Таму відавочна, што сход праводзіў К. Чорны.

№ 15. Заклучэньне [аб статуце Беларускага літаратурна–мастацкага згуртавання „Узвышша“] (с. 537)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 39. (У НАРБ — ф. 34, воп. 1, адз. зах. 720, арк. 7. Арыгінал. Машынапіс.)

памянёны — Слова ўпісана зверху атрамантам.

ЮРЫСКОНСУЛЬТ — Подпіс неразборлівы.

№ 16. Статут Беларускага літаратурна–мастацкага згуртавання „Узвышша“ (с. 539)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 40 — 43. (Арк. 1 — 4. Арыгінал. Машынапіс.)

На арк. 1 уверсе зьлева ёсьць рэзалюцыя „Статут гэты зацьверджаецца. 3/XII 26. № 15152. Зам. наркома Кроль.“; далей адпіснута факсімільна: „Сакратар Наркамуспраў Б. Р. С. Р. [Так у арыгінале.] і побач подпіс сакратара НКУС Блізьюка Івана Восіпавіча.

Пад рэзалюцыяй, на левым полі зроблены атрамантам надпіс: „Арыгінал зацьверджанага статуту атрымаў. М. Раманоўскі (К. Чорны). 4/XII. 26“.

Статут быў надрукаваны ў часопісе „Узвышша“, № 1 за 1927 год, на стар. 171 — 172.

...пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі сярод сваіх сяброў... — Слова дапісаны атрамантам зверху радка.

...так і запрошаных спэцыялістых. — Далей у дакумэнце закрэсьлена: „Увага. У працы сэмінарыяў могуць браць удзел і не сябры згуртавання з дазволу кіраўніцтва“.

...правадзейныя сябры, якія карыстаюцца правам пастаноўчага голасу. — Далей закрэсьлена: „І сябры–супрацоўнікі, якія карыстаюцца правам дарадчага голасу“.

Прыём сяброў адбываецца на агульным сходзе. — Гэты сказ спачатку меў выгляд: „Выбары адбываюцца адзін раз на год“. Потым быў перапраўлены атрамантам паверх машынапіснага тэксту.

...пункту „а“ і „б“ гэтага артыкулу. — У арыгінале нумар гэтага артыкулу „6“ — тут і далей была памылкова не папраўлена нумарацыя.

Сходы склікаюцца па меры патрэб і не радзей чым 1 раз у 2 месяцы. — Сказ дапісаны атрамантам.

в) дача заключэнняў агульнаму сходу аб прыёме новых сяброў, згодна артыкулу 4... — У арыгінале спачатку было: „артыкулаў 4 і 5 гэтага статуту“, потым папраўлена атрамантам.

д) правядзеньне ўсёй бягучай працы, як загадваньне гаспадарчымі справамі і інш. Прэзыдыюм знаходзіцца ў Менску. — Гэты пункт, са словаў „як загадваньне“, дапісаны атрамантам.

е) расходы робяцца па пастанове прэзыдыюму. Справаздачнасьць прэзыдыюм робіць на агульных сходах. — Пункт дапісаны атрамантам.

10. Згуртаваньне карыстаецца ўсімі правамі юрыдычнай асобы: — У арыгінале далей зроблены пропуск — чатыры машынапісныя радкі.

...штамп і пячатку з надпісам... — У арыгінале: „і надпісам“.

Устаноўцы: — Далей у арыгінале ідуць аўтографы заснавальнікаў згуртаваньня.

№ 17. Сьпіс устаноўцаў Беларускага Літаратурна-Мастацкага згуртаваньня „Узвышша“ (с. 540)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 44 — 45. (Арк. 5. Арыгінал. Машынапіс.)

Асабовы подпіс асобы, якая дае звесткі — Неразборлівыя подпісы пададзены пры публікацыі з кропкамі.

1896 — У арыгінале спачатку было напісана „1897“, потым выпраўлена.

Плашчынскі Язэп Паўлюкоў — Запаўняльнік табліцы спачатку памылкова зноў напісаў „Плаўнік“, потым пераправіў на „Плашчынскі“.

Шашалевіч Васіль — У арыгінале адсутнічаюць звесткі пра год нараджэньня і адрас.

№ 18. [Зварот старшыні і сакратара згуртаваньня „Узвышша“ ў Савет Народных Камісараў з просьбаю аб матэрыяльнай дапамозе] (с. 541)

Друкуецца паводле чарнавога аўтографа А. Бабарэкі, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 7, арк. 2 адв. — 3; больш пакрэсьлены варыянт — арк. 4 адв. — 5. На адвароце рукапісу — адзін з варыянтаў рэцэнзіі на кнігу Я. Пушчы „Дні вясны“ (1927).

№ 19. Акт [рэвізійнай камісіі Беларускага Літаратурна-Мастацкага згуртаваньня „Узвышша“ аб праверцы працы прэзыдыюму згуртаваньня і грашовых справах (22/V — 29 г.)] (с. 541)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 44 — 46. (Арк. 13 — 13 адв. Арыгінал. Машынапіс.)

Выстарчальнае — здавальняльнае.

...ў агульнай суме 7713 руб. 93 кап., з якіх... — У дакумэнце памылка. Сума лічбаў з наступных шасьці пунктаў складае 7713 руб. 89 кап.

№ 20. Грашовая справаздача Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ за 1928/29 гаспадарчы год (с. 542)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 46 — 47. (Арк. 12. Арыгінал. Машынапіс.)

На левым полі зроблены надпіс алоўкам: „Далей плян працы“.

№ 21. Ліст у рэдакцыю часопісі „Узвышша“ (с. 543)

Друкуецца паводле арыгіналу, які захоўваецца ў БДАМЛМ, ф. 407, воп. 1, спр. 135, арк. 1 — 2. Чарнавік-аўтограф, напісаны рукою Уладзімера Дубоўкі.

На палях праекту У. Дубоўка пазначыў: «Вось у такім кірунку перарабляй, калі не падабаецца. Арт[ыкул] у „Ч[итатель] и П[исатель]“ напісаў Звонак, гэта мне казаў рэдактар».

Ліст надрукаваны ня быў, аднак неўзабаве ў газ. „Читатель и писатель“, 1928, 12 мая, зьявіўся артыкул Т. Кова (К. Якаўчыка) „Літаратурная Беларусія“, дзе пры аглядзе тагачасных беларускіх літаратурных суполак асноўная ўвага была скіравана на дзейнасьць „Узвышша“, ацэненую аўтарам надзвычай станоўча.

„Читатель и писатель“ — газета-штотыднёвік літаратуры і мастацтва. Выдавалася ў Маскве зь 1 сьнежня 1927 да 23 сьнежня 1928 г.

„На літаратурном посту“ — часопіс, крытыка-тэарэтычны орган Расійскай асацыяцыі пралетарскіх пісьменьнікаў (РАПП). Выдаваўся ў 1926 — 1932 гг. (у 1923 — 1925 гг. — пад назвай „На посту“) у Маскве. Пэрыядычнасьць — 2 разы на месяц. Рэдактар — Леапольд Авербах.

„Літаратурны дадатак да „Савецкай Беларусі“ — выдаваўся са студзеня да сьнежня 1928 г. рэдакцыяй газеты „Савецкая Беларусь“. Прымыкаў да ідэйна-эстэтычнага кірунку літаратурнага аб’яднаньня „Польмя“.

№ 22. Плян працы Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ на першы сэмэстар літаратурнага сэзону 1929/30 году (с. 544)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 47 — 49. (Арк. 16 — 16 адв. Арыгінал. Машынапіс.)

ПЛЯН — Далей дапісана алоўкам: „працы на 1929/30 г.“.

б) *мастацкай прозы і драмы...* — У арыгінале „процы“.

№ 23. Акт [рэвізійнай камісіі Беларускага Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ аб праведзенай працы прэзыдыюму Згуртаваньня і грашовых справах (11/X — 29 г.)] (с. 545)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 49 — 50. (Арк. 14 — 14 адв. Арыгінал. Машынапіс.)

Усяго 7723 руб. 77 кап. — Памылка, трэба 7123 руб. 77 кап.

...а 330 руб. 34 кап. ёсьць гатоўкаю. — Памылка, трэба 320 руб. 34 кап.

№ 24. Сьпіс сяброў прэзыдыюму Згуртаваньня „Узвышша“ (с. 546)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 51. (Арк. 15. Арыгінал. Машынапіс.)

33 — Лічба напісана атрамантам.

№ 25. Сьпіс сапраўдных сяброў Беларускага Літ-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ (с. 547)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 52. (Арк. 17. Арыгінал. Машынапіс.)

Увага — У гэтай калёнцы па дыяганалі напісана алоўкам: „Узвышша“. У першай калёнцы паверх лічбаў 2, 10, 15 напісана алоўкам: „ня трэба“; у другой калёнцы насупраць адпаведных прозьвішчаў стаіць знак „птушка“.

№ 26. [Ліст начальніка адміністрацыйнай службы адміністрацыйнай управы НКУС Уласава Беларускаму Літаратурна-Мастацкаму Аб'яднаньню „Узвышша“ аб будучай перарэгістрацыі] (с. 547)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 53. (Арк. 8. Водпуск. Машынапіс.)
...*Вашага аб'яднаньня*. — У дакумэнце было спачатку: „Вашай акругі“, потым перапраўлена зверху атрамантам.

Слова „Копія“, а таксама нумар і дата напісаны атрамантам.

На левым полі, унізе, надрукаваны на пішучай машынце маленькія літары „нв“.

№ 27. Весткі пра літаратурна-мастацкую і навукова-дасьледчую дзейнасьць Беларускага Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ за 1929 год (с. 548)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 53 — 56. (Арк. 10 — 11. Арыгінал. Машынапіс.)

На арк. 11 на левым полі зроблены надпіс алоўкам: «*Далей грашовая справаз[дача]*». ...*шэраг рэцэнзій, нататак пра паасобных пісьменьнікаў і кнігі Васілені, Папкоўскага, Шынклера, праф. Барычэўскага, Трыда* [памылка; трэба: Трыера. — Рэд.], *Цітова, Тураўскага і інш.* — Маюцца на ўвазе публікацыі ў часопісе „Узвышша“: Васіленя А. Рэц. на кн.: Моркаўка А. Дым жыцьця: Зборнік вершаў // 1929. № 1; Папкоўскі Б. Рэц. на кн.: Винниченко В. Сонечна машина. Менск, 1928 // 1929. № 2; яго ж. Пра кніжку „Десять років української літератури“ // № 6; Шынклер Х. Рэц. на кн.: Чатырохсотлецьце беларускага друку. Менск, 1928 // 1928. № 1; яго ж. Аб „Працах катэды этнографіі“ // 1929. № 3; Барычэўскі А. Праблемы паэтыкі ў новай кнізе О. Вальцэля // 1927. № 4; яго ж. „Матчын дар“ А. Гаруна (з досьледаў на катэды беларускай літаратуры ІБК // 1928. № 2; яго ж. Сучаснае ў старажытным // 1928. № 3; Рэц. на кн.: Літаратурная энцыклапедыя. М., 1928. Т. 1 // 1929. № 4; Трыер Л. Рэц. на кн.: Чарот М. Ленін. Менск, 1926 // 1927. № 3; яго ж. Ну, каму з нас ахвота памерці // 1929. № 3; яго ж. „І бяз болю, і бяз мукі“, ці „Тое ўсё, што ў модзе“ // 1929. № 4; яго ж. „Пра дым фабрычны, які — я ня знаю адкуль ідзе“ //

1929. № 7; Цітоў А. Пра кніжку П. Панча „Голубі ешелоні“ // 1929. № 4; яго ж. Рэц. на кн.: Кропивіні байкі. ДВУ, 1928 // 1929. № 8; Тураўскі Т. Часопісь „Маладняк“, № 4, 1929 г. // 1929. № 5.

№ 28. [Справаздача Беларускага Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Узвышша“ для Народнага Камісарыяту Унутраных Спраў БССР] (с. 551)

Друкуецца паводле выданьня, указанага ў № 13, с. 57. (Арк. 9. Арыгінал. Машынапіс на спецыяльным друкаваным блянку.)

Унізе, пад подпісам сакратара, зроблены надпіс алоўкам: «тэл. № 8-77».

№ 29. [Зварот у рэдакцыю „Літаратурной энцыклапедыі“ сяброў беларускага літаратурна-мастацкага аб’яднаньня „Узвышша“] (с. 551)

Друкуецца паводле чарнавіка, які захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 136, арк. 1.

В ней говорится о произведении „Штурмуіце будучыны аванпосты“, которое еще не издана, а только в 20 числах декабря направлена в типографию. Она еще только печатается в журнале „Узвышша“ № 9-10, который до сих пор не вышел в свет. — Згаданая паэма была апублікавана толькі праз шмат гадоў, у выданні: Дубоўка У. Выбраныя творы: У 2 т. — Т. 2. Паэмы, балады, казкі. — Мінск, 1965. Паэма „І пурпуровых ветразей узьвівы“ ўпершыню надрукавана ва „Узвышшы“, 1929, № 2.

№ 30. Ад беларускага літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Узвышша“ (с. 552)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1927, № 1, с. 168 — 170.

№ 31. Ад рэдакцыі „Узвышша“ да чытачоў (с. 555)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1927, № 2, с. 170. Тэкст звароту напісаны А. Бабарэкам.

№ 32. Два гады (с. 556)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1928, № 3, с. 169 — 170, дзе зьмешчаны бяз подпісу аўтара. Тэкст, магчыма, напісаны А. Бабарэкам.

Выступаю ня як рэдактар „Вёскі“, а як прадстаўнік ЦК у згуртаваньні. — У 1924 — 1931 гг. Р. Шукевіч-Трацьцякоў быў рэдактарам газеты „Беларуская вёска“ і адначасова — сябрам ЦК КП(б)Б (1927 — 1929).

№ 33. Пастанова агульнага сходу беларускага літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Ўзвышша“ пра адмысловыя літары для згукаў „дз“ і „дж“ (с. 558)

Друкуецца паводле час. „Ўзвышша“, 1929, № 2, унутраная старонка вокладкі. Тэкст пастановы, магчыма, напісаны А. Бабарэкам.

...артыкул Уладзімера Дубоўкі «Проект літар для згукаў „дз“ і „дж“... — Гл. таксама артыкул У. Дубоўкі «Беларускі згук „дз“ і літара „Село“» (Ўзвышша. 1928. № 5).

1. Пачынаючы ад № 2 за 1929 год усю часопісь „Ўзвышша“ друкаваць з новымі літарамі цалкам, выкінуўшы з ужытку перадачу згукаў „дз“ і „дж“ цераз дзьве літары. — З новымі літарамі ўзвышшаўцы здолелі выдаць толькі тры нумары часопісу (1929, №№ 2, 3, 4), аднак у рукапісах працягвалі ўжываць распрацаваны імі правапіс прыкладна да 1935 — 1936 гг.

№ 34. Тры гады працы „Ўзвышша“ (с. 559)

Друкуецца паводле час. „Ўзвышша“, 1929, № 5, с. 64 — 66, дзе зьмешчаны бяз подпісу аўтара. Як вынікае з дакумэнту № 27 („Весткі пра літаратурна-мастацкую і навукова-дасьледчую дзейнасьць Беларускага Літаратурна-Мастацкага Згуртаваньня „Ўзвышша“ за 1929 год“), тэкст напісаны Язэпам Пушчам.

Думкі, выказаныя ў артыкуле, разам з самімі літаратурнымі творамі ўзвышэнцаў, атрымалі жорсткую крытыку з боку белапшаўцаў. Гл.: Гародня А. Фармалістычны факстрот і „самабытная“ льявоніха // Маладняк. 1929. № 9.

№ 35. Пролетарскім шляхам (с. 561)

Друкуецца паводле час. „Ўзвышша“, 1930, № 1, с. 3 — 8, дзе зьмешчаны бяз подпісу аўтара. Паводле зьвестак Антона Адамовіча, артыкул напісаны Кандратам Крапівой (гл.: Адамовіч А. Да гісторыі беларускае літаратуры. — Менск: Выдавец ІП Зьміцер Колас, 2005. С. 987).

№ 36. Пастанова беларускага літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Ўзвышша“ аб палітычных памылках у літаратурна-публіцыстычнай творчасьці (с. 566)

Публікуецца паводле часопісу „Ўзвышша“, 1930, № 1, с. 9 — 11.

Пастанова зацьверджана старшынёй сходу „Ўзвышша“ К. Чорным і сакратаром П. Глебкам пад ціскам упаўнаважаных ад ЦК А. Канакоціна і С. Будзінскага. Падрабязней пра абставіны прыняцьця пастановы гл.: Адамовіч А. Да гісторыі беларускае літаратуры. — Менск: Выдавец ІП Зьміцер Колас, 2005. С. 984 — 989.

г) У артыкуле Кузьмы Чорнага „Перад другім дзесяцігодзьдзем“... — Надрукаваны ва „Ўзвышшы“, 1928, № 6.

„Сады вятроў“ — паэма Я. Пушчы (упершыню — Ўзвышша. 1929. № 9–10; 1930. № 3).

„Калі асядае муць“ — паэма Т. Кляшторнага (Ўзвышша. 1927. № 6; 1928. № 2, 3).

„Случчына“ — дарожныя нататкі М. Лужаніна (Ўзвышша. 1929. № 3).

„Госьці“ — апавяданьне М. Лужаніна (Ўзвышша. 1928. № 5).

„I пурпуровых ветразей узьвівы“ — паэма У. Дубоўкі (Узвышша. 1929. № 2).

„Пярэсты букет“ — нізка вершаў У. Дубоўкі (Узвышша. 1929. № 1).

„Крыху восені і жменька кляновых лістоў“ — нізка вершаў У. Дубоўкі (Узвышша. 1929. № 7).

Ранейшы варыянт тэксту захоўваецца ў БДАМЛІМ, ф. 407, воп. 1, адз. зах. 48, арк. 1 — 2:

Ад беларускага літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Узвышша“

За тры з паловаю гады існаваньня „Узвышша“, будучы глыбока пераконана ў карыснасьці свае літаратурнай творчасці для пролетарыяту, дало цэлы рад выдатных і каштоўных твораў. Гэтыя дасягненьні былі мажлівы толькі таму, што згуртаваньнем з самага пачатку свайго заснаваньня была ўзята правільная лінія ў пытаннях разьвіцьця беларускай пролетарскай літаратуры, чаму дапамагло кіраўніцтва камуністычнае партыі і падтрыманьне савецкага грамадства. Творачы ў акружэньні неспрыяльных для сябе адносін з боку „старых“ і часткі „маладых“ пісьменьнікаў, якія ішлі за імі, а таксама знаходзячыся ў процэсе прератварэньня сялянскай псыхікі ў пролетарскую, што ўплывала на характар і накіраванасьць нашай творчасці — поруч з дасягненьнямі ў паасобных творах некаторыя сябры згуртаваньня дапусьцілі шэраг памылак ідэалёгічнага парадку. З дапамогай савецкай крытыкі і ў парадку самакрытыкі ўнутры згуртаваньня гэтыя памылкі былі выкрыты і прызнаны аўтарамі, пра што сьведчыць пераацэнка пэўнага этапу свае творчасці Яз. Пушчам і іншымі. Але паколькі гэта засталася ня ўсё вядома для савецкай грамадзкасьці, а пэўная частка крытыкі і да сучаснага моманту працягвае абагульненьне і пашырэнне гэтых памылак на ўсю творчасць згуртаваньня, то склалася аб’ектыўна ўражаньне, што „Узвышша“ было солідарна з гэтымі памылкамі.

З гэтае прычыны „Узвышша“, уважна перагледзеўшы яшчэ раз сваю літаратурную творчасць, зазначае на свае памылкі, што аб’ектыўна маглі аддаляць „Узвышша“ ад шляхоў пролетарскай літаратуры, якія згуртаваньнем прызнаны для сябе адзіна правільнымі:

1) „Лісты да сабакі“ Яз. Пушчы, у якіх некаторыя мясьціны можна тлумачыць як нацыяналістычныя.

2) Паэма Кляшторнага „Калі асядае муць“, як твор упадніцкі, у якім не супроцьпастаўлены адмоўнаму станоўчыя бакі.

3) „Случчына“ М. Лужаніна, дзе перабольшаны адмоўныя бакі жыцьця Савецкай Случчыны, а дадатныя бакі зусім не паказаны, і пададзена гэта ў востра-саркастычным тоне. Таксама і апавяданьне таго-ж аўтара „Госьці“, дзе няправільна паказана жыцьцё студэнцкай моладзі на вёсцы.

4) Уладзімер Дубоўка, адзін з самых выдатных поэтаў нашай сучаснасьці, даў цэлы рад твораў, што выражалі настроі працоўных мас (пролетарыяту і бяднейшага сялянства). Аднак у некаторых сваіх творах ён выявіў не зусім выразна сваю ідэалёгічную лінію, прыкладам чаго можа быць нізка вершаў „Урачыстая дата“, „Пярэсты букет“, „У падарожжы“, „Ліпнёвы гімн“, паэма „I пурпуровых ветразей узьвівы“. Гэтая нявыразнасьць аб’ектыўна дазваляе тлумачыць, напрыклад, некаторыя вершы з „Пярэстага букету“ як непролетарскія, „Ліпнёвы гімн“ (з музыкай) — нацыянал-дэмакратычны, а поэму „I пурпуровых ветразей узьвівы“ тлумачыць аднабакова. Што да заўвагі да твору „Крыху восені і жменька кляновых лістоў“, памылкова тое, што аўтар, маючы на ўвазе канкрэтную асобу, падаў заўвагу ў такой форме, якая дала некаторым магчымасьць расцаніць яе як накіраваную супроць крытыкі.

5) Артыкул Адамовіча пра П. Труса мае няправільную мэтодалёгічную ўстаноўку, выпукляе нацыяналістычны момант у Трусовой творчасці, а таксама ў ім дапушчана нетактоўнасць у тым, што пададзены вытрымкі з лістоў нябожчыка; няправільна і ў недапушчальнай форме пераказаны некrolёгі, што дало магчымасць некаторым тлумачыць гэта як словы, накіраваныя супроць прадстаўніка партыі.

Сучасны момант вызначаецца абстрактным клясавага змаганьня; адсюль у літаратурнай творчасці патрабуецца з боку пісьменьніка асаблівая ідэалёгічная выразнасць, каб творчасць дапамагала сацыялістычнай рэканструкцыі гаспадаркі.

Мы ўпэўнены, што пад кіраўніцтвам Комуністычнае партыі, пры дапамозе савецкага грамадства і разгорнутай самакрытыкі самога згуртаваньня нам удасца пазбыцца падобных памылак у далейшым.

Згуртаваньне „Узвышша“ яшчэ раз падкрэслівае сваё няўхільнае жаданьне да стварэння сапраўды пролетарскай беларускай літаратуры і заклікае да агульнага супрацоўніцтва іншыя атрады пролетарскай літаратуры Беларусі, ня ўхляючыся адкрытыкі твораў як сяброў свайго згуртаваньня, так і іншых аб'яднаньняў.

Адначасова згуртаваньне „Узвышша“ протэстуе супроць формы і тэрміналогіі, ужыванай БелАПП'ам у дачыненні да нас і ў прыватнасці супроць недапушчальнай формы пастановы сакратарыату БелАПП'у ад 6/ХІІ.

Беларускае літаратурна-мастацкае згуртаваньне „Узвышша“

18/ХІІ-29 г.

„Урачыстая дата“ — паэма У. Дубоўкі (Узвышша. 1928. № 6).

„У падарожжы“ „Ліпнёвы гімн“ — вершы У. Дубоўкі (Звязда. 1929. 11 ліп.).

№ 37. Рэзолюцыя агульнага сходу „Узвышша“ ад 30 лістапада 1930 г. (с. 568)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1930, № 9–10, с. 167 — 168.

На момант апублікаваньня рэзолюцыі былыя сябры „Узвышша“ А. Адамовіч, А. Бабарэка, У. Дубоўка, У. Жылка і Я. Пушча знаходзіліся ў зьявольны і чаканьні прысуду. Незайздrosны лёс чакаў і многіх падпісантаў рэзолюцыі (што складалася, па ўсім відаць, пад ідэалёгічным прымусам): Л. Калюга і Т. Кляшторны былі расстраляныя, С. Дарожны і А. Мрый памерлі ў лягеры, у высылцы апынуўся М. Лужанін, у турэмным зьявольны — К. Чорны, выклікаўся на допыты ў ГПУ Э. Бядуля.

Громаншчына — ад прозьвішча расейскага вучонага-эканаміста, меншавіка Ўладзімера Громана, у 1930 г. абвінавачанага ў арганізацыі контрарэвалюцыйнай групы „Союзное бюро“ ЦК РСДРП(м).

Кандрацьцеўшчына — ад прозьвішча расейскага вучонага-эканаміста Мікалая Кандрацьева (1892 — 1938); канцэпцыя „доўгіх хваляў“ у эканоміцы, якую ў 1928 г. савецкія ўлады абвясцілі ідэалёгіяй кулацтва і рэстаўрацыі капіталізму.

„Прампартыя“ (Саюз інжынэрных арганізацый) — няісная „контрарэвалюцыйная шкодніцкая арганізацыя верхавіны буржуазнай інжынэрна-тэхнічнай інтэлігенцыі і капіталістаў“, судовы працэс над якой адбыўся 25 лістапада — 7 сьнежня 1930 г.

СВУ — „Саюз Вызвалення Ўкраіны“ („Спілка вызвольна Украіны“) — мітычная арганізацыя, прыдуманая ў 1929 — 1930 гг. organамі ГПУ УССР для дыскрэдытацыі ўкраінскай навуковай інтэлігенцыі. Пры фабрыкацыі справы чэкiсты выкарысталі назву аднайменнай арганізацыі часоў Першай сусьветнай вайны. У ходзе судовага працэсу над „членамі“ СВУ рэпрэсавана больш за 700 чалавек. Згадка пра пра-

цэс СВУ як папярэднічаньне працэсу СВБ („Саюзу вызваленьня Беларусі“) ёсьць у артыкуле Антона Адамовіча «Беларускае літаратурна-мастацкае згуртаваньне „Узвышша“» // Адамовіч А. Да гісторыі беларускае літаратуры. — Менск: Выдавецц ПІ Зьміцер Колас, 2005. С. 711 — 712.

НКА — Народны Камісарыят Асьветы.

НКЗ — Народны Камісарыят Земляробства.

БАН — Беларускае Акадэмія Навук.

БДЭВ — Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва.

АДПУ (ОГПУ) — Аб'яднанае дзяржаўнае палітычнае ўпраўленьне пры СНК СССР. Дзейнічала ў 1923 — 1934 гг. З пачатку 1930-х гг. органы АДПУ пачалі правадзеньне масавых палітычных рэпрэсій.

№ 38. Пятро Глебка. Нацдэмаўшчына, замаскаваная марксысцкай фразай (Пра літаратуразнаўчую працу Бабарэкі) (с. 569)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1931, № 2, с. 110 — 124; № 3, с. 101 — 122.
„змест небясформны, а форма адначасна і змяшчаеца ў самым зьмесце, і зьяўляе сабою нешта зьнешняе да яго“ (Гегель). — П. Глебка цытуе трактат Г. Гегеля „Навука лёгікі“ (1812 — 1816).

...і ўплыў гэты „проста прапорцыянальны падабенству грамадзкіх адносін гэтых краін“ (Пляханаў) — З працы Г. Пляханава „Да пытаньня пра разьвіцьцё маністычнага погляду на гісторыю“. Гл.: Пляханов Г. В. Сочинения. Т. VII. 1925. С. 210.

Трацкізм — тэорыя, якая ўяўляе зь сябе разьвіцьцё марксізму на аснове поглядаў, выкладзеных Лявом Троцкім і іншымі лідэрамі Левай апазыцыі ў 1920 — 1930-я гг., а таксама лідэрамі Міжнароднай левай апазыцыі і Чацьвертага інтэрнацыяналу. Ва ўнутрыпартыйнай палітычнай барацьбе ў камуністычнай партыі ў 1920 — 1930-я гг. — супрацьлеглы большасці ідэйны кірунак на чале з Л. Троцкім.

„гісторычна ўмоўны межы набліжэньня нашых ведаў да аб'ектыўнай, абсалютнай ісьціны“ (Ленін). — З артыкулу „Матэрыялізм і эмпірыякрытыцызм“ (Ленін В. И. Полн. собр. соч. 5 изд. Т. 18. — Москва: Политиздат, 1968. С. 139).

„...і заходзіць сваімі карэньнямі да Скарыны і Сямёна Тураўскага“. — Так у арыгінале. Верагодна, меўся на ўвазе Кірыла Тураўскі альбо Сімяон Полацкі.

Гэтая пагоджанасьць Бабарэкі з проф. Піотуховічам (якія дарэчы ня вельмі дружылі)... — Гл. Бабарэкавы «Увагі аб кнізе М. М. Піотуховіча „Нарысы гісторыі беларускай літаратуры“» (том 1, „Літаратурна-крытычныя працы“) у гэтым выданьні.

...і адзін, і другі — удзельнікі антысавецкіх банд (адзін у якасьці члена беларускай народнай рады, а другі — у якасьці службоўцы беларускай вайскавай арганізацыі пры паляках)... — Ядвігін Ш. членам Беларускай народнай рады ня быў; А. Гарун у верасьні 1919 г. стаў сябрам Беларускай вайскавай камісіі, якая павінна была стварыць беларускую антысавецкую армію.

№ 39. Пастанова літаратурна-мастацкага згуртаваньня „Узвышша“ (с. 596)

Друкуецца паводле час. „Узвышша“, 1931, № 11-12, с. 178 — 180.